

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ & ΕΦΑΡΜΟΖΜΕΝΩΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΗΜΗΣ ΑΝΑΠΤΗΞΗΣ

Τα χαρακτηριστικά της ζήτησης του τουρισμού

στη μετά Covid εποχή

Πτυχιακή εργασία

ΤΟΥΤΣΗ ΦΕΒΡΩΝΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2022

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ENVIRONMENT, GEOGRAPHY & APPLIED ECONOMICS

ECONOMY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The characteristics of tourism demand

in the post Covid era

Graduate thesis

TOUTSI FEVRONIA

ATHENS 2022

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ & ΕΦΑΡΜΟΖΜΕΝΩΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΗΜΗΣ ΑΝΑΠΤΗΞΗΣ

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΣΔΡΑΛΗ

Επιβλέπουσα

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ, ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΟΙΚΙΑΚΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ-ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΜΑΡΙΑ ΓΚΟΥΣΙΑ ΡΙΖΟΥ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑΚΟ ΔΥΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΩΣΟΠΙΚΟ, ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΑΡΙΣ Α. ΤΣΑΡΤΑΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ, ΤΟΥΡΙΣΤΗΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Η ΦΕΒΡΩΝΙΑ ΤΟΥΤΣΗ

δηλώνω υπεύθυνα ότι:

- Είμαι ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας και από όσο γνωρίζω η εργασία μου δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων.
- Αποδέχομαι ότι η ΒΚΠ μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της εργασίας μου, να τη διαθέσει σε ηλεκτρονική μορφή μέσα από τη ψηφιακή Βιβλιοθήκη της, να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή/και σε οποιοδήποτε μορφότυπο καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.
- Όπου υφίστανται δικαιώματα άλλων δημιουργών έχουν διασφαλιστεί όλες οι αναγκαίες άδειες χρήσης ενώ το αντίστοιχο υλικό είναι ευδιάκριτο στην υποβληθείσα εργασία.

Περιεχόμενα:

Περίληψη.....	7
Abstract	8
Περιεχόμενα Πινάκων.....	9
Περιεχόμενα Γραφημάτων	10
Εισαγωγή.....	11
Κεφάλαιο 1 ^ο : Τουρισμός	14
1.1. Τουριστική Συμπεριφορά	14
1.2. Πρόθεση για Ταξίδι	14
1.3. Ταξιδιωτικό Άγχος	15
Κεφάλαιο 2ο : Χαρακτηριστικά ζήτησης τουρισμού στη μετά Covid εποχή	17
2.1. Επίδραση του COVID-19 στον Τουρισμό.....	19
2.2. Επίδραση του COVID-19 στη συμπεριφορά των τουριστών	21
2.3. Αναμενόμενη Ανάκαμψη Τουρισμού.....	27
Κεφάλαιο 3ο : Επίδραση της Πανδημίας στον Ελληνικό Τουρισμό.....	30
3.1. Εξέλιξη Ελληνικού Τουρισμού προ Πανδημίας.....	30
3.2. Εκτίμηση Συμβολής του Τουρισμού στην Οικονομία της Ελλάδος	32
3.3. Η Ελληνική Τουριστική Αγορά κατά την Πανδημία	34
3.4. Επιπτώσεις του Τουρισμού στην Ελληνική Οικονομία κατά τη Διάρκεια της Πανδημίας	40
3.5. Οικονομικές Επιπτώσεις στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τον Τουρισμό κατά την Πανδημία	43
3.6. Στρατηγικές Αναζωογόνησης του Τουρισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	46
3.7. Διαχείριση της κρίσης στον Ελληνικό Τουρισμό	50
Κεφάλαιο 4ο: Μεθοδολογία Έρευνας.....	54
4.1 Σκοπός και Στόχοι της Έρευνας.....	54
4.2 Σχεδιασμός Έρευνας	54
4.3 Συμμετέχοντες στην Έρευνα.....	54

4.4	Ερευνητικό Εργαλείο	54
4.5	Διαδικασία Έρευνας.....	55
4.6	Περιορισμοί Έρευνας.....	55
Κεφάλαιο 5ο: Αποτελέσματα		56
5.1	Δημογραφικά Στοιχεία	56
5.2	Χαρακτηριστικά Τόπου Διεξαγωγής Διακοπών	59
5.3	Χαρακτηριστικά Τόπου Διαμονής.....	61
5.4	Τρόπος Ταξιδιού από και προς τον Τουριστικό Προορισμό	63
5.5	Ασφάλεια Τουριστικού Προορισμού	64
Κεφάλαιο 6ο: Συμπεράσματα		66
Βιβλιογραφία.....		68
Παράρτημα Α: «Ερωτηματολόγιο».....		76

Περίληψη

Κάθε χώρα στον κόσμο έχει επηρεαστεί σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από την πανδημία COVID-19, με την παγκοσμιοποίηση να έχει γίνει ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες στην εξάπλωση της νόσου. Η επίδραση της πανδημίας στον παγκόσμιο τουρισμό, στις ταξιδιωτικές συνήθειες των τουριστών και γενικότερα στην τουριστική αγορά έχει επηρεάσει έντονα τη χώρα μας, της οποία μεγάλο ποσοστό του ΑΕΠ στηρίζεται στον τουριστικό κλάδο. Σκοπός της παρούσης έρευνας είναι η ανάλυση των χαρακτηριστικών της ζήτησης του τουρισμού στη μετά COVID εποχή, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από τις επιλογές και τις προτιμήσεις του ελληνικού τουριστικού κοινού. Οι επιμέρους στόχοι της έρευνας σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά του τόπου που επιλέγουν οι Έλληνες πολίτες να πραγματοποιήσουν τις διακοπές τους, με τα χαρακτηριστικά του τύπου διαμονής, του τρόπου που θα ταξιδέψουν και του μεταφορικού μέσου που επιζητούν, με ζητήματα που σχετίζονται με την ασφάλειά τους, καθώς και με προτάσεις που οι ίδιοι πιστεύουν ότι θα διαμόρφωναν ένα πιο ασφαλές περιβάλλον για τους ίδιους. Για τους σκοπούς της έρευνας διενεργήθηκε ποσοτική έρευνα βάσει ηλεκτρονικού – δομημένου ερωτηματολογίου. Το δείγμα της έρευνας αποτελούσαν 100 Έλληνες πολίτες, μόνιμοι κάτοικοι του Νομού Αττικής. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι η κατάσταση, όπως έχει διαμορφωθεί στη μετά COVID εποχή, έχει επηρεάσει σημαντικά τη γνώμη των Ελλήνων σχετικά με τις διακοπές τους. Η οικονομική δυσκολία, ο φόβος για την ασθένεια, καθώς και η ανάγκη προφύλαξης είναι τα βασικότερα ζητήματα για την επιλογή των προορισμών. Αξιοσημείωτο είναι ότι η τάση προς τη μία ή την άλλη επιλογή ακολουθεί ποσοστά της τάξεως του 70% περίπου. Το γεγονός αυτό καθιστά ακόμη πιο σαφές και σημαντικό το συμπέρασμα ότι η πανδημία έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τον τουρισμό στην Ελλάδα, αλλάζοντας ριζικά το τοπίο και τις επιλογές των ανθρώπων.

Λέξεις Κλειδιά: Τουρισμός, Πανδημία, COVID-19, Ζήτηση, Χαρακτηριστικά Τουριστικής Ζήτησης

Abstract

Every country in the world has been affected to a greater or lesser extent by the COVID-19 pandemic, with globalization becoming one of the determining factors in the spread of the disease. The impact of the pandemic on global tourism, the travel habits of tourists and the tourism market in general has strongly influenced our country, which has a large percentage of GDP based on the tourism industry. The purpose of this research is to analyze the characteristics of tourism demand in the post-COVID era, as it is shaped through the choices and preferences of the Greek tourist public. The individual objectives of the research are related to the characteristics of the place that Greek citizens choose to spend their holidays, to the characteristics of the type of accommodation, the way they will travel and the means of transport they seek, with issues related to their safety, as well as with proposals that they believe would create a safer environment for themselves. For the purposes of the survey, a quantitative survey was conducted based on an electronic - structured questionnaire. The sample of the research consisted of 100 Greek citizens, permanent residents of the Prefecture of Attica. The results of the study showed that the situation as it has developed in the post-covid era has significantly influenced the opinion of Greeks about their holidays. Financial hardship, fear of illness, and the need for precaution are the key issues in choosing destinations. It is noteworthy that the trend towards one or the other option follows percentages of around 70%. This fact makes even more clear and important the conclusion that the pandemic has indeed greatly affected tourism in Greece, radically changing the landscape and people's choices.

Keywords: Tourism, Pandemic, COVID-19, Demand, Tourism Demand Characteristics

Περιεχόμενα Πινάκων

Πίνακας 1. Η συμβολή του τουρισμού στην Ελλάδα και στις ανταγωνιστικές χώρες. Πηγή: Eurostat, Δορυφορικοί Λογαριασμοί Τουρισμού, 2019 Έκδοση.	32
Πίνακας 2. Διεθνείς τουριστικές εισπράξεις και αφίξεις από το 2005 έως το 2019. (Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας)	38

Περιεχόμενα Γραφημάτων

Γράφημα 1. Ποσοστό συμμετεχόντων ως προς το φύλο.	56
Γράφημα 2. Ποσοστό συμμετεχόντων ως προς την ηλικία.....	57
Γράφημα 3. Ποσοστό συμμετεχόντων ως προς το μορφωτικό επίπεδο.....	57
Γράφημα 4. Ποσοστό συμμετεχόντων ως προς την οικογενειακή κατάσταση.....	58
Γράφημα 5. Ετήσιος χρόνος που διατίθεται από τους συμμετέχοντες για διακοπές.	59
Γράφημα 6. Προτιμήσεις συμμετεχόντων ως προς τα χαρακτηριστικά του τουριστικού προορισμού (Μέρος 1).	60
Γράφημα 7. Προτιμήσεις συμμετεχόντων ως προς τα χαρακτηριστικά του τουριστικού προορισμού. (Μέρος 2).	61
Γράφημα 8. Προτιμήσεις συμμετεχόντων ως προς τα χαρακτηριστικά του τύπου διαμονής στον τουριστικό προορισμό. (Μέρος 1).	62
Γράφημα 9. Προτιμήσεις συμμετεχόντων ως προς τα χαρακτηριστικά του τύπου διαμονής στον τουριστικό προορισμό. (Μέρος 2).	63
Γράφημα 10. Προτιμήσεις συμμετεχόντων ως προς τον τρόπο ταξιδιού από και προς τον τουριστικό προορισμό..	64
Γράφημα 11. Απαντήσεις συμμετεχόντων ως προς την ασφάλεια του τουριστικού προορισμού.	65

Εισαγωγή

Τα τελευταία δέκα χρόνια, η επίπτωση των επιδημικών κρίσεων στην τουριστική βιομηχανία λαμβάνεται σοβαρά υπόψη λόγω των επιπτώσεων που πολλαπλασιαστικά επηρεάζουν και άλλους υποστηρικτικούς κλάδους. Όπως συνέβη πρόσφατα στην περίπτωση του COVID-19, οι επιδημίες είναι ικανές να προκαλέσουν άμεση μείωσηστηροή του εισερχόμενου και εξερχόμενου τουρισμού εξαιτίας της επιλογής των τουριστών να μην επισκεφθούν κάποια τουριστικά θέρετρα ή γεωγραφικές περιοχές καθώς επίσης και των κυβερνητικών απαγορεύσεων που στοχεύουν την ανακοπή της αύξησης της εξάπλωσης του ιού. Σε τέτοιες καταστάσεις, οι κρίσεις που προκύπτουν από την επιδημία είναι ικανές να προκαλέσουν σε μεγάλο ποσοστό μεταβολές στην απήχηση και στην επιλογή συγκεκριμένων προορισμών, αφού οι τουρίστες έχουν την δυνατότητα να επιλέξουν συνειδητά να μην εκτεθούν στον κίνδυνο της επιδημίας (Seraphin, 2021). Αυτό εξηγεί γιατί ο επιδημικός κίνδυνος που γίνεται αντιληπτός ως πιθανός είναι ικανός να επηρεάσει τον τρόπο που συμπεριφέρονται οι τουρίστες και τις αποφάσεις τους σχετικά με τους προορισμούς που θα επισκεφθούν (Zhangetal., 2020).

Μετά την κρίση της επιδημίας SARS, μελέτες αποκάλυψαν τις δυσμενείς επιπτώσεις της επιδημίας στην παγκόσμια τουριστική βιομηχανία και ιδιαίτερα στις οικονομίες των γειτονικών χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας. Ειδικότερα, στη μελέτη τους, οι Abdullahetal. (2004) έδειξαν ότι η επιδημία SARS το 2003 προκάλεσε μείωση 2,6% στα διεθνή ταξίδια κατά τους πρώτους τέσσερις μήνες του 2003. Για την περιοχή Ασίας-Ειρηνικού η μείωση ανήλθε στο 10% τον Μάρτιο και στο 50% τον Απρίλιο. Ως η πιο πληγείσα περιοχή, το Χονγκ Κονγκ σημείωσε μείωση 64,8% τον Μάρτιο και 67,9% τον Απρίλιο μετά την επιδημία SARS κατά το ίδιο έτος (2003).

Παρά το γεγονός της ραγδαίας ανάπτυξης της τουριστικής βιομηχανίας, η τουριστική βιομηχανία είναι ευάλωτη σε κινδύνους, συμπεριλαμβανομένων των πανδημιών, των επιδημιών, των κρίσεων, της τρομοκρατίας ή οποιουδήποτε άλλου κινδύνου απειλεί την ασφάλεια των τουριστών (Bassiletal., 2019). Έρευνες έχουν δείξει ότι τέτοιου είδους κίνδυνοι περιορίζουν τα ταξίδια και μειώνουν την τουριστική ζήτηση, όπως έγινε και κατά την πανδημία του ιού SARS και της γρίπης των πτηνών στην Ασία, της γρίπης των χοίρων, του Ebola και του ιού MERS (Jooetal., 2019). Η πανδημική κατάσταση έχει επηρεάσει τις οικονομικές δραστηριότητες σε όλο τον κόσμο, και επί του παρόντος, η τουριστική βιομηχανία αντιμετωπίζει μεγάλες προκλήσεις.

Η πανδημία αποκαλύπτει και εντείνει την ανησυχία και τον φόβο των ανθρώπων για τις μεταδοτικές ασθένειες, τη σωματική βλάβη και την κοινωνική απομόνωση. Η εξελικτική ψυχολογία μελετά σε βάθος αυτούς τους παράγοντες και προσφέρει μια πληθώρα εξηγήσεων για το πώς μπορούν να επηρεάσουν την σκέψη, τα συναισθήματα και την συμπεριφορά των ανθρώπων. Εάν ο στόχος είναι η κατανόηση και όχι μόνο η περιγραφή των αιτιών και των συνεπειών της πανδημίας COVID-19 στην ψυχολογία των τουριστών, η εξελικτική ψυχολογία αποτελεί το κατάλληλο εργαλείο για την επίτευξή του.

Στη μεταCOVID-19 εποχή ο τομέας του τουρισμού θα υποστεί αλλαγές. Καθώς η κινητικότητα συνεχίζει να επηρεάζεται έντονα λόγω των παραγγελιών ειδών υγιεινής, ορισμένες τουριστικές επιχειρήσεις και περιοχές θα παρουσιάσουν μείωση της οικονομικής τους ισχύος και θα αναγκαστούν να στραφούν προς τους τοπικούς καταναλωτές και τις ανάγκες τους. Με την αύξηση της ανοσίας του πληθυσμού, οι τουρίστες θα αποτελέσουν και πάλι βασική πηγή της οικονομικής ρευστότητας ενώ οι τοπικοί σύνδεσμοι που δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημικής κρίσης μπορεί να παραμείνουν ενεργοί και η διατήρησή τους να λειτουργήσει ως στρατηγική διαφοροποίησης και ανθεκτικότητας.

Αντίθετα, εάν η κινητικότητα παραμένει εξαιρετικά περιορισμένη για μεγάλο χρονικό διάστημα και η “εποχή του τουρισμού περιορισμένης εμβέλειας” (6fttourism) κανονικοποιηθεί, μπορεί να εμφανιστεί ένα νέο είδος τουριστικής βιομηχανίας που θα προωθεί τον τουρισμό σε περιορισμένες περιοχές που θα εξασφαλίζουν την απομόνωση και θα επιτρέπουν την πρόσβαση μόνο σε συγκεκριμένες χωρικές ζώνες. Μία τέτοια εξέλιξη κατά την οποία ο τουρισμός θα διαμορφωθεί με βάση την ιδέα της αποτρεπτικότητας και της απομόνωσης θα δημιουργήσει τουριστικές συνήθειες οι οποίες θα απομακρύνονται από μια φυσιολογική προ-πανδημική καθημερινότητα (Lapointe, 2020).

Η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία μελετά το πλαίσιο των χαρακτηριστικών της ζήτησης του τουρισμού στη μετά COVID-19 εποχή. Η εργασία διακρίνεται στο θεωρητικό της, αλλά και στο πρακτικό της μέρος. Στο θεωρητικό της μέρος, η εργασία μελετά το πλαίσιο του τουρισμού, τα χαρακτηριστικά ζήτησης τουρισμού στη μετά COVID-19 εποχή και την επίδραση της πανδημίας στον ελληνικό τουρισμό. Έπειτα, για τους ερευνητικούς σκοπούς της εργασίας διενεργήθηκε μια ποσοτική έρευνα βάσει ηλεκτρονικού – δομημένου ερωτηματολογίου. Το δείγμα της έρευνας αποτελούσαν 100 Έλληνες πολίτες, μόνιμοι κάτοικοι του Νομού Αττικής. Σκοπός της παρούσης έρευνας είναι η ανάλυση των χαρακτηριστικών της ζήτησης του τουρισμού στη μετά COVID-19 εποχή, όπως αυτή

διαμορφώνεται μέσα από τις επιλογές και τις προτιμήσεις του ελληνικού τουριστικού κοινού. Οι επιμέρους στόχοι της έρευνας σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά του τόπου που επιλέγουν οι Έλληνες πολίτες να πραγματοποιήσουν τις διακοπές τους, με τα χαρακτηριστικά του τύπου διαμονής, του τρόπου που θα ταξιδέψουν και του μεταφορικού μέσου που επιζητούν, με ζητήματα που σχετίζονται με την ασφάλειά τους, καθώς και με προτάσεις που οι ίδιοι πιστεύουν ότι θα διαμόρφωναν έναν πιο ασφαλές περιβάλλον για τους ίδιους.

Κεφάλαιο 1^ο: Τουρισμός

1.1. Τουριστική Συμπεριφορά

Η μελέτη της τουριστικής συμπεριφοράς θεωρείται σημαντική για την επιλογή και την αξιολόγηση των τουριστικών προορισμών, καθώς και για τη διερεύνηση των προθέσεων της συμπεριφοράς που θα ακολουθήσουν οι τουρίστες(Zhangetal., 2014). Οι φάσεις της τουριστικής συμπεριφοράς είναι πέντε (Mathieson&Wall, 1982):

- ο τουρίστας αναγνωρίζει ότι ο τουρισμόςείναι απαραίτητος
- ο τουρίστας συλλέγει πληροφορίες σχετικά με τον προορισμό που τον ενδιαφέρει
- ο τουρίστας λαμβάνει την οριστική τουριστική απόφαση
- ο τουρίστας αξιολογεί το τουριστικό ταξίδι που πραγματοποίησε.

Αρκετές μελέτες υποδηλώνουν ότι η τουριστική συμπεριφορά όσον αφορά την επιλογή τουριστικών προορισμών επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες. Ειδικότερα, οι παράγοντες που επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων γύρω από την επιλογή τουριστικού προορισμού είναι η εκπαίδευση,η οικογενειακή κατάσταση, η ηλικία, το εισόδημα, το φύλο,τα τουριστικά κίνητρα, ο τρόπος ζωής και οι προσωπικές αξίες. Ωστόσο, υπάρχουν και οι ειδικέςαιτίες, όπως τα χαρακτηριστικά των τουριστικών θερέτρων στα οποία περιλαμβάνονται οι τουριστικοί πόροι, οι εγκαταστάσεις και οι υπηρεσίες, τα τουριστικά αξιοθέατακαιη προσβασιμότητα σε αυτά.Παράλληλα, άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν τη λήψη τουριστικών αποφάσεων είναι οι καιρικές συνθήκες, το πολιτιστικό υπόβαθρο των τουριστικών προορισμών και οι κοινωνικές συνθήκες, όπως είναι το πολιτικό περιβάλλον (Wuetal., 2011).

1.2. Πρόθεση για Ταξίδι

Η πρόθεση ταξιδιού σχετίζεται με τις επιθυμίες ή τις προθέσεις των τουριστών να πραγματοποιήσουν ένα ταξίδι. Σύμφωνα με την έρευνα των Beerli και Martin (2004), οι κύριοι παράγοντες διαμόρφωσης της ταξιδιωτικής πρόθεσης αποτελούν οι προσωπικές προτιμήσεις και οι πηγές πληροφοριών που χρησιμοποιούνται. Μάλιστα, οι πηγές πληροφοριών φαίνεται ότι είναι πιο σημαντικές από τους προσωπικούς παράγοντες στο πλαίσιο της διαμόρφωσης των αντιλήψεων για τον τουριστικό προορισμό (Beerli& Martin, 2004). Η πρόθεση ταξιδιού επηρεάζεται επίσης από τους διάφορους παράγοντες κινδύνου που αισθάνονται οι τουρίστες και τις αντιλήψεις τους για την ασφάλεια. Οι παράγοντες κινδύνου μπορούν να δημιουργήσουν άγχος στους υποψήφιους τουρίστες για το τι μπορεί να

τους συμβεί κατά τη διάρκεια του ταξιδιού.

Η θεωρία της προγραμματισμένης συμπεριφοράς (Theory of Planned Behavior - TPB) είναι μία από τις θεωρίες που πολλές μελέτες έχουν χρησιμοποιήσει για να κατανοήσουν τις σκέψεις των τουριστών στα ταξίδια. Η θεωρία αυτή δεν δίνει προσοχή στην επίδραση της προηγούμενης συμπεριφοράς που μπορεί να επηρεάσει την τωρινή πρόθεση και συμπεριφορά (Leone et al., 2004). Η ανθρώπινη συμπεριφορά επηρεάζεται από την πρόθεση η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από τρεις βασικούς παράγοντες, δηλαδή τη στάση απέναντι στη συμπεριφορά, τους υποκειμενικούς κανόνες και τη συμπεριφορά ελέγχου (Ajzen, 2005).

- **Στάση απέναντι στη Συμπεριφορά:** Αυτή είναι η στάση που προκύπτει ως αποτέλεσμα της θετικής ή αρνητικής αξιολόγησης της συμπεριφοράς. Η εμπιστοσύνη σε αυτήν τη συμπεριφορά καθορίζεται από την υποκειμενική εκτίμηση ενός ατόμου για τον κόσμο γύρω του και το περιβάλλον του. Οι στάσεις απέναντι στη συμπεριφορά έχουν θετική επίδραση στην πρόθεση κάποιου να συμπεριφερθεί με ορισμένο τρόπο.
- **Υποκειμενικά πρότυπα:** Η στάση απέναντι στη συμπεριφορά βασίζεται στην πεποίθηση. Ο παράγοντας αντανάκλασης της κοινωνικής επιρροής ή των υποκειμενικών κανόνων στη συμπεριφορά είναι συνάρτηση των πεποιθήσεων του ατόμου που διαμορφώνονται από τις απόψεις των άλλων.
- **Προσλαμβανόμενος/Αντιληπτός έλεγχος συμπεριφοράς:** Ο τρίτος παράγοντας είναι ο προσλαμβανόμενος/αντιληπτός έλεγχος συμπεριφοράς, η ώθηση ή η αντίσταση στη συμπεριφορά. Η αντίληψη ενός ατόμου για την ευκολία ή τη δυσκολία να κάνει κάτι. Όσο πιο ισχυρή είναι η πεποίθηση ενός ατόμου στη διαθεσιμότητα πόρων και ευκαιριών, τόσο ισχυρότερη είναι η αντίληψη του ελέγχου της συμπεριφοράς.

1.3. Ταξιδιωτικό Άγχος

Ταξιδιωτικό άγχος ορίζεται η ανησυχία που εκδηλώνει ένα άτομο για τη διαδικασία του ταξιδιού. Το άγχος είναι ένα υποκειμενικό συναίσθημα που εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της έκθεσης σε πραγματικό ή δυνητικό κίνδυνο. Εκδηλώνεται ως νευρικότητα, ευερεθιστότητα, δυσφορία, διαταραχή, φόβο ή πανικό. Η πρόθεση των ατόμων να πραγματοποιήσουν ένα ταξίδι καθορίζεται από το επίπεδο του άγχους του ταξιδιού και το αντιληπτό επίπεδο ασφάλειας (Reisinger & Mavondo, 2005). Όσο το άγχος αυξάνεται, η σιγουριά των τουριστών σχετικά με την ασφάλεια του ταξιδιού και η πρόθεσή τους να ταξιδέψουν μειώνονται.

Όσον αφορά το άγχος, η εκδήλωσή του μπορεί να είναι εμφανής ή να κρύβεται πίσω από

σωματικά ή άλλα ψυχολογικά συμπτώματα. Συμπτώματα και σημάδια άγχους είναι τα ακόλουθα (Reisinger&Mavondo, 2005):

- Ψυχολογικής φύσεως, όπως ανησυχία, αμφιβολία, φόβος, πανικός, υπερεπαγρύπνηση, ευερεθιστότητα, κόπωση, αϋπνία, αποπραγματοποίηση και αποπροσωποποίηση.
- Σωματικής φύσεως, όπως πονοκέφαλοι, ζάλη, αίσθημα παλμών, πόνος στο στήθος, ερεθισμός του στομάχου, διάρροια, συχνή ούρηση, οίδημα στον οισοφάγο, ασταθή πίεση του αίματος, δύσπνοια και παραισθησία, καθώς και υπερβολική εφίδρωση, κρύο δέρμα, αυξημένη αρτηριακή πίεση, αρρυθμίες, ερυθρότητα ή χλωμάδα στο πρόσωπο, υπερρεφλεξία και ρίγος.

Οι τουρίστες σχηματίζουν αρνητική αντίληψη για έναν τουριστικό προορισμό εάν πιστεύουν ότι η ασφάλειά τους θα διακινδυνεύσει. Το γεγονός αυτό μπορεί να σχετίζεται με το κατά πόσο έχουν επηρεαστεί από πληροφορίες που έχουν λάβει από διάφορες πηγές. Η λήψη πληροφοριών από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχει αντίκτυπο στις προθέσεις των ανθρώπων να ταξιδέψουν και στην επιλογή του κατάλληλου προορισμού (Kooetal., 2016).

Κεφάλαιο 2ο: Χαρακτηριστικά ζήτησης τουρισμού στη μετά Covid εποχή

Κατά την τελευταία δεκαετία, ο αντίκτυπος των επιδημικών κρίσεων στην τουριστική βιομηχανία λαμβάνεται σοβαρά υπόψη λόγω των επιπτώσεων που πολλαπλασιαστικά επηρεάζουν και άλλους υποστηρικτικούς κλάδους. Όπως στην πρόσφατη περίπτωση του COVID-19, οι επιδημίες μπορεί να μειώσουν αμέσως τη ροή του εισερχόμενου και εξερχόμενου τουρισμού λόγω της απόφασης των τουριστών να μην επισκεφθούν συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές ή προορισμούς ή λόγω των κυβερνητικών περιορισμών που έχουν ως στόχο την αναχαίτηση της εξάπλωσης του ιού. Σε μια τέτοια περίπτωση, οι επιδημικές κρίσεις μπορεί να προκαλέσουν σημαντικές μεταβολές στη ζήτηση και στην επιλογή συγκεκριμένων προορισμών, καθώς οι ταξιδιώτες μπορεί συνειδητά να αποφασίσουν να μην εκτεθούν στον κίνδυνο της επιδημίας (Seraphin, 2021). Αυτό εξηγεί γιατί ο επιδημικός κίνδυνος που γίνεται αντιληπτός ως πιθανός μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά των ταξιδιωτών και τις επιλογές τους να επισκεφθούν συγκεκριμένους προορισμούς (Zhangetal., 2020).

Ο όρος «κρίση» αφορά απρόβλεπτα και ξαφνικά περιστατικά που είναι ικανά να προκαλέσουν μεγάλες αναταράξεις και απειλές στη ζωή των πολιτών. Η κρίση, για παράδειγμα, στον τομέα της δημόσιας υγείας μπορεί να επηρεάσει άτομα σε τοπικό, κρατικό και παγκόσμιο επίπεδο, όπως συμβαίνει με την περίπτωση της εξάπλωσης του Covid-19. Η επιλογή ταξιδιωτικού προορισμού, λοιπόν, εξαρτάται από τον βαθμό σημασίας που δείχνουν οι τουρίστες στην ασφάλειά τους, κάτι το οποίο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις πληροφορίες που δέχονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ή τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σχετικά με τα ζητήματα που αφορούν στην κρίση. Είναι δύσκολο για τη βιομηχανία του τουρισμού να αποκρούσει τις δυσκολίες που προκαλούνται από τις υγειονομικές κρίσεις, καθώς αυτές δυστυχώς καλύπτονται συχνά από τα μέσα ενημέρωσης (Novellietal., 2018).

Μετά την κρίση της επιδημίας SARS, μελέτες αποκάλυψαν τις δυσμενείς επιπτώσεις της επιδημίας στην παγκόσμια τουριστική βιομηχανία και ιδιαίτερα στις οικονομίες των γειτονικών χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας. Ειδικότερα, στη μελέτη τους, οι Abdullahetal. (2004) έδειξαν ότι η επιδημία SARS το 2003 προκάλεσε μείωση 2,6% στα διεθνή ταξίδια κατά τους πρώτους τέσσερις μήνες του 2003. Για την περιοχή Ασίας-Ειρηνικού η μείωση ανήλθε στο 10% τον Μάρτιο και στο 50% τον Απρίλιο. Ως η πιο πληγείσα περιοχή, το Χονγκ Κονγκ σημείωσε μείωση 64,8% τον Μάρτιο και 67,9% τον Απρίλιο μετά την επιδημία SARS κατά το ίδιο έτος (2003).

Στο πλαίσιο αυτό, θεωρείται σημαντικό για τους διευθυντές των ξενοδοχείων να προετοιμαστούν για την ξενοδοχειακή ανάπτυξη μόλις τελειώσει η πανδημική κρίση COVID-19 και υπογραμμίζεται η ανάγκη να δοθεί προσοχή σε πιθανές εμπειρίες που απορρέουν από αυτήν την κρίση. Είναι δεδομένο ότι θα σημειωθούν σημαντικές αλλαγές στη συμπεριφορά και στις επιλογές των τουριστών. Αρκετά αναμενόμενο θα είναι το φαινόμενο οι τουρίστες να επιλέγουν λιγότερο δημοφιλείς προορισμούς που εξυπηρετούν την τήρηση της κοινωνικής απόστασης (Seraphin&Dosquet, 2020).

Σε μια πρόσφατη μελέτη, οι Gösslingetal. (2020) ανέλυσαν την επίδραση των προηγούμενων επιδημιών και πανδημιών και την επίδραση της πανδημίας COVID-19 στην παγκόσμια τουριστική βιομηχανία, τις αεροπορικές εταιρείες και τις βιομηχανίες φιλοξενίας που διαδέχτηκαν τους ταξιδιωτικούς περιορισμούς και τον εκτεταμένο περιορισμό μετακίνησης. Με βάση τα αποτελέσματα της μελέτης τους, οι συγγραφείς κατέληξαν στο συμπέρασμα πως ένα ξέσπασμα πανδημίας μπορεί να αλλάξει την κοινωνία, τις εθνικές οικονομίες και την τουριστική βιομηχανία, καθώς και ότι ο αρνητικός αντίκτυπος των επιδημικών εστιών θα είναι μεγαλύτερος στην τουριστική βιομηχανία και στους τομείς στήριξης των φτωχότερων οικονομιών του κόσμου. Επιπλέον, οι αρνητικές επιπτώσεις της πανδημίας ενδέχεται να παρουσιάσουν μεγαλύτερο αρνητικό αντίκτυπο στην εργασιακή συμπεριφορά των ξενοδόχων (Stergiou&Farmaki, 2020).

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ο αντίκτυπος των επιδημικών εστιών δεν επιδρά αρνητικά μόνο στην τουριστική βιομηχανία αλλά και στους υποστηρικτικούς τομείς. Η μελέτη των Williams και Kayaoglu (2020) διερεύνησε την επιρροή της επιδημίας στη βιομηχανία του τουρισμού και στους κλάδους υποστήριξης της παροχής τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς και στην απασχόληση. Επισημαίνεται ότι περίπου το ένα δέκατο των μη χρηματοπιστωτικών οικονομικών δραστηριοτήτων της Ευρώπης αλληλοεπιδράμε τον τουρισμό και αντιπροσωπεύει το 9,5% της απασχόλησης του ενεργού πληθυσμού της ΕΕ. Επισημαίνεται επίσης ότι τα καταλύματα και οι τομείς των τροφίμων και ποτών στην ΕΕ συνείσφεραν στο 19,7% και στο 58,7% αντίστοιχα της συνολικής απασχόλησης στον τομέα του τουρισμού το 2019. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται σαφές ότι ο εκτεταμένος περιορισμός μετακίνησης και η παύση λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων, όπως και η υποστήριξη των επιχειρήσεων μετά την πανδημία COVID-19, είχαν ως αποτέλεσμα έναν ιδιαίτερο κοινωνικοοικονομικό αντίκτυπο.

Ο Tsionas (2020) προβλέπει σταδιακή προσαρμογή μετά τον COVID-19 στους τομείς του

τουρισμού, της φιλοξενίας και των συναφών βιομηχανιών. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το σταδιακό άνοιγμα που απαιτεί μόνο μη αρνητικά κέρδη είναι εφικτό, ενώ το άνοιγμα που απαιτεί το ίδιο επίπεδο κέρδους με εκείνο της περιόδου πριν από τον COVID-19 παραμένει σημαντικά πιο δύσκολο και φαίνεται εφικτό μόνο με το άνοιγμα ξανά με χωρητικότητα 33%. Με βάση αυτά τα αποτελέσματα, ο Tsionas καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η χαμηλότερη χωρητικότητα απαιτεί κυβερνητική υποστήριξη, η οποία είναι πιθανό να διαφέρει σημαντικά μεταξύ των ξενοδοχείων. Στο ίδιο πνεύμα, οι Assaf και Scuderi (2020) υποστηρίζουν ότι η τουριστική βιομηχανία αντιμετώπισε πολλές κρίσεις στο παρελθόν και, επομένως, θεωρούν ότι η παρούσα κρίση που οφείλεται στο ξέσπασμα του COVID-19 παραμένει μακράν η πιο καταστροφική. Αυτήτην άποψη συμμερίζονται επίσης οι Karabulutetal. (2020) και οι Dolnicar και Zare (2020). Κατά συνέπεια, η βιομηχανία του τουρισμού και η κυβέρνηση χρειάζεται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στις απόπειρες ανάκαμψης, καθώς η βιομηχανία του τουρισμού θα είναι διαφορετική μετά την πανδημία (Assaf&Scuderi, 2020). Συνεπώς, αναμένεται ότι οι συνέπειες του COVID-19 θα οδηγήσουν σε σημαντική μείωση της βιομηχανίας των ξενοδοχείων, των αεροπορικών εταιρειών, των γραμμών κρουαζιέρας και της ενοικίασης αυτοκινήτων (Sharma&Nicolau, 2020). Η μείωση είναι αρκετά σημαντική σε κάθε κλάδο ώστε να προκαλέσει ανησυχίες για τις μακροπρόθεσμες προοπτικές καθεμιάς από αυτές τις βιομηχανίες. Αυτό που είναι προφανές, ωστόσο, είναι ότι οι πιο κρίσιμες ανησυχίες συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τη βιομηχανία κρουαζιερών.

2.1. Επίδραση του COVID-19 στον Τουρισμό

Από τις 11 Μαρτίου 2020, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (Π.Ο.Υ.) έχει καθιερώσει μια παγκόσμια κατάσταση πανδημίας για τη νόσο του κορωνοϊού του 2019 (COVID-19). Η παγκόσμια κατάσταση πανδημίας σημαίνει ότι η ασθένεια είναι διαδεδομένη σε όλο τον κόσμο, δηλαδή σε ολόκληρο τον παγκόσμιο πληθυσμό, με κυμαινόμενα ποσοστά μόλυνσης ανά χώρα. Τα τελευταία στοιχεία του Π.Ο.Υ.(2021)αναφέρουν ότι τα θετικά κρούσματα COVID-19 στον κόσμο έφτασαν τα 3.024.059 άτομα με θάνατο 208.112 ανθρώπων σε 213 χώρες, περιοχές ή περιφέρειες. Ο ιός δείχνει μεγάλη διάδοση λαμβάνοντας υπόψη την πρώτη περίπτωση που ανέφερε ο Π.Ο.Υ. τον Δεκέμβριο του 2019 στην Κίνα. Αυτή η κατάσταση έκανε ολόκληρο το κράτος να περιορίσει τις κινήσεις σε όλους τους ανθρώπους τόσο εντός του κράτους όσο και εκτός αυτού για την καταστολή της εξάπλωσης της λοίμωξης.

Αυτή η κατάσταση είναι παρόμοια με το ξέσπασμα του SARS σε διάφορες χώρες που ανάγκασε τον Π.Ο.Υ. να προειδοποιεί για ταξίδια στην Ασία, σε συνδυασμό με μαζική

κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης σχετικά με την εξάπλωση της νόσου. Τρία εκατομμύρια άνθρωποι είχαν χάσει τη δουλειά τους στον τουριστικό κλάδο, είχε σημειωθεί μείωση 20% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) στην Κίνα, στο Χονγκ Κονγκ, στη Σιγκαπούρη και στο Βιετνάμ και η ροή του τουρισμού σε ολόκληρη την Ασία μειώθηκε κατά 70% (McKercher&Chon, 2004). Αυτή η κατάσταση επηρέασε την πρόθεση ταξιδιού τουριστών.

Οι τουριστικές δραστηριότητες αποτελούν μέρος της οικονομίας αναψυχής, η οποία κυριαρχείται από τη γενιά των millennials και την επόμενη γενιά Z (McKercher&Chon, 2004). Για τη γενιά αυτή, το ταξίδι είναι συνήθως απρόβλεπτο, δεν ανταποκρίνεται στο παραδοσιακό μάρκετινγκ, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε τεχνολογίες, όπως έξυπνα τηλέφωνα, μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ψηφιακές επιρροές που βοηθούν στον σχεδιασμό των ταξιδιών. Όταν λάβει τέλος αυτή η πανδημία, δεν είναι σίγουρο ότι οι συνθήκες θα επιστρέψουν σε φυσιολογικά επίπεδα, ειδικά στον κλάδο του τουρισμού, ο οποίος έχει επηρεαστεί αρνητικά. Και τούτο διότι το μεγαλύτερο ποσοστό του ανθρώπινου πληθυσμού θα εστιάσει πιθανώς περισσότερο στο να ανακάμψει από το να σκεφτείνα ταξιδέψει. Ωστόσο, αυτό μπορεί να διαφέρει στη σκέψη αυτής της γενιάς των νέων (McKercher&Chon, 2004).

Αρκετές μελέτες έχουν εξετάσει τον αντίκτυπο της πανδημίας COVID-19 στον τουρισμό, μελέτες που σκοπό έχουν την εξέταση των γενικών προοπτικών σχετικά με τα κρούσματα του κορωνοϊού για το μέλλον των ταξιδιών και του τουρισμού στον κόσμο (Jamal&Budke, 2020). Χρησιμοποιείται συνήθως το Δυναμικό Στοχαστικό Μοντέλο Γενικής Ισορροπίας ως εργαλείο για την εκτίμηση της επίδρασης των εστιών κορωνοϊού στον τουρισμό, κάτι που μπορεί να γενικευτεί για κάθε επιδημία (Yangetal., 2020). Σε γενικές γραμμές, η δυναμική στοχαστική μοντελοποίηση ισορροπίας είναι μια μακροοικονομική μέθοδος που χρησιμοποιείται συχνά από νομισματικές και φορολογικές αρχές για ανάλυση πολιτικής, εξηγώντας ιστορικά δεδομένα χρονοσειρών, καθώς και μελλοντικούς σκοπούς πρόβλεψης. Γενικότερα, εφαρμόζει τη γενική θεωρία ισορροπίας και τις μικροοικονομικές αρχές με τρόπο που μπορεί να αντιμετωπιστεί για να υποστηρίξει οικονομικά φαινόμενα, όπως οικονομική ανάπτυξη και επιχειρηματικούς κύκλους.

Υπάρχουν μελέτες σχετικά με την επίδραση του COVID-19 στις οικονομικές αλλαγές στον τουριστικό κλάδο των πληγισών χωρών σε όλο τον κόσμο (Bakar&Rosbi, 2020). Επίσης, υπάρχουν μελέτες σχετικά με τον αντίκτυπο του COVID-19 στην κινεζική τουριστική βιομηχανία (Hoqueetal., 2020). Με βάση ορισμένες από αυτές τις μελέτες, δεν παρατηρείται πρόθεση των ανθρώπων να ταξιδέψουν μετά τη λήξη της πανδημίας.

2.2. Επίδραση του COVID-19 στη συμπεριφορά των τουριστών

Παρά το γεγονός της ραγδαίας ανάπτυξης της τουριστικής βιομηχανίας, η τουριστική βιομηχανία είναι ευάλωτη σε κινδύνους, συμπεριλαμβανομένων των πανδημιών, των επιδημιών, των κρίσεων, της τρομοκρατίας ή οποιουδήποτε άλλου κινδύνου απειλεί την ασφάλεια των τουριστών (Bassiletal., 2019). Έρευνες έχουν δείξει ότι τέτοιου είδους κίνδυνοι περιορίζουν τα ταξίδια και μειώνουν την τουριστική ζήτηση, όπως έγινε και κατά την πανδημία του ιού SARS και της γρίπης των πτηνών στην Ασία, της γρίπης των χοίρων, του Ebola και του ιού MERS (Jooetal., 2019). Η πανδημική κατάσταση έχει επηρεάσει τις οικονομικές δραστηριότητες σε όλο τον κόσμο, και επί του παρόντος, η τουριστική βιομηχανία αντιμετωπίζει μεγάλες προκλήσεις.

Οι επισκέπτες από την Κίνα συμβάλλουν σημαντικά στην τουριστική βιομηχανία. Ο αριθμός των κινέζων τουριστών αυξήθηκε από 11 εκατομμύρια σε 87 εκατομμύρια από το 2003 έως το 2018. Το 2020, κατά τη διάρκεια του κινεζικού εαρινού φεστιβάλ, αναμενόταν να ταξιδέψουν τρία δισεκατομμύρια άνθρωποι πραγματοποιώντας 440 εκατομμύρια σιδηροδρομικά ταξίδια, 45 εκατομμύρια θαλάσσια, 79 εκατομμύρια αεροπορικά και 2,4 δισεκατομμύρια οδικά. Ωστόσο, το ξέσπασμα του COVID-19 ανάγκασε τη δημοκρατία της Κίνας (ΛΔΚ) να επιβάλει ταξιδιωτικές απαγορεύσεις στις 24 Ιανουαρίου (Chinadaily, 2020). Από τις 7 Φεβρουαρίου 2020, σχεδόν 72 πολιτείες εφάρμοσαν ταξιδιωτικούς περιορισμούς. Λαμβάνοντας υπόψη την ανησυχητική κατάσταση, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών (UNWTO) αξιολογεί ότι το έτος 2020 σχεδόν το 20-30% των παγκόσμιων τουριστικών αφίξεων θα μπορούσε να μειωθεί και μπορεί να χάσει από 30 έως 50 δισεκατομμύρια δολάρια διεθνών τουριστικών εσόδων (UNWTO, 2021). Ως εκ τούτου, ο Π.Ο.Υ. και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών δεσμεύτηκαν να συνεργαστούν με τους τομείς του ταξιδιού, των μεταφορών και του τουρισμού για την αποτελεσματική διαχείριση του προβλήματος.

Η έρευνα των Nazneenet al. (2020) επιχειρεί να διερευνήσει τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στην ταξιδιωτική συμπεριφορά των τουριστών και στην αντίληψή τους για την υγιεινή και την ασφάλεια. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η πανδημία έχει δημιουργήσει μαζικό άγχος διεθνώς και ανασφάλεια για τα ταξίδια μειώνοντας έτσι τον αριθμό των ταξιδιών. Επιπλέον, οι πανδημικές κρίσεις έχουν προκαλέσει ανησυχία στους τουρίστες για την υγιεινή και την ασφάλεια μειώνοντας δραματικά την προσφορά και τη ζήτηση στον τομέα του τουρισμού στην Κίνα. Σύμφωνα με τους Yuet al. (2020), τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

είναι ένας από τους σημαντικούς παράγοντες που διεγείρουν τον φόβο και το άγχος.

Η μελέτη των Lika και Ya'Acob (2021) διερεύνησε την αλληλεπίδραση μεταξύ του δημογραφικού προφίλ (δηλαδή του φύλου και της οικογενειακής κατάστασης) και των ταξιδιωτικών προτιμήσεων των ερωτηθέντων της έρευνας (δηλαδή πρόθεση ταξιδιού και συχνότητα ταξιδιού) κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες (53,5%) δεν είχαν σκοπό να ταξιδέψουν. Επίσης, ήταν πιο πιθανό να μείνουν στο σπίτι και λιγότερο πιθανό να ταξιδέψουν ακόμη και όταν αυτό επιτρεπόταν κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Παράλληλα, το 81,6% των ερωτηθέντων επέλεξε να ταξιδεύει λιγότερο συχνά σε σύγκριση με την εποχή πριν την έξαρση της πανδημίας. Από τα δεδομένα της έρευνας, φάνηκε ότι όταν αυξήθηκε η αντίληψη κινδύνου των συνεντευξιαζόμενων, η τάση τους για πρόθεση να ταξιδέψουν και η συχνότητα ταξιδιού ήταν μικρότερη. Έτσι, μπορεί να χρειαστεί λίγος χρόνος για την ανάκαμψη του τουριστικού τομέα, καθώς ο πληθυσμός χρειάζεται χρόνο για να ανακτήσει την εμπιστοσύνη του για να ταξιδέψει ξανά.

Καθώς η πανδημία έπληξε ανθρώπους σε όλο τον κόσμο ανεξάρτητα από το φύλο, την οικογενειακή κατάσταση και άλλους δημογραφικούς παράγοντες, όλοι οι ερωτηθέντες της έρευνας δεν είχαν άλλη επιλογή από το να μείνουν ασφαλείς στο σπίτι. Στην πραγματικότητα, η συγκεκριμένη πανδημία έχει επηρεάσει όλους παγκοσμίως σε βαθμό που η κανονική ταξιδιωτική συμπεριφορά πρέπει να τροποποιηθεί, οδηγώντας έτσι σε μια ασυνήθιστη εναλλαγή στις καθημερινές δραστηριότητες και στον τρόπο ζωής του ταξιδιού σε όλη την ιστορία των ταξιδιών.

Τέλος, παρατηρήθηκαν διαφορές μεταξύ του φύλου των ερωτηθέντων και της γνώσης τους για την πανδημία. Έτσι, οι άνδρες και οι γυναίκες παρουσίασαν σημαντικές διαφορές στη γνώση, αλλά οι μέσες βαθμολογίες ήταν εξίσου υψηλές, οι οποίες ήταν πάνω από 5 μονάδες, υπονοώντας ότι και τα δύο φύλα διέθεταν καλή γνώση για τον COVID-19. Επίσης, δεν βρέθηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων ανάλογα με τη στάση του ταξιδιού και τον έλεγχο της αντιληπτής συμπεριφοράς. Αυτό μπορεί να υποδηλώνει ότι τα ταξίδια δεν θεωρούνται πλέον ως διασκεδαστικά και ασφαλή σε περιόδους πανδημίας σε σχέση με το παρελθόν και η τρέχουσα κατάσταση έχει μετατοπίσει τις αντιλήψεις των τουριστών για να γίνουν πιο προσεκτικοί όσον αφορά την ασφάλεια και την καθαριότητα της ατομικής υγείας.

Τα αποτελέσματα μιας έρευνας (Cuomo, et al., 2021) μπορεί να συμβάλουν στο να επιτρέψουν στους φορείς της τουριστικής βιομηχανίας να ερμηνεύσουν καλύτερα τις νέες ανάγκες της

αγοράς, βελτιώνοντας την ανταγωνιστικότητα ολόκληρου του συστήματος φιλοξενίας.

Η ανάλυση που πραγματοποιήθηκε πριν από τον Covid και κατά τη διάρκεια και μετά τον COVID-19 έδειξε ότι υπάρχει ισχυρή σχέση μεταξύ των τουριστικών προσδοκιών και των τουριστικών προτιμήσεων. Στην πραγματικότητα, τόσο στις μετρήσεις πριν από τον COVID-19 όσο και κατά τη διάρκεια και μετά τον COVID-19, παρατηρήθηκε ο αντίκτυπος των προσδοκιών στις τουριστικές προτιμήσεις, υποδεικνύοντας ότι δεν επηρεάζονται σχεδόν καθόλου από εξωτερικές δυσμενείς συνθήκες, όπως το γεγονός της πανδημίας. Ως εκ τούτου, τα αποτελέσματα υπογραμμίζουν ότι η ικανότητα της επιχείρησης να συλλέγει και να ενεργεί βάσει πληροφοριών σχετικά με τις τουριστικές επιθυμίες έχει θετική επίδραση στον προγραμματισμό τουριστικών υπηρεσιών και πρέπει ν' αναπτύσσεται συνεχώς. Πρακτικά, οι τουριστικοί φορείς πρέπει να συμμετέχουν πραγματικά στον διάλογο με τους πελάτες· τα κοινωνικά μέσα, για παράδειγμα, μπορεί να αποτελούν πολύ ενδιαφέροντα εργαλεία για άμεση σύνδεση με αυτά (Cuomo et al., 2021).

Επιπλέον, οι τοπικοί, περιφερειακοί ή εθνικοί προορισμοί προτιμήθηκαν από το 72,3% του δείγματος ως στόχος των επόμενων διακοπών τους, ενώ το 12,2% δήλωσε ότι δεν θα πάει διακοπές το 2020. Αυτό σημαίνει ότι οι πιο κοντινοί προορισμοί μεταδίδουν στους ταξιδιώτες ένα σημαντικό αίσθημα ελέγχου και ασφάλειας, λόγω της καλύτερης και ευκολότερης γνώσης των εθνικών διαδικασιών και κανονισμών που έχουν εγκριθεί για την προοδευτική επανέναρξη των τουριστικών υπηρεσιών και για τα πρωτόκολλα υγείας στα ιταλικά κέντρα φιλοξενίας. Έτσι, η εγγύτητα μπορεί να θεωρηθεί ως «νέο εμπόρευμα» και η εκτίμηση της περιοχής/του έθνους ως ελκυστική μορφή τουριστικού προορισμού. Από οικονομική και διαχειριστική άποψη, ενώ αλλάζει δραματικά τα πρότυπα ταξιδιού στη βιομηχανία και τους προορισμούς, η κρίση του COVID-19 δημιουργεί ευκαιρίες για βιώσιμο τουρισμό (Romagosa, 2020).

Αυτές οι εκτιμήσεις έχουν αντίκτυπο στη φήμη του τόπου/προορισμού και σέβονται τις τουριστικές προτιμήσεις τόσο πριν από τον COVID-19 όσο και κατά τη διάρκεια και μετά τον COVID-19. Ως εκ τούτου, μέσα από την έρευνα επιβεβαιώνεται η τουριστική αντίληψη. Η συνολική αξιολόγηση μιας επιχείρησης βασίζεται στις αντιδράσεις απέναντι στα προϊόντα, στις υπηρεσίες, στις δραστηριότητες επικοινωνίας της εταιρείας, στις αλληλεπιδράσεις με τους εκπροσώπους της και/ή στις γνωστές εταιρικές δραστηριότητες όσον αφορά τις σχέσεις τιμής/ποιότητας, την εικόνα, τα αξιοθέατα και την επικοινωνία.

Τέλος, οι μελετητές διερεύνησαν την επίδραση των προτιμήσεων των τουριστών στην

ανταγωνιστικότητα του συστήματος φιλοξενίας. Πιο συγκεκριμένα, η καινοτομία, οι υποδομές, η ιστορία και ο πολιτισμός και το μακροπεριβάλλον βελτιώνουν την τουριστική εμπειρία και ορίζουν τις πιο πολύτιμες πτυχές των διακοπών, όπως περιγράφονται και επιβεβαιώνονται από τη βιβλιογραφία (Cillo et al., 2021). Η θεωρία επιβεβαιώνεται σε αυτήν την περίπτωση, αλλά κρίνεται σημαντικό να κατανοηθεί πόσο σημαντικό είναι να ληφθούν υπόψη οι διαφορετικές μεταβλητές που επηρεάζουν τις προτιμήσεις των τουριστών προκειμένου να δημιουργηθούν ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στο σύστημα φιλοξενίας.

Η πανδημία έδειξε ότι οι σύγχρονες κοινότητες δεν ήταν καλά προετοιμασμένες να αναλάβουν τις διάφορες προκλήσεις που προέκυψαν και συνεχίζουν να προκύπτουν, σε κοινωνική, οικονομική και πολιτική προοπτική. Μία έρευνα (Politis et al., 2021) προσπάθησε να δώσει φως στα διαφορετικά προφίλ κινητικότητας που εμφανίστηκαν πανελλαδικά στην Ελλάδα, μια χώρα με σημαντικά χαμηλό αριθμό κρουσμάτων και θανάτων COVID-19 κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση εστίασαν κυρίως στις κοινωνικές προοπτικές συμπεριφοράς κινητικότητας (παραδείγματος χάριν ηλικία, φύλο) καθώς και οικονομικές (παραδείγματος χάριν εισόδημα).

Τα αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν μια εμφανή μεταβολή των προτύπων κινητικότητας των Ελλήνων πολιτών, σύμφωνα με τα μέτρα αποκλεισμού που επέβαλε η κυβέρνηση. Ο αριθμός των ταξιδιών μειώθηκε σημαντικά, ενώ η επιλογή του τρόπου μεταφοράς επηρεάστηκε επίσης από την εξάπλωση του κορονοϊού, με τους ταξιδιώτες να επιλέγουν να αποφύγουν τις δημόσιες συγκοινωνίες έναντι πιο ιδιωτικών μεταφορικών μέσων, όπως το αυτοκίνητό τους.

Η έρευνα έδειξε διαφοροποίηση στα πρότυπα κινητικότητας, σε σχέση με ορισμένα χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η ηλικία ή το εισόδημα. Ακόμα πιο συγκεκριμένα, οι άνδρες φάνηκαν να εκτίθενται περισσότερο στον ιό, αφού πραγματοποίησαν περισσότερα ταξίδια κατά την περίοδο του lockdown, σε σχέση με τις γυναίκες. Οι γυναίκες μπορεί να ήταν πιο απρόθυμες να ταξιδέψουν, καθώς η μειωμένη κίνηση συνέβαλε στο άγχος λόγω της χαμηλής αίσθησης ασφάλειας. Αυτά τα ευρήματα υποδεικνύουν μια πιθανή διεύρυνση της ανισότητας μεταξύ των φύλων, καθώς οι γυναίκες μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο τις ευκαιρίες απασχόλησής τους εάν πρέπει να μείνουν στο σπίτι για να φροντίσουν τα παιδιά. Αυτές οι ανησυχίες εντείνονται περαιτέρω από το γεγονός ότι οι γυναίκες τείνουν να απασχολούνται σε τομείς επαφών, όπως η φιλοξενία, η προσωπική φροντίδα και το λιανικό εμπόριο, που

έχουν επηρεαστεί σοβαρότερα από την πανδημία.

Επιπλέον, οι ηλικιωμένοι ταξιδιώτες (άνω των 65 ετών), οι οποίοι ανήκουν στις πιο ευάλωτες ομάδες, προσαρμόζουν τις ανάγκες τους για κινητικότητα, προκειμένου να αποφευχθεί η συμφόρηση σε καταστήματα και υπηρεσίες. Εκτός όμως από τις αγορές στις ώρες εκτός αιχμής, οι ηλικιωμένοι δεν φαίνεται να μείωσαν σε μεγάλο βαθμό τις καθημερινές τους μετακινήσεις. Οι ηλικιωμένοι συνέχισαν να ταξιδεύουν καθώς είχαν ανάγκες που δεν μπορούσαν να ικανοποιηθούν με κάποιον άλλο τρόπο, όπως αγορές στο διαδίκτυο, βιντεοκλήσεις με φίλους και οικογένειες, τραπεζικές συναλλαγές με χρήση διαδικτύου κ.λπ. Η ανάλυση έδειξε, επίσης, ότι η καραντίνα οδήγησε σε ισχυρότερη μείωση στην κινητικότητα των νεότερων ηλικιακών πληθυσμών. Αυτό θα μπορούσε να ερμηνευθεί από το γεγονός ότι τα Πανεπιστήμια εφάρμοσαν την ηλεκτρονική μάθηση ως μέτρο στην αρχή της πανδημίας, καθώς και το κλείσιμο καταστημάτων εστίασης, αφήνοντας έτσι πολλούς νέους που εργάζονταν σε αυτούς τους τομείς άνεργους.

Το εισόδημα αποδείχθηκε, επίσης, καθοριστικός παράγοντας, καθώς οι ταξιδιώτες που κέρδισαν περισσότερα, μείωσαν ανάλογα τα ταξίδια τους. Οι άνθρωποι των νοικοκυριών των ομάδων χαμηλού εισοδήματος αναμένεται να έχουν εργασίες χειρωνακτικής εργασίας και έτσι συνέχισαν να μετακινούνται ακόμη και κατά την περίοδο της πανδημίας. Αντίθετα, τα άτομα που ανήκουν σε ομάδες υψηλού εισοδήματος είναι πιο πιθανό να έχουν ένα επάγγελμα που απαιτεί δεξιότητες υπολογιστών, οι οποίες με τη σειρά τους τους επιτρέπουν να στραφούν στην τηλεργασία κατά την περίοδο της καραντίνας. Συνολικά, το γεγονός ότι διαφορετικές δημογραφικές ομάδες αντέδρασαν διαφορετικά κατά την περίοδο του lockdown θέτει υπό αμφισβήτηση την υπόθεση ότι ο πληθυσμός μπορεί να αντιμετωπιστεί ως ομοιογενής.

Σύμφωνα με πολλούς ερευνητές, η πανδημία θα προκαλέσει την ανακατάταξη των παραγόντων που μέχρι σήμερα επηρεάζουν τον τουρισμό αλλά και μια κρίσιμη μετατόπιση στην ψυχολογία των τουριστών (Villacé-Molinero et al., 2021; Spanaki et al., 2021). Ακόμα και όταν η πανδημία εξασθενίσει και αρθούν οι ταξιδιωτικοί περιορισμοί, η ψυχολογική ισορροπία και η ψυχρόσυνθεση των τουριστών αναμένεται να έχει μεταβληθεί. Παρ' όλο που είναι επόμενο να μην υπάρχουν σε αυτό το χρονικό σημείο αξιόπιστα αποτελέσματα για το εύρος των ψυχολογικών επιπτώσεων στους τουρίστες, οι ενδεχόμενες επιπτώσεις της πανδημίας στον τουρισμό προβλέπεται να είναι σημαντικές. Η κατανόηση της ψυχρόσυνθεσης των τουριστών τόσο κατά την εποχή του COVID-19 όσο και μετέπειτα φαίνεται να αποτελεί

σημαντικό παράγοντα, που πρέπει να ληφθεί υπόψη τόσο σε ερευνητικό όσο και σε επιχειρηματικό επίπεδο στον τομέα του τουρισμού.

Η έρευνα των Zenker & Kock (2020) παρουσιάζει ένα νέο θεωρητικό πλαίσιο που επιτρέπει την τυποποίηση αυτών των αλλαγών χωρίς να περιγράφει το status-quo, σε αντίθεση με τις περισσότερες υπάρχουσες έρευνες σχετικά με την πανδημία. Στοχεύει να δώσει απαντήσεις σε ζητήματα σχετικά με τον τουρισμό την εποχή του COVID-19 που να υπερβαίνουν το «προφανές και καθαρά περιγραφικό», διερευνώντας «βαθύτερες υποκείμενες σχέσεις».

Είναι φανερό ότι η διερεύνηση των αλλαγών στην ψυχολογία των τουριστών και η αλλαγή παραδείγματος στην ερμηνευτική προσέγγιση της συμπεριφοράς τους απαιτούν την αξιοποίηση νέων θεωριών από τον ερευνητικό τομέα που ασχολείται με τον τουρισμό. Προτείνεται, λοιπόν, η αξιοποίηση της εξελικτικής της ψυχολογίας, η οποία θεωρείται ως πολύτιμος και δημιουργικός θεωρητικός «φακός» στο πλαίσιο της τουριστικής έρευνας (Kocketal., 2018).

Η πανδημία αποκαλύπτει και εντείνει την ανησυχία και τον φόβο των ανθρώπων για τις μεταδοτικές ασθένειες, τη σωματική βλάβη και την κοινωνική απομόνωση. Η εξελικτική ψυχολογία μελετά σε βάθος αυτούς τους παράγοντες και προσφέρει μια πληθώρα εξηγήσεων για το πώς μπορούν να επηρεάσουν την σκέψη, τα συναισθήματα και την συμπεριφορά των ανθρώπων. Εάν ο στόχος είναι η κατανόηση και όχι μόνο η περιγραφή των αιτιών και των συνεπειών της πανδημίας COVID-19 στην ψυχολογία των τουριστών, η εξελικτική ψυχολογία αποτελεί το κατάλληλο εργαλείο για την επίτευξή του.

Οι ερευνητές στις ανθρωπιστικές επιστήμες, στις κοινωνικές επιστήμες και στις φυσικές επιστήμες χρησιμοποιούν ολοένα και πιο πολύτηθεωρία της εξέλιξης και πιο συγκεκριμένα την εξελικτική ψυχολογία, με σκοπό να εμβαθύνουν στις βάσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Τα τελευταία χρόνια, αυτές οι αυξανόμενες προσπάθειες γέννησαν νέες υποθέσεις και επέτρεψαν στους ερευνητές να αντιμετωπίσουν φαινόμενα σε άλλους τομείς έρευνας, όπως το μάρκετινγκ (Saad, 2017), ο τουρισμός και η ηγεσία (Bastardoz&VanVugt, 2019).

Η βασική ιδέα της εξελικτικής ψυχολογίας είναι ότι οι σύγχρονοι άνθρωποι έχουν κληρονομήσει ψυχολογικούς μηχανισμούς που τους προδιαθέτουν να ενεργούν με τρόπους οι οποίοι στο παρελθόν ενίσχυσαν και εξέλιξαν την αναπαραγωγική ικανότητα των πρώτων ανθρώπων. Αυτό σημαίνει ότι οι εξελικτικοί ψυχολόγοι επιδιώκουν να εξηγήσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά μέσω της προσαρμοστικής λειτουργίας, η οποία επιτελείται μέσω

των συμπεριφορικών διαδικασιών (Griskevicius&Kenrick, 2013).

2.3. Αναμενόμενη Ανάκαμψη Τουρισμού

Στη μετα-COVID-19 εποχή ο τομέας του τουρισμού θα υποστεί αλλαγές. Καθώς η κινητικότητα συνεχίζει να επηρεάζεται έντονα λόγω των παραγγελιών ειδών υγιεινής, ορισμένες τουριστικές επιχειρήσεις και περιοχές θα παρουσιάσουν μείωση της οικονομικής τους ισχύος και θα αναγκαστούν να στραφούν προς τους τοπικούς καταναλωτές και τις ανάγκες τους. Με την αύξηση της ανοσίας του πληθυσμού, οι τουρίστες θα αποτελέσουν και πάλι βασική πηγή της οικονομικής ρευστότητας ενώ οι τοπικοί σύνδεσμοι που δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημικής κρίσης μπορεί να παραμείνουν ενεργοί και η διατήρησή τους να λειτουργήσει ως στρατηγική διαφοροποίησης και ανθεκτικότητας.

Αντίθετα, εάν η κινητικότητα παραμένει εξαιρετικά περιορισμένη για μεγάλο χρονικό διάστημα και η “εποχή του τουρισμού περιορισμένης εμβέλειας” (6fttourism) κανονικοποιηθεί, μπορεί να εμφανιστεί ένα νέο είδος τουριστικής βιομηχανίας που θα προωθεί τον τουρισμό σε περιορισμένες περιοχές που θα εξασφαλίζουν την απομόνωση και θα επιτρέπουν την πρόσβαση μόνο σε συγκεκριμένες χωρικές ζώνες. Μία τέτοια εξέλιξη κατά την οποία ο τουρισμός θα διαμορφωθεί με βάση την ιδέα της αποτρεπτικότητας και της απομόνωσης θα δημιουργήσει τουριστικές συνήθειες οι οποίες θα απομακρύνονται από μια φυσιολογική προ-πανδημική καθημερινότητα (Lapointe, 2020).

Η μακρόχρονη παρουσία της πανδημίας έχει επιπτώσεις στη λειτουργία του τουρισμού, ενισχύοντας όλο και περισσότερο την ανάπτυξη “του τουρισμού περιορισμένης εμβέλειας” και κατ'επέκταση την κανονικοποίησή του. Γι' αυτό τον λόγο θα πρέπει να γίνει επανεξέταση πρακτικών που θα επικεντρώνεται στην αξιοποίηση δραστηριοτήτων και στην ικανοποίηση αναγκών σε τοπικό επίπεδο, οι οποίες θα ανταποκρίνονται στη νέα μορφή τουρισμού.

Συγκριτικά με πρόσφατες επιδημίες, όπως αυτές του ιού SARS, του Ebola και του H1N1, η πανδημία που ξέσπασε από τον COVID-19 βρίσκεται στην πρώτη θέση ως αυτή που προκάλεσε τους περισσότερους θανάτους στον κόσμο η οποία είναι συνοδευόμενη από μια διεθνή κρίση του υγειονομικού συστήματος, χρηματοπιστωτική κρίση και οικονομική πτώση (Lapointe, 2020). Για να περιορίσουν την εξάπλωση του COVID-19, οι κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο έχουν λάβει δραστικά μέτρα επιβάλλοντας καθεστώς απαγόρευσης και εγκλεισμού σε εθνικό επίπεδο ή κατά τόπους, μη επιτρέποντας να εισέλθουν στα σύνορά τους, με αποτέλεσμα η παγκόσμια τουριστική βιομηχανία να υφίσταται τεράστιο πλήγμα, κυρίως στο κομμάτι των ταξιδιών και της φιλοξενίας. Η πανδημία COVID-19 οδήγησε έναν μεγάλο

αριθμό τουριστικών προορισμών να δώσουν τέλος στις δραστηριότητές τους λόγω της επιβολής μέτρων απαγόρευσης και ταξιδιωτικών περιορισμών, των ακυρωμένων κρατήσεων και του εφοδιαστικού περιορισμού.

Σύμφωνα με μια εκτίμηση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (World Tourism Organization-UNWTO) (2020β), οι διεθνείς αφίξεις μειώθηκαν κατά 22% και αναμένεται να σημειώσουν μείωση μεταξύ 60 και 80% για όλο το έτος, μεταφράζοντας σε πλήγμα ανάμεσα σε 910 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ και 1,2 τρισεκατομμύρια. Παράλληλα, η κοινωνική απομάκρυνση κατέπνιξε τη βιομηχανία φιλοξενίας καθώς αρκετές επιχειρήσεις διαμονής οδηγήθηκαν στο να σταματήσουν τις δραστηριότητές τους ή / και να τις μειώσουν δραστικά. Αναφορικά με άλλους τύπους επιχειρήσεων, τα ξενοδοχεία και οι χώροι διαμονής αποτελούν τις κυριότερες δομές που μετατρέπουν την τοπική επιδημία σε πανδημία και το θεμελιώδες σημείο για την εισαγωγή μιας ανερχόμενης διεθνούς πανδημίας. Μετά από αυτή την άποψη, οι (Chan et al., 2020) επισημαίνουν ότι η πανδημία COVID-19 θα φέρει σοβαρές αρνητικές συνέπειες στον τομέα του τουρισμού, των ταξιδιών και της φιλοξενίας σε διεθνές επίπεδο.

Από επιχειρηματική οπτική, ένας καλός τρόπος για να κατανοηθούν οι συνέπειες της πανδημίας είναι η παροχή στους φορείς της τουριστικής βιομηχανίας ουσιαστικών γνώσεων σχετικά με τον τρόπο οικοδόμησης και εφαρμογής αποτελεσματικών πλαισίων λήψης αποφάσεων που μπορούν, με τη σειρά τους, να εξασφαλίσουν γρήγορες απαντήσεις σε απρόβλεπτα γεγονότα που απειλούν την οικονομική βιωσιμότητα των επιχειρήσεών τους. Από τη σκοπιά της χάραξης πολιτικής, τα επιδημικά κρούσματα φανερώνουν μια σοβαρή κρίση στον τομέα της δημόσιας υγείας που αποτελεί πρόκληση για τις κυβερνήσεις. Οι οικονομικές κρίσεις που προκαλούνται από την πανδημία, απαιτούν πληθώρα μέτρων φορολογικής και νομισματικής φύσης για την αντιμετώπισή τους (Elgin et al., 2020). Ως εκ τούτου, τα σενάρια πρόβλεψης θα μπορούσαν να προσφέρουν μια καλύτερη εικόνα της εξέλιξης της βιομηχανίας για να βοηθήσουν τους οικονομικούς παράγοντες, όπως οι επιχειρήσεις και οι κυβερνήσεις, να λάβουν τις καλύτερες δυνατές αποφάσεις που μπορούν και να μετριάσουν με αυτό τον τρόπο τις επιπτώσεις της πανδημίας στην οικονομία.

Είναι πλέον φανερό ότι ο παγκόσμιος τουρισμός ίσως έχει συμβάλει στην διάδοση του ιού και την εξέλιξη της πανδημίας (Farzanegan et al., 2020). Σε μια πρόσφατη έρευνά του ο Welfens (2020), διερευνώντας τις μακροοικονομικές και τις υγειονομικές προεκτάσεις του ζητήματος της πανδημίας, κατέληξε στο ότι οι χώρες που είναι εξαρτημένες σε μεγάλο

ποσοστό από τη βιομηχανία του τουρισμού θα πρέπει να περιμένουν πιο σοβαρές συνέπειες στην αύξηση της παραγωγής. Οι Polyzos et al. (2020) διερεύνησαν τον αντίκτυπο της πανδημίας COVID-19 στην προσέλευση Κινέζων ταξιδιωτών στις ΗΠΑ και στην Αυστραλία βασιζόμενοι σε δεδομένα από την έξαρση της επιδημίας SARS το 2003 και προέβλεψαν ότι η διάρκεια ανάκαμψης των αφίξεων σε επίπεδα πριν από την πτώση θα κυμανθεί από 6 έως 12 μήνες.

Επίσης, τα εμπειρικά ευρήματα έδειξαν ότι η πανδημία COVID-19 θα έχει ως αποτέλεσμα απώλειες περίπου 50% για το επόμενο έτος και ότι αυτές οι απώλειες θα επιμείνουν τουλάχιστον μέχρι το επόμενο καλοκαίρι, ενώ θα περιορίσουν την ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας έως και 15 χρόνια. Επιπλέον, αποδεικνύεται ότι το χειρότερο σενάριο προβλέπει την επιδείνωση των αφίξεων των τουριστών κατά τους επόμενους μήνες, υποδηλώνοντας ότι η τουριστική βιομηχανία πρέπει να προετοιμαστεί για μια δυνητικά επιδεινούμενη κρίση.

Κεφάλαιο 3ο: Επίδραση της Πανδημίας στον Ελληνικό Τουρισμό

3.1. Εξέλιξη Ελληνικού Τουρισμού προ Πανδημίας

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (Bank of Greece), τα παγκόσμια ταξιδιωτικά έσοδα της χώρας το 2019 ανήλθαν σε 18.179 δισεκατομμύρια ευρώ, δηλαδή αύξηση 13,0% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, ενώ οι διεθνείς αφίξεις ανήλθαν σε 34.005 εκατομμύρια, δηλαδή αύξηση 2,8% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Επιπλέον, κατά τους δύο πρώτους μήνες του 2020, οι διεθνείς ταξιδιωτικές αποδείξεις της χώρας ανήλθαν σε 527 εκατομμύρια ευρώ, δηλαδή αύξηση 22,9% κατά την ίδια περίοδο του περασμένου έτους, ενώ οι παγκόσμιες αφίξεις ταξιδιωτών ανήλθαν σε 1.417 εκατομμύρια, δηλαδή αύξηση 21,8% συγκριτικά με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Όλα τα προαναφερόμενα προέβλεπαν ότι, υπό φυσιολογικές συνθήκες, το 2020 θα ήταν μια ακόμη καλή χρονιά για τον τουρισμό της Ελλάδας (Vagionis&Soklis, 2019).

Η σημερινή προσέγγιση που αναγνωρίζεται για την αξιολόγηση της συνεισφοράς του τομέα του τουρισμού στην οικονομία χρησιμοποιεί το σύστημα των Δορυφορικών Λογαριασμών Τουρισμού (Tourism Satellite Accounts - TSA), μέσω του οποίου εκτιμάται η ακαθάριστη τουριστική αξία, το ακαθάριστο εγχώριο τουριστικό προϊόν και ο δείκτης της συνεισφοράς του τουρισμού στην οικονομία (δείκτης τουρισμού). Ο λόγος του τουρισμού, ο οποίος ορίζεται ως ο λόγος της συνολικής (εισερχόμενης και εξερχόμενης) τουριστικής κατανάλωσης προς τη συνολική συνεισφορά της οικονομίας, είναι ένας διεθνώς αναγνωρισμένος δείκτης της σημασίας του τομέα του τουρισμού σε μια οικονομία.

Η Ελλάδα ανήκει στις λίγες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) που δεν έχει αναπτύξει προς το παρόν σύστημα TSA και, ως εκ τούτου, δεν υπάρχει ακριβής εκτίμηση του ποσού της ακαθάριστης τουριστικής προστιθέμενης αξίας και του ακαθάριστου εγχώριου τουριστικού προϊόντος στην ελληνική οικονομία: οι κοινές εκτιμήσεις για τη συμβολή του τουρισμού της Ελλάδας στο ΑΕγχΠ της οικονομίας βρίσκονται μεταξύ 10% έως 30%, ή ακόμη και υψηλότερα. Συνεπώς, δεν υπάρχει ακριβής εκτίμηση της πραγματικής συμβολής του τουρισμού στην ελληνική οικονομία.

Αν αναλύσουμε τα δεδομένα του τομέα «Υπηρεσίες Στέγασης και Τροφίμων», που είναι κυρίως ο κλάδος που σχετίζεται με τις τουριστικές δραστηριότητες, τότε τα τελευταία σχετικά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛ.ΣΤΑΤ.), δηλαδή για το έτος

2017,αναφέρουν ότι ο τομέας αυτός αποτελούσε το 6,8% της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας και το 8,6% της απασχόλησης της οικονομίας της Ελλάδας. Σε αυτόν τον τομέα ανήκουν στην τουριστική παραγωγή, ενώ υπάρχουν και άλλοι τομείς στους οποίους ορισμένες από τις δραστηριότητες μπορούν να περιγραφούν ως σχετικές με τον τουρισμό. Επομένως, μέχρι να αναπτυχθεί η ελληνική TSA, δεν μπορούμε να έχουμε ακριβή εκτίμηση του ποσού της τουριστικής παραγωγής.

Επιπλέον, διατίθενται επαρκή στοιχεία για τις τουριστικές δαπάνες στην Ελλάδα και, ως εκ τούτου, μπορεί να εκτιμηθεί η «αναλογία τουρισμού». Οι εισερχόμενες τουριστικές δαπάνες στη χώρα μπορούν να προσεγγίζονται μέσω των εσόδων από τα ταξίδια που εκτιμώνται μέσω της «Έρευνας των συνόρων» της Τράπεζας της Ελλάδας, ενώ μια εκτίμηση των εσωτερικών τουριστικών δαπανών δίνεται από τα «Ποιοτικά Χαρακτηριστικά των Κατοίκων Τουριστών» (Έρευνα Διακοπών) της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας, τα έσοδα από τα ταξίδια για το έτος 2018 ανήλθαν σε 16,086 δισεκατομμύρια ευρώ. Σύμφωνα με τα δεδομένα της ΕΛ.ΣΤΑΤ., οι εγχώριες τουριστικές δαπάνες για ταξίδια αναψυχής για το ίδιο έτος ανήλθαν σε 1,715 δις ευρώ, ενώ οι συνολικές δαπάνες των εγχωρίων τουριστών για επαγγελματικά ταξίδια ανήλθαν σε 132,572 εκατομμύρια ευρώ. Από τα παραπάνω, υπολογίζεται ότι οι εγχώριες τουριστικές δαπάνες είναι περίπου 17,9 δισεκατομμύρια ευρώ. Η συνήθης πρακτική για την αξιολόγηση της προσφοράς του τουρισμού στην οικονομία της Ελλάδας είναι να διαιρέσουμε τις εγχώριες τουριστικές δαπάνες με το ΑΕΠ. Μια τέτοια εκτίμηση θα έδινε τουριστική συμβολή 9,7% στην ελληνική οικονομία για το έτος 2018. Ωστόσο, η πρακτική αυτή, που χρησιμοποιείται πριν από την ανάπτυξη του εργαλείου TSA, θεωρείται ότι παραπλανεί και υπερεκτιμά την προσφορά του τουρισμού στην οικονομία.

Οι εγχώριες τουριστικές δαπάνες περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, την κατανάλωση εισαγόμενων προϊόντων, τα οποία δεν περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ της οικονομίας. Επιπλέον, αυτού του είδους οι μετρήσεις δεν λαμβάνουν υπόψη την ενδιάμεση ανάλωση που χρησιμοποιείται για την παραγωγή του τουριστικού προϊόντος που χρειάζεται για να καλυφθεί η τουριστική ζήτηση, η οποία αποτελείται από εισηγμένες εισροές. Ωστόσο, οι τουριστικές δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ δεν αποτελούν κατάλληλο κριτήριο αξιολόγησης της προσφοράς του τουρισμού στην οικονομία.

3.2. Εκτίμηση Συμβολής του Τουρισμού στην Οικονομία της Ελλάδος

Όπως προαναφέρθηκε, ο κατάλληλος αριθμός για τη μέτρηση της συμβολής του τουρισμού στην οικονομία και, ταυτόχρονα, για να είναι συμβατή με το διεθνές τυποποιημένο σύστημα εθνικών λογαριασμών, είναι η αναλογία του τουρισμού. Η εκτίμηση του ποσοστού του τουρισμού της οικονομίας της Ελλάδας για το έτος 2018 μπορεί να υπολογιστεί χρησιμοποιώντας την παραπάνω προσέγγιση των εγχώριων τουριστικών δαπανών (17,9 δισεκατομμύρια ευρώ) καθώς και τη συνολική προσφορά της οικονομίας. Με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ., δηλαδή τη συνολική προσφορά πόρων και υπηρεσιών στην ελληνική οικονομία για το έτος 2018, και τον ορισμό του ποσοστού του τουρισμού, το ποσοστό του τουρισμού είναι περίπου 4,6%.

Με την υπόθεση ότι τα υπόλοιπα δεδομένα της ανεξήγητης τουριστικής κατανάλωσης μπορούν να φθάσουν μέχρι το 1/5 της εγχώριας δαπάνης για τον τουρισμό, τότε η τουριστική αναλογία της ελληνικής οικονομίας μπορεί να φτάσει μέχρι το 5,6%. Αυτή η αναλογία μπορεί να φαίνεται μικρή σε σύγκριση με αυτό που συχνά δημοσιεύεται για τη συνεισφορά του τουρισμού στην οικονομία της Ελλάδας, αλλά είναι σύμφωνη με τις σχετικές αναλογίες που ανακοινώνονται από άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Ο πίνακας 1 αντιπροσωπεύει τη συμβολή του τουρισμού στην Ελλάδα και σε επιλεγμένες χώρες που ανταγωνίζονται την Ελλάδα στον τουρισμό, δηλαδή την Πορτογαλία, την Ισπανία, τη Μάλτα, την Ιταλία, όπως επίσης και το μέσο όρο των χωρών της ΕΕ, όπως κατέδειξε πρόσφατα η Eurostat (2019). Όπως διαπιστώνεται, το ποσοστό του τουρισμού στις οικονομίες αυτές κυμαίνεται από 3,9% (Ιταλία) έως 5,8% (Μάλτα), ενώ ο αντίστοιχος μέσος όρος των χωρών της ΕΕ είναι 3,4%.

Επιπλέον, το ποσοστό του τουρισμού στην Ελλάδα αγγίζει υψηλές τιμές (κατά μέσο όρο σχεδόν 50%) από εκείνες των χωρών της ΕΕ. Εκτιμάται ότι η προσφορά του τουρισμού στην οικονομία της Ελλάδας (4,6% - 5,6%) είναι ρεαλιστική και σύμφωνη με ανάλογες εκτιμήσεις άλλων χωρών της ΕΕ.

Πίνακας 1. Η προσφορά του τουρισμού στην Ελλάδα και στις ανταγωνιστικές χώρες.

Χώρα	Ποσοστό τουρισμού
Ελλάδα	4,6% - 5,6%
Ισπανία	5,1%
Ιταλία	3,9%
Μάλτα	5,8%
Πορτογαλία	5,6%

ΕΕ	3,4%
----	------

Πηγή: Eurostat, Δορυφορικοί Λογαριασμοί Τουρισμού, 2019 Έκδοση.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι η συμβολή του τουρισμού στην οικονομία δεν θα πρέπει να συγχέεται με τα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα των αλλαγών στην τουριστική ζήτηση. Δηλαδή, ο πολλαπλασιασμός της εκτιμώμενης συμβολής του τουρισμού στην οικονομία με τον αποκαλούμενο «πολλαπλασιαστή του τουρισμού» δεν αποτελεί βάσιμο τρόπο εκτίμησης της συνολικής συμβολής του τουρισμού στην οικονομία. Η συμβολή του τουρισμού στην οικονομία, όπως προαναφέρθηκε, δίνεται από το ποσοστό του τουρισμού και από την εκτίμηση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του τουρισμού και του ακαθάριστου εγχώριου τουριστικού προϊόντος μέσω του TSA.

Από την άλλη πλευρά, εκτιμώνται οι πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις, οι αλλαγές, π.χ. στην παραγωγή και στην απασχόληση των τομέων της οικονομίας που προκαλούνται από τις υφιστάμενες σχέσεις μεταξύ των τομέων της οικονομίας, όταν αλλάζει η ζήτηση του τουρισμού. Ωστόσο, όπως οι μεταβολές της τουριστικής ζήτησης μεταβάλλουν επίσης το προϊόν και την απασχόληση των άλλων τομέων, οι μεταβολές της ζήτησης για τα άλλα αγαθά και υπηρεσίες μπορεί επίσης να προκαλέσουν αλλαγή στο τουριστικό προϊόν και στην απασχόληση. Για παράδειγμα, σε μια πρόσφατη ανακοίνωση του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) (2020), υπολογίστηκε ότι το 5,7% της αύξησης του ΑΕΠ, που προκλήθηκε από αύξηση των δαπανών του κράτους, βασιζόταν στον τομέα «Ξενοδοχεία και Εστιατόρια».

Οι παραπάνω αλλαγές, μέσω πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων, αποτελούν μια ακριβή ανάλυση του τρόπου που συμπεριφέρεται το οικονομικό σύστημα και δεν μπορούν να προστεθούν στη συμβολή ενός τομέα του ΑΕΠ, καθώς αυτό θα παραβίαζε θεμελιώδεις ταυτότητες εθνικών λογαριασμών (ΚΕΠΕ, 2020). Επιπλέον, η συνολική τουριστική ζήτηση πολλαπλασιασμένη επί τον «πολλαπλασιαστή του τουρισμού» δεν μπορεί να προστεθεί ως συμβολή στο ΑΕΠ: Πέρα από όσα έχουν ήδη επισημανθεί, μια τέτοια εκτίμηση θα ισοδυναμούσε με το επιχείρημα ότι δεν υπήρχε τουριστικός τομέας στην οικονομία το προηγούμενο έτος (μηδενική τουριστική ζήτηση). Οι πολλαπλασιαστές, από προεπιλογή, εκτιμούν τις επιπτώσεις των μεταβολών στη ζήτηση (ΚΕΠΕ, 2020).

Στην έρευνα των Rodousakis & Soklis (2020) μελετήθηκε η συμβολή του τουριστικού τομέα στην οικονομία της Ελλάδος και τις επιπτώσεις που θα έχει η συρρικνωμένη τουριστική

ζήτηση το έτος 2020 εξαιτίας της εξάπλωσης του Covid-19. Παράλληλα πραγματοποιήθηκε λεπτομερής ανάλυση του αντισταθμιστικού ρόλου του δημόσιου τομέα στη μείωση της πτώσης. Τα σημαντικότερα ευρήματα της ανάλυσής τους είναι:

- Οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται συνήθως για την αξιολόγηση της συμβολής του τουρισμού στην ελληνική οικονομία δεν είναι σωστές και οδηγούν σε σημαντική υπερεκτίμηση του βάρους του τουρισμού.
- Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία, όπως φαίνεται από το ποσοστό του τουρισμού, είναι σημαντικά υψηλότερη από το μέσο όρο της ΕΕ, αλλά σε απόλυτη αναλογία με τη συμβολή του τουρισμού στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου.
- Όπως αποδεικνύεται από τις επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία μέσω του πολλαπλασιαστή του Sraffian, στο ακραίο σενάριο της μηδενικής εισφοράς στα διεθνή ταξίδια, η μείωση του ΑΕΠ θα ήταν, *ceteris paribus*, 10,4%, η μείωση της απασχόλησης 11,2% και η αύξηση του εμπορικού ελλείμματος κατά περίπου 12,226 δισεκατομμύρια ευρώ.
- Οι πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις των κρατικών δαπανών στην ελληνική οικονομία είναι σημαντικά ισχυρότερες από εκείνες του τουριστικού τομέα.

Δεδομένου ότι ο δημόσιος τομέας εκπροσωπεί περίπου το 1/5 της οικονομίας της Ελλάδας σχετικά με την παραγωγή και την απασχόληση, η επέκταση της δημοσιονομικής πολιτικής σε συνδυασμό με την άσκηση κατάλληλων αναδιανεμητικών τομεακών πολιτικών καθιστά δυνατή την αντιστάθμιση σημαντικού μέρους των αρνητικών επιπτώσεων των μειούμενων διεθνών ταξιδιών (Rodousakis & Soklis, 2020). Συνεπώς, οι προβλέψεις που βασίζονται στην υπερεκτίμηση του ρόλου που λαμβάνει ο τουρισμός στην οικονομία της Ελλάδας για την έκταση της πτώσης στην οικονομία της φαίνεται να είναι λάθος. Παράλληλα, οι συνέπειες της πτώσης στην απασχόληση, στον τομέα του τουρισμού και στη δημόσια οικονομία καλό θα ήταν να μην παραλειφθούν και το σαφές ποσό της πτώσης θα εξαρτηθεί από την πορεία που θα ακολουθήσουν τόσο οι εξαγωγές της οικονομίας όσο και οι επενδύσεις (Rodousakis & Soklis, 2020).

3.3. Η Ελληνική Τουριστική Αγορά κατά την Πανδημία

Κατά το έτος 2019, 34 εκατομμύρια τουρίστες έφθασαν στην Ελλάδα από διαφορετικές χώρες με αποτέλεσμα τη δημιουργία 18,2 δισεκατομμυρίων ευρώ παγκοσμίων τουριστικών

εισπράξεων. Αυτές οι τιμές έγραψαν ρεκόρ για την ελληνική βιομηχανία του τουρισμού. Παράλληλα, στην Ελλάδα, το έτος 2020 έμοιαζε αρκετά ελπιδοφόρο μέχρι να ξεσπάσει η πανδημία κατά τα μέσα του Μαρτίου. Η τουριστική αγορά της Ελλάδος κατέρρευσε, όπως και όλες οι τουριστικές αγορές του κόσμου και ιδιαίτερα της Ευρώπης (Rodousakis & Soklis, 2020).

Οι πανδημίες στα οικονομικά μελετώνται ως εξωτερικές κρίσεις παρόμοιες με άλλα γεγονότα, όπως τρομοκρατικές επιθέσεις, πόλεμοι, σεισμοί, πλημμύρες, ξηρασίες, κ.λπ. Μια πρόσφατη σύντομη μελέτη προσφέρεται από τον Rasul (2020). Μελέτες πανδημιών σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο έχουν δείξει ποικίλα αποτελέσματα, μολονότι οι περισσότερες οδηγούν προς μια συνολική αρνητική επίδραση σε όλα τα χρονικά επίπεδα. Ορισμένες από τις μελέτες αυτές εξετάζονται εν συντομία στην επόμενη ενότητα της πτυχιακής μελέτης.

Η πανδημία έφερε σοβαρές αρνητικές συνέπειες στη βιομηχανία του τουρισμού. Η βιβλιογραφία που αναφέρεται στις πανδημίες είναι η απόδειξη ότι οι διάμεσες συνέπειες είναι σημαντικές αλλά οι μεταγενέστερες είναι πιο θετικές (Rasul, 2020). Η κυκλική ροή του οικονομικού εγχειριδίου προϋποθέτει ότι οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά αλληλεπιδρούν ελεύθερα στην αγορά των συντελεστών παραγωγής και των προϊόντων με τις σχετικά έξοδα και τη δημιουργία εσόδων. Κάθε παρέμβαση εξωτερικού φορέα (π.χ. κυβέρνηση, συνδικαλιστική οργάνωση) ή έκτακτης ανάγκης (π.χ. σεισμός, πόλεμος, τρομοκρατική επίθεση) επηρεάζει τη ζήτηση και την προσφορά του τελικού προϊόντος (π.χ. υπηρεσίες τουρισμού αναψυχής) και όλων των ενδιάμεσων προϊόντων και παραγόντων παραγωγής που χρειάζονται για να παραχθεί το τελικό προϊόν. Με την εφαρμογή αυτού του μέτρου στον τουρισμό, οι οικονομολόγοι που χρησιμοποιούν τα αναλυτικά εργαλεία τους μπορούν να υπολογίσουν τις επιπτώσεις οποιασδήποτε παρέμβασης στην πλευρά της ζήτησης και της προσφοράς των υπηρεσιών τουρισμού (Rasul, 2020).

Παρόλα αυτά, η παρούσα κατάσταση της πανδημίας έχει επιπτώσεις στην προσφορά και στη ζήτηση υπηρεσιών τουρισμού, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατόν να αναλυθεί χρησιμοποιώντας τις παραδοσιακές τεχνικές οικονομικής ανάλυσης (Rasul, 2020). Οι επιπτώσεις της πανδημίας δεν είναι δυνατόν να αναλυθούν ως εξωτερικό σοκ. Αυτό συνήθως γίνεται όταν ένα αρνητικό εξωτερικό σοκ επηρεάζει τη ζήτηση και την προσφορά ενός ολόκληρου οικονομικού τομέα, όπως είναι η τουριστική βιομηχανία, την προσφορά και τη

ζήτηση ενός προϊόντος (π.χ., υπηρεσίες ξενοδοχείων) ή τη συνολική οικονομία. Η πανδημία του 2020 είναι διαφορετική. Το αποτέλεσμα της δεν είναι δυνατόν να υπολογισθεί ως μετατόπιση των καμπυλών ζήτησης ή/και προσφοράς, καθώς αυτές οι καμπύλες δεν υφίστανται.

Για παράδειγμα, εξαιτίας του κορωνοϊού, δεν υπάρχει ούτε προσφορά ούτε ζήτηση για τουριστικές υπηρεσίες. Όταν ο κορωνοϊός αναγκάζει ένα ξενοδοχείο να κλείσει, η υπηρεσία αυτού του ξενοδοχείου σταματά να υπάρχει. Όταν γίνεται απαγορευτικό για τους πολίτες μιας χώρας να ταξιδέψουν στο εξωτερικό, αυτό δεν αποτελεί πλήγμα στην καμπύλη της ζήτησης (δηλαδή δεν μετατοπίζεται προς τα αριστερά), αλλά η ζήτηση σταματά να υπάρχει. Είναι ξεκάθαρη η παρουσία δυνητικής ζήτησης, αλλά αυτό δεν ευδοκιμεί κάτω από συνθήκες ανασφάλειας και κινδύνου που δημιουργεί μια πανδημία (Rasul, 2020). Έτσι, δεν υπάρχει οικονομική πολιτική που μπορεί να δώσει τέλος σε αυτό το πρόβλημα όταν για ιατρικούς και θεσμικούς λόγους η αγορά αναγκάζεται να διακόψει τη λειτουργία της τόσο από την πλευρά της προσφοράς όσο και από την πλευρά της ζήτησης. Αυτός είναι ένας τρόπος που μπορεί να ανοίξει την αγορά καταργώντας τους φραγμούς στο εμπόριο. Το πρόβλημα δεν είναι οικονομικό, αλλά ιατρικό (επιδημιολογικό) που επιφέρει σοβαρές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις, συμπεριλαμβανομένης ολόκληρης της διαδικασίας της βιώσιμης ανάπτυξης και του τουρισμού (Rasul, 2020).

Οι οικονομολόγοι είναι αδύνατο να προβλέψουν τον αντίκτυπο μέχρι να καθορίσει η μολυσματολογία πότε μπορεί να τεθεί ξανά σε λειτουργία η κυκλική ροή της αγοράς του τουρισμού. Έως ότου η πανδημία Covid-19 συνεχιστεί και αρχίσει να επικρατεί το αν θα ανοίξει η αγορά με όρους ή όχι, οι οικονομικές αναλύσεις ενδέχεται να έχουν περιορισμένη αξία. “Υπό όρους” σημαίνει ότι θα γίνουν αλλαγές στους όρους του εμπορίου, γεγονός που θα οδηγήσει σε αύξηση του κόστους. Σε αυτήν την περίπτωση οι οικονομολόγοι μπορούν να φανούν χρήσιμοι: κάτι το οποίο είναι επιδημιολογικά ή πολιτικά εφικτό ίσως να μην είναι λειτουργικό σε οικονομικό επίπεδο, κάτι που θα οδηγήσει σε αρνητικά αποτελέσματα στην αγορά λόγω των περιορισμών που του επιβάλλονται (Rasul, 2020).

Στο ελληνικό πλαίσιο τόσο πολλών μικρών νησιών και μικρών ξενοδοχείων, οι αυστηρές συστάσεις, όπως αυτές που προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα πρόσφατα έγγραφά της, αποκλείουν πολλούς μικρούς ελληνικούς προορισμούς. Για παράδειγμα, συνιστούν πλήρεις νοσοκομειακές και ιατρικές εγκαταστάσεις. Τα πολυάριθμα μικρά τουριστικά νησιά

αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα στην παροχή θεμελιωδών υπηρεσιών υγείας σε κανονικές (μη επιδημικές) καταστάσεις. Αν επιβληθούν τέτοιου είδους περιορισμοί, οι τουριστικές αγορές των μικρών νησιών θα καταρρεύσουν. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2020α, σ. 9) «...οι απώλειες εσόδων για εστιατόρια και ξενοδοχεία έχουν αγγίξει το 50% σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το 85% για τις σιδηροδρομικές μεταφορές μεγάλων αποστάσεων, το 85% για τα τουριστικά πρακτορεία και τα ταξιδιωτικά γραφεία, και το 90% για τις κρουαζιέρες και τις αεροπορικές εταιρείες.

Η βιομηχανία ταξιδιών και τουρισμού της ΕΕ αναφέρει πτώση των κρατήσεων από 60% σε 90%, συγκριτικά με τις αντίστοιχες περιόδους παλαιότερων χρονολογιών. Η κρίση επηρέασε αρνητικά κυρίως τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ).

Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει την πρόσφατη ιστορία του διεθνούς ελληνικού τουρισμού από άποψη εσόδων και αφίξεων. Ως ποσοστό του ΑΕΠ, τα έσοδα από τον διεθνή τουρισμό αύξησαν το μερίδιο του ΑΕΠ από 5 τοις εκατό το 2005 σε σχεδόν 10 τοις εκατό το 2019. Τόσο το ΑΕγχΠ όσο και τα έσοδα από τον τουρισμό εκφράζονται σε ονομαστικούς όρους. Έτσι, συγκρίσεις υπερωριών μπορούν να γίνουν μόνο χρησιμοποιώντας το ποσοστό των εσόδων από τον τουρισμό στο ΑΕΠ.

Δυστυχώς, είναι πολύ δύσκολο να προβλεφθούν οι οικονομικές επιπτώσεις μιας πανδημίας γενικά και στον τουρισμό ειδικότερα. Όλα εξαρτώνται από τις επιδημιολογικές μεταβλητές. Η βασική ανάγκη είναι ο τερματισμός της πανδημίας. Όταν καθοριστεί αυτό, αρχίζει μια διαδικασία ανάκαμψης που οδηγεί σε μια αυξανόμενη συχνότητα οικονομικής εξέλιξης. Τα εμπειρικά στοιχεία είναι ανάμεικτα ως προς το θέμα αυτό και φαίνεται να υπάρχουν τόσο μεταβατικά όσο και μόνιμα αποτελέσματα. Σε κάποιες περιπτώσεις, το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι ιδιαίτερα θετικό αν η οικονομία δεν υποστεί απώλειες του παραγωγικού ανθρώπινου κεφαλαίου της. Αλλά ακόμη και αν υποφέρει από μια τέτοια ζημία, η αρνητική επίπτωση μετριάζεται από μια αύξηση του δείκτη κεφαλαίου-εργασίας.

Πίνακας 2. Διεθνείς τουριστικές εισπράξεις και αφίξεις από το 2005 έως το 2019.

(Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας)

Έτος	Διεθνείς τουριστικές εισπράξεις σε δις. €	Διεθνείς τουριστικές αφίξεις σε εκ.	Δαπάνες ανά τουριστική άφιξη €	ΑΕΠ σε δις. €	Τουριστικές εισπράξεις ως % του ΑΕΠ
2005	10.73	14.39	746	199.2	5.39%
2006	11.36	15.23	746	217.9	5.21%
2007	11.32	16.17	700	232.7	4.86%
2008	11.64	15.94	730	242.0	4.81%
2009	10.40	14.91	697	237.5	4.38%
2010	9.61	15.01	640	226.0	4.25%
2011	10.50	16.43	639	207.0	5.07%
2012	10.44	16.95	616	191.2	5.46%
2013	12.15	20.11	604	180.7	6.73%
2014	13.39	24.27	552	178.7	7.50%
2015	14.13	26.11	541	177.3	7.97%
2016	13.21	28.07	470	176.5	7.48%
2017	14.63	30.16	485	180.2	8.12%
2018	16.09	33.07	486	184.7	8.71%
2019	18.18	34.00	535	187.5	9.70%

Σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (στην οποία έγινε αναφορά προηγουμένως), η ΕΕ, στον τομέα του τουρισμού, έχει υποστεί μείωση των κρατήσεων από 60% σε 90%. Οι μειώσεις αυτές αφορούν την ακύρωση διαφόρων εκδηλώσεων, όπως κρουαζιέρες, συνέδρια, φεστιβάλ, κ.λπ., οι οποίες ακυρώθηκαν. Στην Ελλάδα περίπου όλες οι θερινές αθλητικές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές εκδηλώσεις ακυρώθηκαν ή αναβλήθηκαν.

Οι σχέσεις μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και των μεταβλητών υγείας, όπως το ποσοστό μακροβιότητας και θνησιμότητας (ιδίως η βρεφική θνησιμότητα) έχουν τεκμηριωθεί επαρκώς στη βιβλιογραφία (Niu&Melenberg, 2014). Η αιτιότητα μπορεί να είναι αμφίδρομη. Μια αρχική αύξηση του εισοδήματος ή του κατά κεφαλήν εισοδήματος ή της διανομής του μπορεί να επηρεάσει θετικά τη μακροβιότητα και την ποιότητα της υγείας, η οποία, με τη σειρά της, μέσω της επίδρασης του ανθρώπινου κεφαλαίου μπορεί να αυξήσει το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Αν ο τουρισμός ενισχύσει το ανθρώπινο κεφάλαιο -αυτό συμβαίνει όταν οι δραστηριότητες αναψυχής και αναψυχής θεωρούνται απαραίτητες-, αυτό οδηγεί στο μέλλον σε αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας.

Συμπερασματικά, η ανταλλαγή μπορεί να αξιολογηθεί σε σχέση με ανθρώπινες ζωές που

χάθηκαν και σώθηκαν. Αν η επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης λόγω του αποκλεισμού αυξάνει τη βρεφική θνησιμότητα και ο κορωνοϊός αυξάνει το ποσοστό θνησιμότητας των ηλικιωμένων με υποκείμενα χρόνια ιατρικά προβλήματα, ποιο είναι το βέλτιστο μέγεθος ενός αποκλεισμού όσον αφορά τη διάρκεια και το πλάτος των καλυπτόμενων οικονομικών δραστηριοτήτων; Αν μια χώρα έχει ως στόχο την εξάλειψη του κινδύνου εξάπλωσης της νόσου, τότε θα πρέπει να άρει τις ταξιδιωτικές απαγορεύσεις της μόνον όταν τουλάχιστον ο κινητός μέσος όρος των 14 ημερών των αναφερόμενων κρουσμάτων της χώρας καταγωγής είναι μηδέν. Αυτό δεν εξαλείφει τον κίνδυνο, επειδή ο αριθμός των αναφερόμενων περιπτώσεων αποτελεί υποεκτίμηση των πραγματικών περιστατικών· τα τελευταία περιλαμβάνουν άτομα που έχουν μολυνθεί, αλλά δεν εμφανίζουν κανένα σύμπτωμα.

Αν η χώρα δέχεται μη μηδενικές περιπτώσεις, τότε μπορεί να καθοριστεί ένα όριο. Οι σημαντικότερες χώρες προέλευσης από τις οποίες διαμορφώνεται ο διεθνής τουρισμός αντιπροσώπευαν το 76% των συνολικών εσόδων του ελληνικού διεθνούς τουρισμού. Η Γερμανία βρίσκεται στην κορυφή με περίπου 3 δισεκατομμύρια ευρώ το 2019, ενώ ακολουθούν το Ηνωμένο Βασίλειο και οι ΗΠΑ. Το άνοιγμα των αγορών εξαρτάται από τα κατώτατα όρια που επιβάλλει η χώρα προέλευσης και η χώρα προορισμού. Ας υποθέσουμε ότι η Ελλάδα επιβάλλει έναν περιορισμό ότι κανένας τουρίστας δεν μπορεί να επισκεφθεί την Ελλάδα προερχόμενος από χώρες που τις τελευταίες 14 ημέρες είχαν έναν μη μηδενικό μέσο όρο νέων κρουσμάτων. Αυτό εκπληρώνεται μόνο αν τις τελευταίες 14 ημέρες η χώρα δεν ανέφερε ούτε μία περίπτωση.

Καμία χώρα δεν πληροί αυτό το κριτήριο από τις 15 Μαΐου 2020 και ότι δεν πρόκειται να εκπληρώσει αυτό το κριτήριο έως τα τέλη Μαΐου. Αν η Ελλάδα επιβάλει κινούμενο μέσο όρο 14 ημερών μικρότερο από χίλιες, τότε πολλές χώρες θα αποκλειστούν, όπως η Γερμανία, οι ΗΠΑ, το ΗΒ, η Ιταλία και η Ισπανία. Φυσικά, αυτό το κριτήριο πρέπει να συνδυαστεί με τον ρυθμό αύξησης. Πρέπει να είναι αρνητικό, διαφορετικά υπάρχει πάντα ο κίνδυνος ενός δεύτερου κύματος (ακίδα) που πολλοί επιδημιολόγοι αναμένουν να συμβεί μέχρι το τέλος του καλοκαιριού. Στην περίπτωση αυτή, το κριτήριο ενισχύεται ώστε να περιλαμβάνει το ποσοστό μείωσης της εξάπλωσης της νόσου. Έτσι, οι ελληνικές τουριστικές αρχές πρέπει να λάβουν κάποιες δύσκολες αποφάσεις, ειδικά όταν αποφασίζουν να ανοίξουν την τουριστική αγορά των νησιών, η οποία μέχρι στιγμής είχε μηδενικές περιπτώσεις μολυσμένων ανθρώπων.

Ορισμένα νησιά, όπως η Κρήτη, η Ρόδος και η Κέρκυρα, έχουν έναν καλά αναπτυγμένο νοσοκομειακό τομέα και μπορούν να αντιμετωπίσουν μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης, αλλά τα άλλα νησιά δεν διαθέτουν τέτοιες εγκαταστάσεις. Ωστόσο, οι κίνδυνοι ενδέχεται να είναι ακόμη υψηλότεροι αν τηρούνται τα επιδημιολογικά πρωτόκολλα. Ας υποθέσουμε ότι σε ένα μικρό νησί της Ελλάδας το τεστ ενός τουρίστα είναι θετικό σε Covid-19. Όπως συνηθίζουν οι τουρίστες, ο τουρίστας αυτός επισκέφθηκε όλα τα μέρη των μικρών νησιών (π.χ., μουσεία, παραλίες, μπαρ, εστιατόρια κ.λπ.) και συναναστράφηκε με άλλους τουρίστες και ντόπιους. Ολόκληρο το νησί πρέπει να τεθεί, επομένως, σε καραντίνα για τουλάχιστον 14 ημέρες. Πολύ λίγοι θα ρισκάρουν μια τέτοια εμπειρία διακοπών, με αποτέλεσμα να θα μειωθεί η διεθνής και εθνική ζήτηση για τουρισμό.

Η τουριστική αγορά θα αρχίσει να επιστρέφει στα προπандημικά της χρόνια μόνο αν ο μέσος όρος των 14 ημερών μειωθεί στο μηδέν. Και ακόμη και τότε, μπορεί να χρειαστούν μερικοί μήνες ή ακόμη και χρόνια πριν εξαλειφθεί η αβεβαιότητα και οι κίνδυνοι. Ο τουρισμός για ψυχαγωγικούς σκοπούς δεν μπορεί να συνυπάρχει με τον φόβο μιας μολυσματικής ασθένειας. Στην πραγματικότητα, δεν μπορεί να υπάρξει με κανέναν φόβο, όπως πόλεμοι, σεισμοί, πολιτικές αναταραχές, κλιματικές αλλαγές κ.λπ.

3.4. Επιπτώσεις του Τουρισμού στην Ελληνική Οικονομία κατά τη Διάρκεια της Πανδημίας

Καθώς η ασθένεια του κορωνοϊού (COVID-19) έχει επισήμως κηρυχθεί πανδημία, η συζήτηση για τις συνέπειες της διάδοσης του ιού στις εγχώριες οικονομίες αυξάνεται. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι ο τομέας του τουρισμού θα βιώσει ένα από τα πρώτα, και ίσως τα σοβαρότερα, πλήγματα που θα προκαλέσει η διεθνής διάδοση του COVID-19. Η οικονομία της Ελλάδας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις δραστηριότητες στον χώρο του τουρισμού και κυρίως από τα παγκόσμια ταξιδιωτικά έσοδα, τα οποία, σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, άγγιζαν τα 18,2 δισεκατομμύρια ευρώ το 2019, δηλαδή, σχεδόν 56% των υπηρεσιών εξαγωγής και σχεδόν 26% του συνόλου των εξαγωγών.

Συνεπώς, μια αξιοσημείωτη διαταραχή στον εισαγόμενο τουρισμό είναι αναμενόμενο να έχει σοβαρές αρνητικές επιδράσεις στην ελληνική οικονομία. Αυτό είναι κάτι που αναγνωρίζεται στις τελευταίες οικονομικές προβλέψεις τόσο του ελληνικού υπουργείου Οικονομικών όσο και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (για την οικονομία της Ελλάδας). Για παράδειγμα, το Υπουργείο Οικονομικών, με την υπόθεση ότι θα υπάρξει αργή επιστροφή των εσόδων από

ταξίδια από τον Ιούλιο του 2020 (βασικό μακροοικονομικό σενάριο) στην κανονικότητα, εκτίμησε πτώση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) κατά 4,7% και μείωση της απασχόλησης σε ποσοστό που αγγίζει το 3,6% στην οικονομία της Ελλάδος για το 2020, ενώ στην περίπτωση που η χαλάρωση των ταξιδιωτικών απαγορεύσεων καθυστερήσει εκτιμά πτώση 7,9%. Από την άλλη πλευρά, οι προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δεν ήταν τόσο ελπιδοφόρες, υπολογίζοντας πτώση της τάξης του 9,7% (και πτώση της απασχόλησης κατά 3,7%), κυρίως εξαιτίας του σημαντικού ρόλου που κατέχουν ο τουρισμός και η ναυτιλία στις εξαγωγές της οικονομίας της Ελλάδας.

Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2020, οι διεθνείς ταξιδιωτικές εισπράξεις μειώθηκαν κατά 17,1% και οι διεθνείς αφίξεις μειώθηκαν κατά 5,6%, ενώ, σύμφωνα με τον Π.Ο.Τ., οι αφίξεις τουριστών μειώθηκαν κατά 22%. Ταυτόχρονα, οι προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Υπουργείου Οικονομικών για την ελληνική οικονομία το έτος 2020 έδειξαν ότι οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών μειώθηκαν κατά 21,4% και 19,2%, αντίστοιχα.

Από την άλλη πλευρά, ο Π.Ο.Τ. εκτιμά ότι οι αφίξεις τουριστών ενδέχεται να μειωθούν κατά 58% με 78% αυτό το έτος, ανάλογα με τις ημερομηνίες μείωσης των ταξιδιωτικών περιορισμών. Ειδικότερα, τα δύο πολιτικά σενάρια του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) αντιστοιχούν στο σταδιακό άνοιγμα των διεθνών συνόρων στις αρχές Ιουλίου (μείωση κατά 58% των αφίξεων) και στο άνοιγμα των συνόρων στις αρχές Δεκεμβρίου (μείωση κατά 78% των αφίξεων). Λαμβάνοντας υπόψη ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 2019, οι διεθνείς αφίξεις ταξιδιωτών ανήλθαν σε 34,0 εκατομμύρια και ότι ο μέσος όρος των δαπανών μη μόνιμων κατοίκων ανά ταξίδι στην Ελλάδα ήταν περίπου 534,6 ευρώ, προκύπτει ότι η μείωση των αφίξεων κατά περίπου 58% αντιστοιχεί σε μείωση των ταξιδιωτικών εσόδων κατά περίπου 10,5 δισεκατομμύρια ευρώ. Από τις εκτιμήσεις, είναι αρκετά λογικό να αναμένεται ότι η μείωση των διεθνών ταξιδιωτικών εισπράξεων θα είναι μεταξύ 3,5 και 10,5 δισεκατομμυρίων ευρώ.

Από την ανάλυση των Mariolisetal. (2020) των πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων των διεθνών ταξιδιωτικών εισπράξεων στην ελληνική οικονομία προκύπτει ότι αυτή η απώλεια των ταξιδιωτικών εισπράξεων θα οδηγήσει σε μείωση του ΑΕΠ κατά 2,0% έως 6,0%, σε μείωση των επιπέδων απασχόλησης κατά 2,1% έως 6,4% και σε αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου πόρων και υπηρεσιών κατά 2,0% 4 με 7,1 δις ευρώ, αντίστοιχα. Τέλος, στην

περίπτωση όπου χάνονται όλες οι ταξιδιωτικές εισπράξεις (18,2 δισ. ευρώ), η ανάλυση δείχνει ότι το ΑΕΠ και η απασχόληση θα δεχθούν πτώση κατά 10,4% και 11,1%, αντίστοιχα, ενώ το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών θα αυξηθεί κατά 12,3 δισ. ευρώ.

Οι εκτιμήσεις αυτές φαίνεται να συνάδουν περισσότερο με τις προβλέψεις του Υπουργείου Οικονομικών, το οποίο εκτιμά ότι η συνολική ύφεση κυμαίνεται μεταξύ 4,7% και 7,9% για το 2020, ενώ οι προβλέψεις της ΕΕ για ύφεση της τάξης του 9,7% φαίνεται να αντιστοιχούν στο χειρότερο σενάριο των εκτιμήσεων. Ως προς αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία που ανακοίνωσε η ΕΛ.ΣΤΑΤ., το πρώτο τρίμηνο του 2020, το ελληνικό ΑΕΠ μειώθηκε μόνο κατά 0,9% (ενώ η ΕΕ αναφέρει ύφεση της τάξης του 3,2% για την Ευρωπαϊκή Ένωση και του 3,8% για τη ζώνη του ευρώ την ίδια περίοδο). Από την άλλη πλευρά, η ανάλυση δείχνει ότι οι αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης COVID-19 στην απασχόληση θα είναι πιο σοβαρές από αυτές που προβάλλουν τόσο οι ελληνικές όσο και οι ευρωπαϊκές αρχές.

Είναι αυτονόητο ότι οι ανωτέρω εκτιμήσεις των βασικών αρχών δεν λαμβάνουν υπόψη άλλες πιθανές αλλαγές στην οικονομία. Για παράδειγμα, η αύξηση των δημόσιων δαπανών για τις «Υπηρεσίες Ανθρώπινης Υγείας», ως μέτρο της ελληνικής κυβέρνησης κατά της εξάπλωσης της COVID-19, θα είχε αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία (τόσο όσον αφορά τη διάδοση όσο και την απασχόληση). Στην πραγματικότητα, τα πορίσματα των Mariolisetal. (2020) δείχνουν ότι μια αύξηση στις δημόσιες δαπάνες για τις «Υπηρεσίες Ανθρώπινης Υγείας» κατά 1 δις ευρώ θα προκαλέσει αύξηση του ελληνικού ΑΕΠ κατά περίπου 1,27 δις ευρώ, στην απασχόληση περίπου 29.808,8 ατόμων και σε εισαγωγές περίπου 0,34 δις ευρώ. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, είναι λογικό να αναμένονται αρνητικές επιπτώσεις όχι μόνο στις διεθνείς ταξιδιωτικές αποδείξεις, αλλά και σε άλλες συνιστώσες της αυτόνομης ζήτησης. Το αναλυτικό πλαίσιο μπορεί να ενσωματώσει οποιαδήποτε από αυτές τις κρίσεις COVID-19 και να παρέχει εκτιμήσεις για ένα ευρύ φάσμα εναλλακτικών σεναρίων και χωρών.

Η έρευνα των Mariolisetal. (2020) παρείχε εκτιμήσεις για τις επιπτώσεις της μείωσης των διεθνών ταξιδιωτικών εσόδων στην παραγωγή, στη συνολική απασχόληση και στο έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου της ελληνικής οικονομίας, με βάση ένα πολυτομεακό μοντέλο κοινής παραγωγής και χρησιμοποιώντας στοιχεία από το SUT για το έτος 2015. Έχει εκτιμηθεί ότι μια —μη αναμενόμενη— μείωση των εσόδων από διεθνείς μετακινήσεις μεταξύ 3,5 και 10,5 δισεκατομμυρίων ευρώ θα οδηγήσει σε μείωση του ΑΕΠ κατά 2,0% έως 6,0%, μείωση των

επιπέδων απασχόλησης κατά περίπου 2,1% έως 6,4% και αύξηση του εμπορικού ελλείμματος κατά περίπου 2,4 έως 7,1 δισεκατομμύρια ευρώ, αντίστοιχα. Αυτή η μείωση θα επηρέαζε κυρίως τους κλάδους «Ακίνητα», «Ξενοδοχεία και Εστιατόρια», «Χερσαίες Μεταφορές», «Γεωργία», ενώ το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου θα δεχόταν επιρροή κυρίως από τις εισπράξεις για «Υπηρεσίες Ξενοδοχείων και Εστιατορίων».

3.5. Οικονομικές Επιπτώσεις στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τον Τουρισμό κατά την Πανδημία

Οι επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης είναι ασύμμετρες, με επιπτώσεις σε ορισμένα κράτη μέλη πολύ περισσότερες από άλλα. Συνεπώς, οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν αναπτύξει διάφορες κυβερνητικές πρωτοβουλίες παράλληλα με αυτές που έχει εγκρίνει η ΕΕ, σύμφωνα με μια πολυεπίπεδη διαχειριστική προσέγγιση. Όταν η ΕΕ αποφάσισε να επικεντρώσει τη στρατηγική της για τον τουριστικό τομέα σε τρεις ειδικές ομάδες προτεραιότητας, δηλαδή στους τουρίστες, στις επιχειρήσεις και στους προορισμούς ή τις χώρες και δημιούργησε μια οικονομική δομή για τη στήριξη των πολιτικών που έχουν σχεδιαστεί για να τους βοηθήσουν, οι χώρες μέλη ανέπτυξαν εθνικές πολιτικές που κάλυπταν αυτούς τους άξονες. Στη συνέχεια, τα κράτη μέλη υιοθέτησαν το σχέδιο της ΕΕ για την επόμενη γενιά, προκειμένου να αναπτύξουν εθνικά προγράμματα για να βοηθήσουν τους τουριστικούς τους τομείς να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19, ειδικά προσαρμοσμένα στο μέγεθος του τομέα υπηρεσιών της χώρας τους.

Παρακάτω παρουσιάζονται οι περιφερειακές απαντήσεις στην κρίση σε πολλές διαφορετικές χώρες της ΕΕ. Η Ελλάδα μείωσε τον ΦΠΑ από 24% σε 13% και 40% σε εμπορικά ενοίκια σε τομείς που επηρεάστηκαν από την κρίση. Η κυβέρνηση έχει χορηγήσει βοήθεια για την κάλυψη μισθών και εξόδων κοινωνικής ασφάλισης σε περίπου 120.000 εργαζομένους στον τομέα τουρισμού και φιλοξενίας. Η Πορτογαλία άνοιξε νέες γραμμές πιστώσεων ύψους έως 6,2 δισ. ευρώ στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (MME), εγκαινίασε οικονομικές συμβουλευτικές υπηρεσίες (πρόγραμμα ADAPTAR για τις MME) και υπηρεσίες παροχής συμβουλών μέσω διαδικτύου, καθώς και την παροχή στήριξης στο TurismoPortugal για την κάλυψη των επιστροφών κατά τις αναβληθείσες διακοπές. Επιπλέον, οι πορτογαλικές αρχές χορήγησαν πριμοδοτήσεις για τις ποσοστώσεις των επιχειρήσεων φιλοξενίας για την κοινωνική ασφάλιση και τις φορολογικές ελαφρύνσεις και τα προσωρινά συστήματα εργασίας, χορήγησαν επιχορηγήσεις που κάλυπταν έως και το 70% των μισθών των

εργαζομένων και δημιούργησαν πιστοποίηση Clean&Safe για τις τουριστικές και ξενοδοχειακές εταιρείες, η οποία έχει σχεδιαστεί για να διασφαλίσει τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις υγιεινής και καθαρισμού του COVID-19.

Έχουν αναπτυχθεί διάφορες εφαρμογές και λύσεις σε σχέση με την κρίση COVID-19 μέσω του μη κερδοσκοπικού οργανισμού NEST TourismInnovationCenter. Στόχος του είναι η προώθηση συστημάτων επιβράβευσης πριν από την πώληση, η προσφορά πληροφοριών σε μικρές επιχειρήσεις φιλοξενίας, η παροχή κοινών συστημάτων απασχόλησης, η δημιουργία σχεδίων έκτακτης ανάγκης στον τομέα της υγιεινής και η παροχή μιας πλατφόρμας ηλεκτρονικού εμπορίου, συστημάτων προώλησης εισιτηρίων και διαχείρισης ηλεκτρονικών πληρωμών. Το κέντρο αυτό θα παρέχει επιπλέον πληροφορίες και θα διασφαλίζει την επιδημιολογική παρακολούθηση των πολιτών, θα μεταδίδει ζωντανά γεγονότα, θα διοργανώνει διαδραστικές επισκέψεις εικονικής και επαυξημένης πραγματικότητας και εμπειρίες τεχνολογίας βίντεο 360 μοιρών, και θα δημιουργεί ένα διοικητικό συμβούλιο για την παρακολούθηση των ποσοστών κατοχής σε παραλίες.

Η Ιταλία χορήγησε επιδοτήσεις ύψους έως 500 ευρώ σε οικογένειες με εισόδημα κάτω των 35.000 ευρώ ετησίως. Αυτό το κουπόνι διακοπών ισοδυναμεί με €300 για ζευγάρια που ταξιδεύουν χωρίς παιδιά και €150 για όσους ταξιδεύουν μόνοι. Το κράτος έχει θεσπίσει ένα πακέτο ενίσχυσης ύψους έως και 350 δισεκατομμυρίων ευρώ και έχει αναστείλει την καταβολή των υποχρεώσεων κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και τη χορήγηση επιδομάτων ανεργίας και αυτοαπασχόλησης, πιστώσεων για την κάλυψη εμπορικών ενοικίων και την επιστροφή εξόδων για ταξίδια και τουριστικά πακέτα.

Στην Ισπανία, οι διάφορες αυτόνομες περιφέρειες χρησιμοποίησαν τις αρμοδιότητές τους όσον αφορά τον τουριστικό σχεδιασμό, την προώθηση και τις υποδομές για να αναπτύξουν διάφορες δράσεις και μέτρα που αποσκοπούν στην άμβλυνση των οικονομικών και χρηματοοικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι εταιρείες και οι αυτοαπασχολούμενοι, στην αντιμετώπιση της ανεργίας, στην κατάρτιση οδηγών και εγχειριδίων που περιγράφουν νέες βέλτιστες πρακτικές, στην αναζωογόνηση της τουριστικής δραστηριότητας και στην οργάνωση δραστηριοτήτων προώθησης προσαρμοσμένων στις νέες συνθήκες και υγειονομικές απαιτήσεις. Οι αυτόνομες περιοχές που εκπροσωπούνται εδώ φιλοξενούσαν πάνω από το 90% των τουριστών που έφθασαν στην Ισπανία το 2019.

Η Γαλλία σχεδίασε ένα ειδικό σχέδιο διάσωσης ύψους έως 300 δισ. ευρώ, εκ των οποίων 1,3

δισ. ευρώ προορίζονταν για άμεσες ενισχύσεις και τα υπόλοιπα για την κάλυψη της καταβολής των υποχρεώσεων κοινωνικής ασφάλισης και των δημοτικών απαλλαγών από το επιτόκιο, των απαλλαγών από εμπορικά ενοίκια και των ενισχύσεων για τους ανέργους και τις ΜΜΕ. Επιπλέον, εισήγαγε κουπόνια για μελλοντικά ταξίδια ως εναλλακτική λύση στην επιστροφή για ακυρωμένα πακέτα διακοπών και υπηρεσίες μεταφορών.

Η Γερμανία άνοιξε συνοριακούς σταθμούς με τη Γαλλία, το Λουξεμβούργο και την Ελβετία και δημιούργησε ένα πακέτο ενίσχυσης για τις επιχειρήσεις, ένα όριο πίστωσης και εγγυήσεις ύψους 500 δισεκατομμυρίων ευρώ, ενώ επίσης μείωσε τον ΦΠΑ για τα μπαρ και τα εστιατόρια από 19% σε 7% και κατέβαλε τα δύο τρίτα των μισθών. Η διακοπή των συμβάσεων μίσθωσης για μη καταβολή ενοικίου κατέστη παράνομη και διευκολύνθηκε η προσφορά ταξιδιωτικών δελτίων αντί επιστροφών για ποσά που είχαν ήδη καταβληθεί. Όσον αφορά τις αεροπορικές εταιρείες, η ιταλική κυβέρνηση κρατικοποίησε την αεροπορική εταιρεία Alitalia, η Γερμανία χορήγησε δάνειο ύψους έως 9 δισεκατομμυρίων ευρώ στη Lufthansa και δάνειο ύψους έως 1,8 δισεκατομμυρίων ευρώ στην TUI, και η Γαλλία ενέκρινε δάνειο ύψους 7 δισεκατομμυρίων ευρώ στην Air France. Η Ισπανία χορήγησε στην Iberia και την Vueling εισφορά μετρητών ύψους 1 δισεκατομμυρίου ευρώ, ενώ η Σουηδία και η Δανία χορήγησαν επίσης δάνεια στη SAS, αξίας 140 εκατ. ευρώ έκαστη.

Τέλος, οι Κάτω Χώρες συμφώνησαν για τη χορήγηση ενίσχυσης ύψους 4 δισεκατομμυρίων ευρώ στην KLM. Παρά την εκδήλωση του ιού, οι προορισμοί της ΕΕ άρχισαν να αίρουν τα εθνικά μέτρα περιορισμού και καραντίνας και οι περισσότερες χώρες επανεξέτασαν τα μέτρα αυτά. Επιπλέον, στη μελέτη των Sanabria-Diazetal. (2021) εξετάστηκαν οι αποφάσεις της ΕΕ που σχετίζονται με την πανδημία και τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα τόσο των κεντρικών όσο και των αποκεντρωμένων διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Ορισμένοι συγγραφείς (Aubrechtetal., 2020) συνιστούν έναν «έξυπνο συνδυασμό» και των δύο, δεδομένης της αμοιβαίας εξάρτησης μεταξύ των υποεθνικών αρχών και των κεντρικών κυβερνήσεων. Ωστόσο, στον τομέα της τουριστικής διακυβέρνησης, και παρά το γεγονός ότι υπάρχει διαφορετική βιβλιογραφία που συζητά τα αντίστοιχα οφέλη της συγκέντρωσης ή της αποκέντρωσης στη λήψη αποφάσεων σε αυτόν τον τομέα, η αποκέντρωση μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική όταν οι περιφέρειες υφίστανται παρόμοιες επιπτώσεις σε καταστάσεις κρίσης, όπως αυτές που παράγονται από τον COVID-19. Αυτό οφείλεται στις συνέργειες που μπορούν να προκύψουν μεταξύ των διαφόρων περιφερειακών ή τοπικών τουριστικών προορισμών ή στις πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις που ενδέχεται να προκύψουν από το

συνδυασμό αυτών των αποκεντρωμένων πολιτικών.

Τέλος, μετά την ανάλυση των μέτρων για την απασχόληση που εφαρμόζονται σε επίπεδο ΕΕ, εθνικής και αυτόνομης περιφέρειας, παρατηρείται ότι οι στρατηγικές έχουν μια σημαντική χρηματοδοτική συνιστώσα που επικεντρώνεται στις ΜΜΕ, στους αυτοαπασχολούμενους και στις πολιτικές απασχόλησης. Η κρατική στήριξη αφορά γενικά τουριστικά προϊόντα και προϊόντα φιλοξενίας ή προορισμούς και θα πρέπει να επικεντρώνεται σε εκστρατείες προώθησης των διαφόρων τουριστικών εμπορικών σημάτων με τρεις συγκεκριμένους τρόπους: α) δέσμευση αγορών που είναι κοντά και προσβάσιμες από τα μέτρα έγκαιρης τόνωσης που έχουν ληφθεί, β) εξασφάλιση της εμπιστοσύνης των καταναλωτών με νέα πρωτόκολλα σε όλους τους επιχειρησιακούς τομείς του τουρισμού, γ) προώθηση ασφαλών και ανανεωμένων προορισμών.

3.6. Στρατηγικές Αναζωογόνησης του Τουρισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Στις 11 Μαρτίου 2020, ο Π.Ο.Υ.κήρυξε παγκόσμια πανδημία ως συνέπεια του ξεσπάσματος COVID-19. Αυτή η παγκόσμια πανδημία έχει πλήξει όλους τους τομείς και τις χώρες, καθώς και τις ζωές όλων των πολιτών. Οι διεθνείς ταξιδιώτες ήταν μεταξύ εκείνων που επηρεάστηκαν κυρίως στα πρώτα στάδια της έξαρσης της νέας μόλυνσης από κορωνοϊό και δεδομένου ότι ο τουρισμός είναι ένας από τους μεγαλύτερους αναπτυσσόμενους κλάδους παγκοσμίως, αναμένεται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοοικονομική ανάκαμψη μετά την πανδημία COVID-19.

Το 2005, ο Osterholm προειδοποίησε ότι σε περίπτωση πανδημίας, η παγκόσμια οικονομία θα ανασταλεί και, καθώς δεν θα υπάρχουν για μεγάλο χρονικό διάστημα κατάλληλα εμβόλια, το σενάριο θα είναι παρόμοιο με αυτό του 1918 (ισπανική γρίπη). Αυτό θα οδηγούσε στο κλείσιμο των συνόρων για να αποτρέψει τη διάδοση, ακόμη και τους περιορισμούς στα ταξίδια στο εξωτερικό και στην εμπορική δραστηριότητα. Σχετικά με αυτό, στα τέλη Μαρτίου 2020 σχεδόν τρία δισεκατομμύρια άνθρωποι βρίσκονταν σε κάποια μορφή αποκλεισμού.

Κατά την περίοδο από 24 Μαρτίου έως 20 Απριλίου 2020, το 100% των παγκόσμιων προορισμών (217) επέβαλε διαφορετικούς ταξιδιωτικούς περιορισμούς και ακόμη και τον Απρίλιο του 2020 υπήρχαν 180 προορισμοί που είχαν ταξιδιωτικούς περιορισμούς λόγω της πανδημίας COVID-19, από τους οποίους 107 προορισμοί είχαν κλείσει τα σύνορά τους ή είχαν αναστείλει τις πτήσεις. Υπό το πρίσμα αυτό, ο κλάδος της φιλοξενίας είναι ίσως ο

τομέας που επηρεάζεται περισσότερο από τα παγκοσμίως αποδεκτά μέτρα για την καταπολέμηση του ιού, τα οποία περιλαμβάνουν τον περιορισμό και το κλείσιμο των συνόρων. Διαφορετικά σενάρια έχουν προβλεφθεί για τις ισχυρότερες οικονομίες παγκοσμίως.

Από αυτήν την άποψη, πολύ πρόσφατα, οι Li&Zhang (2020) εκτίμησαν ότι η αύξηση του ΑΕΠ της Κίνας θα ήταν 5,0% (με μείωση 5,6% σε σύγκριση με το 2019). Οι εκτιμήσεις άλλων αναλυτών κυμαίνονταν από μια μείωση 0,8% του πραγματικού ΑΕΠ αν η επιδημία επρόκειτο να ελεγχθεί εντός τριών μηνών, σε ένα κόστος 1,9% του ΑΕΠ αν η επιδημία COVID-19 διαρκούσε εννέα μήνες. Τον Μάρτιο του 2020, ο Fernandes (2020) περιέγραψε διάφορα πιθανά σενάρια με απώλειες ΑΕΠ που κυμαίνονταν από 3% έως 6%, έως 10% ή περισσότερο από 15%, ανάλογα με τη χώρα, ενώ οι McKibbin&Fernando (2020) εκτίμησαν τη συνολική απώλεια ΑΕΠ για 24 βιομηχανικές χώρες, κάτω από επτά διαφορετικά σενάρια ανάλογα με τη σοβαρότητα της πανδημίας, μεταξύ 283 και 9,2 τρισεκατομμυρίων δολαρίων.

Κατά την περίοδο αυτή, η έκθεση της Deutsche Bank "Impact of COVID-19 on the globaleconomy" (2020) προσδιόρισε δυο διαφορετικά σενάρια, προβλέποντας μείωση 11,4% στο ΑΕΠ για την Ευρωζώνη, αλλά επίσης μείωση 14,7% στην Ευρωζώνη σε παρατεταμένο σενάριο. Εκτιμά επίσης ότι το δημόσιο χρέος στη Γαλλία θα μπορούσε να αυξηθεί μεταξύ 15% και 25%, ενώ το δημόσιο χρέος της Ισπανίας θα μπορούσε να αυξηθεί περίπου στο 120% του ΑΕΠ και της Ιταλίας στο 160% του ΑΕΠ. Το 2021, τα ποσοστά ανεργίας θα αυξηθούν περίπου στο 12% στις ΗΠΑ και στο 11% στην ΕΕ, αν και αυτό το ποσοστό θα υπερδιπλασιαστεί στην Ισπανία. Ωστόσο, αν και πολλοί συγγραφείς ανέλυσαν πρόσφατα τις οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 (McKibbin&Fernando, 2020), μόνο λίγοι από αυτούς έχουν μελετήσει δημόσιες στρατηγικές για τη διάσωση του τουριστικού και ξενοδοχειακού κλάδου σε διαφορετικές χώρες.

Συνεπώς, ο κύριος σκοπός της έρευνας των Sanabria-Diazetal. (2021) ήταν να διερευνήσουν τα μέτρα δημόσιας παρέμβασης που εφαρμόζονται για τον τομέα του τουρισμού και της φιλοξενίας και τις τοπικές περιφερειακές απαντήσεις σε αυτήν την παγκόσμια κρίση πανδημίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, εξ όσων είναι γνωστά, η δική τους έρευνα είναι η πρώτη μελέτη για τη θέσπιση χρήσιμων στρατηγικών διάσωσης για τον τομέα του τουρισμού και της φιλοξενίας, οι οποίες αφορούν την περίπτωση της Ευρώπης.

Η ΕΕ έπρεπε να προσεγγίσει την πανδημία με ένα "νεο-κεϋνσιανό" πνεύμα και να λάβει

υπόψη τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, τα οποία θα μπορούσαν να συμβάλουν στη διαμόρφωση των αποφάσεων που θα ληφθούν στα επόμενα στάδια της κρίσης (Gocaj&Meunier, 2013). Στον τομέα των ταξιδιών και του τουρισμού, οι περιφέρειες, τα κράτη και οι τουριστικοί προορισμοί ανέλαβαν από την πρώτη στιγμή άμεση δράση, αναπτύσσοντας διαφορετικές πολιτικές που μας προσφέρουν ένα πρακτικό παράδειγμα αυτού που έχει ονομαστεί πολυεπίπεδη διακυβέρνηση, με την κάθετη ενσωμάτωση των διαφόρων επιπέδων διακυβέρνησης εντός της ΕΕ και την οριζόντια ενσωμάτωση των πολλαπλών κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων και φορέων.

Η πολυεπίπεδη προσέγγιση της διακυβέρνησης φαίνεται κατάλληλη, δεδομένου του τεράστιου αριθμού παραγόντων και των διαφορετικών κάθετων και οριζοντίων αλληλεπιδράσεών τους. Αυτό καθιστά τις ενέργειές τους συμβατές, όπως έχει παρατηρηθεί σε προηγούμενη βιβλιογραφία, λαμβάνοντας υπόψη ότι ορισμένα κράτη θα επηρεαστούν περισσότερο από άλλα. Ίσως γι' αυτόν τον λόγο, είναι τα κράτη μέλη που έχουν αναλάβει την ευθύνη για την ηγεσία, τη διακυβέρνηση και τον σχεδιασμό των δημόσιων πολιτικών κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου (Moravcsik, 2005). Η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση προϋποθέτει μια αλλαγή στη συλλογική μορφή λήψης αποφάσεων, στην οποία οι διεθνικοί θεσμοί σχηματίζονται ως διαμεσολαβητές και τα κράτη ως υποκείμενα της εσωτερικής και διεθνούς πολιτικής.

Το νέο πλαίσιο διακυβέρνησης ευνοεί τη συμμετοχή φορέων με διαφορετικούς χαρακτηρισμούς και αυτό χρησιμεύει για να ενισχύσει τη νομιμότητα των μέτρων που υιοθετούνται και να ενθαρρύνει τα άτομα να τα δέχονται και να τους υπακούν. Καθώς η πανδημία συνεχίζεται και όλοι οι ενδιαφερόμενοι φορείς εντός της ΕΕ προσπαθούν να διασφαλίσουν ότι τόσο οι δράσεις που εφαρμόζει η ίδια η ΕΕ όσο και εκείνες που εφαρμόζουν τα επιμέρους κράτη μέλη παραμένουν αποτελεσματικές, είναι επίσης αναγκαίο να αποφευχθεί η επιστροφή στην κατάσταση στα πρώτα στάδια της πανδημίας, η οποία διαπίστωσε έλλειψη συντονισμού, ακόμη και αποτυχία στην κοινή χρήση διαδικασιών και πρωτοκόλλων (Ιορδανία), καθώς αυτό θα μπορούσε να είναι ζωτικής σημασίας για την πρόοδο (Paccès&Weimer, 2020).

Ο χαρακτηρισμός του COVID-19 ως πανδημία, η ταχεία και εκτεταμένη γεωγραφική του εξάπλωση, η σημασία του περιορισμού των κοινωνικών επαφών και της κινητικότητας, καθώς και η ανάγκη συντονισμού του κλεισίματος των συνόρων και του διεθνούς εμπορίου,

καλούν να εξεταστεί ο μεγάλος αριθμός των εμπλεκόμενων φορέων, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων και ιδιωτικών, εθνικών και διεθνών. Σε αυτό το σενάριο, η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση όχι μόνο φαίνεται ενδεδειγμένη αλλά και απαραίτητη για την αντιμετώπιση της κρίσης στον τομέα της υγείας και τη θέσπιση κοινών στόχων για όλους τους παράγοντες (Piattoni, 2015). Με βάση την ανωτέρω επισκόπηση, οι Sanabria-Diazetal. (2021) ανέπτυξαν ένα σχήμα που καθορίζει τόσο τους φορείς που έχουν εφαρμόσει πολιτικές σε απάντηση του COVID-19 στον τομέα του τουρισμού (ΕΕ, κράτη μέλη, περιφερειακές και τοπικές κυβερνήσεις), όσο και τους φορείς που αντιπροσωπεύουν τα θέματα-στόχους αυτών των πολιτικών (εταιρείες, τουρίστες και προορισμούς).

Οι δημόσιες αρχές αναγνωρίζονται ως οι κρίσιμοι φορείς με υψηλό επίπεδο εξουσίας και συμμετοχής σε τρεις συγκεκριμένες ομάδες-στόχους ή ενδιαφερόμενους (τουρίστες, τουριστικές και ξενοδοχειακές εταιρείες και τουριστικοί προορισμοί). Αυτό το σχήμα θα ισχύει και για άλλα αποκεντρωμένα κράτη, στα οποία οι εξουσίες κατανέμονται σε σχέση με την επικράτεια που καταλαμβάνουν και στην οποία η λήψη αποφάσεων σε πολλούς τομείς μπορεί να είναι επωφελής. Επιπλέον, το σχήμα επιτρέπει να βλέπουμε γρήγορα και με σαφήνεια τις διαφορετικές ενέργειες που αναλαμβάνονται από τις δημόσιες αρχές, και να κατανοούμε τις διαφορετικές αλληλεπιδράσεις που μπορούν να συμβούν μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων παραγόντων. Οι πολιτικές που μελετήθηκαν θα μπορούσαν να επαναληφθούν και για άλλες παρόμοιες κρίσεις, όπου η κοινωνική επαφή και τα ταξίδια αποτελούν παράγοντες μετάδοσης, οδηγώντας στην παράλυση του διεθνούς τουριστικού τομέα.

Δεδομένης της ιδιαίτερης σημασίας του τουρισμού για όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ και των μέτρων περιορισμού που εφαρμόζονται στη ζώνη του Σένγκεν (9,5% των ακαθάριστων εγχώριων προϊόντων της ΕΕ παρέχει το 11,2% της απασχόλησης στην ΕΕ και αποτελείται από περίπου τρία εκατομμύρια επιχειρήσεις, εκ των οποίων το 90% είναι μικρομεσαίες), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προώθησε μέτρα που βασίζονται στην ιδέα ότι οι ενδιαφερόμενοι φορείς των διαφόρων χωρών λαμβάνουν υπόψη όλα τα συγκλίνοντα συμφέροντα μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών (τουρίστες, εταιρείες φιλοξενίας και προορισμοί των κρατών μελών).

Η ανάλυση των στρατηγικών επανενεργοποίησης σχετίζεται με την ανάγκη επίλυσης των προβλημάτων που δημιουργούνται από το κλείσιμο των συνόρων και τους περιορισμούς στις μεταφορές, συμπεριλαμβανομένης της εγγύησης της υγείας και της ασφάλειας των πελατών σε ένα περιβάλλον που έχει προκαλέσει ανησυχία στους τουρίστες όσον αφορά την

κοινωνική αλληλεπίδραση και την κινητικότητα. Οι βασικές προκλήσεις για την ΕΕ είναι η αναδιοργάνωση των τουριστικών προϊόντων και προορισμών με βάση μια στρατηγική προσαρμογής που συμμορφώνεται με τις νέες υγειονομικές απαιτήσεις, η προώθηση της συνεργασίας δημόσιου-ιδιωτικού τομέα και η προώθηση των δημόσιων πολιτικών που έχουν σχεδιαστεί για τη στήριξη της οικονομικής ανάκαμψης.

Οι Sanabria-Díaz et al. (2021) παρουσίασαν τους στόχους και τα μέτρα που ενέκρινε η ΕΕ, η οποία έχει εστιάσει τις προσπάθειές της στην αναζωογόνηση των τουριστικών δραστηριοτήτων (κυκλοφορία, μεταφορές και υπηρεσίες), στην προώθηση της απασχόλησης και στην παροχή ρευστότητας στις ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των τουριστικών προϊόντων και των διαδικασιών αγοράς υπηρεσιών. Λαμβάνεται υπόψη ο επιδημιολογικός παράγοντας στον τουρισμό, ο οποίος αντιπροσωπεύει μια νέα πρόκληση για τους ταξιδιωτικούς πράκτορες, οι οποίοι πρέπει να το εκλάβουν ως έναν τρόπο δημιουργίας προστιθέμενης αξίας για την επίτευξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Εν ολίγοις, η ΕΕ επέλεξε την άμεση παρέμβαση στις αγορές, με άμεση στήριξη για τις εταιρείες και τους αυτοαπασχολούμενους, καθώς και μέτρα σχετικά με τις αγορές, τα σύνορα, τη συνδεσιμότητα και τις υπηρεσίες σε μια άνευ προηγουμένου παγκόσμια κατάσταση.

3.7. Διαχείριση της κρίσης στον Ελληνικό Τουρισμό

Ο COVID-19 έχει προκαλέσει μια αλυσίδα αλλαγών στον τουρισμό και ιδιαίτερα στον κλάδο της φιλοξενίας. Οι Gossling et al. (2020) έδειξαν ότι ο COVID-19 πλήττει τη φιλοξενία με τέτοιο τρόπο, που οι απώλειες άγγιξαν το -90% σε διεθνή καταλύματα κατά τον πρώτο μήνα των περιορισμών. Εν μέσω αυτής της απρόβλεπτης παγκόσμιας κατάστασης και της αναγνώρισης των ζημιών που προκλήθηκαν στον τουρισμό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε (στις 13 Μαΐου 2020) καθοδήγηση με επίκεντρο κριτήρια και συστάσεις που θα μπορούσαν να φανούν βοηθητικά για τις χώρες να αμβλύνουν τους περιορισμούς στους τουρίστες και να αξιολογήσουν τις συνθήκες υπό τις οποίες οι τουριστικές διαδικασίες θα επαναλειτουργήσουν σύμφωνα με τα πρωτόκολλα υγείας.

Πράγματι, οι επιπτώσεις των επιδημικών/πανδημικών κρίσεων δεν αποτελούν εθνικό ζήτημα, αλλά απαιτούν διεθνή ευαισθητοποίηση. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η διαχείριση της κρίσης πρέπει να γίνεται προσεκτικά, και για την αντιμετώπιση τέτοιων προκλήσεων χρειάζεται ένας μάνατζερ με υψηλή μόρφωση και καλή πληροφόρηση (Benaben et al., 2016). Η αντιμετώπιση κρίσεων είναι ένα σημαντικό μέρος της θεωρίας του Management, που

ασχολείται με επιχειρήσεις, οργανισμούς, ή μια ολόκληρη χώρα σε χρονικές περιόδους που επικρατούν μεγάλες καταστροφές. Αυτή η αντιμετώπιση κρίσεων σχετίζεται με την προετοιμασία των ξενοδοχείων για επιβίωση πριν και μετά από μια κρίση. Ταυτόχρονα, παρέχει στις επιχειρήσεις χρήσιμα εργαλεία, τα οποία μπορούν να τις βοηθήσουν να ελαχιστοποιήσουν τις αρνητικές επιπτώσεις και να ξεπεράσουν μια πιθανή κατάρρευση (Benabenetal., 2016).

Οι Alanetal. (2006) κατάρτισαν έναν κατάλογο, στον οποίο ταξινόμησαν τις κρίσεις σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Δήλωσαν ότι οι εξωτερικές κρίσεις προκαλούνται από το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και δεν ξεκινούν μέσα σε μια επιχείρηση. Οι φυσικές κρίσεις ξεκινούν είτε με φυσικά φαινόμενα είτε είναι ανθρωπογενείς (τεχνητές). Παραδείγματα είναι ιοί, δηλητηριάσεις, τσουνάμι, πλημμύρες κ.λπ. Με βάση τα παραπάνω, η έρευνα των Pavlatosetal. (2021) στόχευσε στη διερεύνηση των πρακτικών διαχείρισης κρίσεων στη βιομηχανία φιλοξενίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, διατυπώνοντας το ακόλουθο ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι αντιλήψεις των διευθυντών ξενοδοχείων σχετικά με τη σημασία των πρακτικών διοίκησης, καθώς και των ενεργειών που έχουν αποφασίσει να αναλάβουν για να ανταποκριθούν στην κρίση COVID-19;

Σκοπός της έρευνας των Pavlatosetal., (2021) ήταν η διερεύνηση πρακτικών διαχείρισης κρίσεων στην ελληνική ξενοδοχειακή βιομηχανία υπό το φως της πανδημίας COVID-19. Η έρευνα αυτή αναδεικνύει και διερευνά πέντε κατηγορίες πρακτικών διαχείρισης κρίσεων που τα ξενοδοχεία θεωρούν σημαντικές και έχουν αποφασίσει να εφαρμόσουν για τη διαχείριση της κρίσης που προκλήθηκε από την πανδημία COVID-19. Η πρώτη κατηγορία πρακτικών περιλαμβάνει κυβερνητικές πρακτικές. Οι διευθυντές των ξενοδοχείων πιστεύουν ότι ο σημαντικότερος παράγοντας που θα τους βοηθήσει να αντιμετωπίσουν τη νέα πραγματικότητα στον κλάδο είναι να ζητήσουν τη βοήθεια του κράτους. Τα ξενοδοχεία χρειάζονται ρευστότητα και ταμειακές ροές για να είναι σε θέση να καλύψουν τις λειτουργικές τους δαπάνες, οι οποίες θα αυξηθούν με την τήρηση των πρωτοκόλλων υγείας.

Λόγω της χαμηλής ρευστότητας, οι διευθυντές των ξενοδοχείων πιστεύουν ότι θα πρέπει να δοθεί στο κράτος παράταση στην καταβολή των φορολογικών τους υποχρεώσεων. Η αίτηση για χαμηλότοκα, μακροπρόθεσμα δάνεια κεφαλαίου είναι η πιο ζωτικής σημασίας ενέργεια που μπορεί να αναλάβει ένα ξενοδοχείο για να διαχειριστεί την κρίση. Αυτά τα ευρήματα υποστηρίζουν τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών, όπως εκείνης των Alanetal., 2006.

Η δεύτερη κατηγορία πρακτικών, όσον αφορά την κατάταξη, είναι οι πρακτικές μάρκετινγκ. Για να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τη νέα πραγματικότητα, τα ξενοδοχεία θεωρούν σημαντικές τις τεχνικές μάρκετινγκ, τις οποίες έχουν αποφασίσει να χρησιμοποιήσουν (τόσο στην εθνική αγορά όσο και στον εισερχόμενο τουρισμό) και οι οποίες στοχεύουν στο να πείσουν τους δυνητικούς πελάτες ότι το ξενοδοχείο εξασφαλίζει την απαραίτητη ασφάλεια στους επισκέπτες και τηρεί όλα τα πρωτόκολλα υγείας που επιβάλλει το κράτος και οι διεθνείς οργανισμοί υγείας (π.χ. Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας). Αυτές οι ενέργειες στοχεύουν στο να παρέχουν μια αίσθηση ασφάλειας στους μελλοντικούς επισκέπτες, ότι τα ξενοδοχεία είναι «COVID-19 έτοιμα», προκειμένου να αυξήσουν τις κρατήσεις τους. Αυτά τα ευρήματα επιβεβαιώνουν άλλα ευρήματα της βιβλιογραφίας (Alanetal., 2006).

Η τρίτη κατηγορία πρακτικών, όσον αφορά την κατάταξη, είναι τα χαρακτηριστικά της λειτουργίας παραγωγής (operationsattributes). Σύμφωνα με τους διευθυντές τους, τα ξενοδοχεία έχουν αποφασίσει να υλοποιήσουν αλλαγές στις λειτουργίες παραγωγής τους για να εξασφαλίσουν την υγιεινή και την ασφάλεια των εργαζομένων και των πελατών τους, εκτός από τις μεταρρυθμίσεις που υποχρεώνονται να ακολουθήσουν από τα πρωτόκολλα υγείας. Στόχος τους είναι να εστιάσουν στην καθημερινή επικοινωνία και να διατηρήσουν ενημέρους τους πελάτες τους, να δημιουργήσουν μια ομάδα για COVID-19 πιθανές περιπτώσεις με διαρκή κατάρτιση, καθώς επίσης και να δαπανούν για νέες τεχνολογίες (π.χ. ηλεκτρονικό check-in / out).

Ο βασικός στόχος αυτών των πρακτικών είναι η αύξηση του αισθήματος ασφάλειας χωρίς να αλλαχθεί ο χαρακτήρας του ξενοδοχείου και χωρίς να το μετατρέψει σε «εγκαταστάσεις υγείας». Οι τρεις πρώτες κατηγορίες πρακτικών είναι στρατηγικές που στοχεύουν στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της διαχείρισης ξενοδοχείων και συμβάλλουν στη βελτίωση των εσόδων (Alanetal., 2006). Η τέταρτη κατηγορία στην κατάταξη είναι οι πρακτικές μείωσης του κόστους. Για να διαχειριστούν αποτελεσματικά την κρίση, τα ξενοδοχεία εξετάζουν και έχουν αποφασίσει να μειώσουν τις δαπάνες για μισθοδοσία και άλλες δαπάνες προσωπικού, καθώς και να διατηρήσουν χαμηλά τα κόστη συντήρησης των εγκαταστάσεών τους. Υιοθετώντας στρατηγικές μείωσης των δαπανών θα αυξήσουν την αποδοτικότητά τους και θα επιβιώσουν.

Η τελευταία από αυτές τις πρακτικές είναι τα χαρακτηριστικά τιμολόγησης. Οι υπεύθυνοι των ξενοδοχείων τις θεωρούν λιγότερο σημαντικές και έχουν επιλέξει να μην

προσφέρουν εκπτώσεις στις τιμές των υπηρεσιών που είναι διαθέσιμες σε μια εποχή COVID-19. Πιστεύουν ότι η τιμολογιακή πολιτική δεν είναι η πιο αποτελεσματική τακτική που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τα ξενοδοχεία για να αντιμετωπίσουν την κρίση.

Ένα σημαντικό εύρημα της έρευνας είναι ότι υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στη σημασία και στη χρήση των πρακτικών διαχείρισης κρίσεων φιλοξενίας με βάση τα χαρακτηριστικά των ξενοδοχείων. Τα ξενοδοχεία πέντε αστέρων θεωρούν ότι πρέπει να συνεχίσουν να παρέχουν ποιοτικές υπηρεσίες πραγματοποιώντας τις απαραίτητες αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας τους, ώστε να παρέχονται σε αυτά μέγιστη ασφάλεια. Αποφάσισαν επίσης να επενδύσουν σε νέες τεχνολογίες που μειώνουν τον κίνδυνο περιστατικών COVID-19, δίνοντας έμφαση στην καθημερινή ενημέρωση και επικοινωνία με τους πελάτες σε θέματα υγείας και ασφάλειας. Για τα ξενοδοχεία πέντε αστέρων, η μείωση του κόστους, καθώς και οι στρατηγικές μείωσης των τιμών δεν είναι οι πιο σημαντικές επιλογές, καθώς αυτές μπορεί να επηρεάσουν την ποιότητα των υπηρεσιών τους.

Τα ξενοδοχεία με πολλές κλίνες στοχεύουν στην πλήρη δυναμικότητα προκειμένου να καλύψουν τα υψηλά λειτουργικά τους κόστη, οπότε θα χρησιμοποιούν περισσότερα εργαλεία μάρκετινγκ και θα υιοθετούν στρατηγικές τιμολόγησης προκειμένου να αυξήσουν τα έσοδά τους, σε σύγκριση με τα ξενοδοχεία που έχουν λιγότερες κλίνες. Τα ξενοδοχεία που ανήκουν σε εθνική ή πολυεθνική αλυσίδα θα υιοθετήσουν κανόνες λειτουργίας και πρακτικές μάρκετινγκ που θα καταστούν υποχρεωτικές για αυτά από την αλυσίδα στην οποία ανήκουν. Τα ξενοδοχεία αυτά θα λάβουν έτοιμα σχέδια δράσης για τη διαχείριση κρίσεων.

Τα αποτελέσματα έδειξαν επίσης ότι τα ξενοδοχειακά θέρετρα έχουν αποφασίσει να ζητήσουν μεγαλύτερη κρατική υποστήριξη σε σχέση με τα ξενοδοχεία της πόλης. Τα θέρετρα έχουν μεγάλες εγκαταστάσεις και υψηλά σταθερά κόστη (Pavlatos & Paggios, 2009). Αυτό σημαίνει ότι, προκειμένου να μπορέσουν να ανοίξουν και να λειτουργήσουν ξανά στο νέο περιβάλλον, θα αναζητούν χρηματοδότηση, ρευστότητα και καθυστέρηση στις πληρωμές φόρων και σε άλλες υποχρεώσεις, που θα «διασφαλίζουν» την επιβίωσή τους.

Κεφάλαιο 4ο: Μεθοδολογία Έρευνας

4.1 Σκοπός και Στόχοι της Έρευνας

Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας είναι η ανάλυση των χαρακτηριστικών της ζήτησης του τουρισμού στη μετά COVIDεποχή, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από τις επιλογές και τις προτιμήσεις του ελληνικού τουριστικού κοινού. Οι στόχοι της έρευνας εξετάζονται και μελετώνται μέσα από τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της ζήτησης του τουρισμού που σχετίζονται με τον τόπο διεξαγωγής των διακοπών των Ελλήνων πολιτών;
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της ζήτησης του τουρισμού που σχετίζονται με τον τύπο διαμονής των Ελλήνων πολιτών κατά την περίοδο των διακοπών τους;
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της ζήτησης του τουρισμού που σχετίζονται με τον τρόπο άφιξης – αναχώρησης των Ελλήνων πολιτών στον τόπο που επιλέγουν για τις διακοπές τους;
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της ζήτησης τουρισμού που σχετίζονται με την ασφάλεια που επιζητούν οι Έλληνες πολίτες για τις διακοπές τους;

4.2 Σχεδιασμός Έρευνας

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερόμενα ερευνητικά ερωτήματα, το είδος της έρευνας που κρίθηκε ως η πιο κατάλληλη για να πραγματοποιηθεί η μελέτη, ήταν η διεξαγωγή ποσοτικής έρευνας με βάση ένα ηλεκτρονικά δομημένο ερωτηματολόγιο.

4.3 Συμμετέχοντεςστην Έρευνα

Το δείγμα της έρευνας αποτελείτο από 100Έλληνες πολίτες, μόνιμους κατοίκους του Νομού Αττικής. Ακολουθήθηκε, δηλαδή, μία καθόλου τυχαία, δειγματοληψία, κατά την οποία κοινωνικοίπαράγοντες,όπως η ηλικία ή το φύλο, δεν ελήφθησαν υπόψη.

4.4 Ερευνητικό Εργαλείο

Το ερωτηματολόγιο χωρίζεται σε πέντε μέρη. Το πρώτο μέρος σχετίζεται με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, όπως είναι το μορφωτικό επίπεδο, το φύλο και η ηλικία.Το δεύτερο μέρος περιέχει ερωτήσεις πουαφορούντα χαρακτηριστικά της ζήτησης του τουρισμού που σχετίζονται με τον τόπο διεξαγωγής των διακοπών των Ελλήνων πολιτών. Το τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει ερωτήσεις που σχετίζονται με τον τύπο διαμονής που προτιμούν οι Έλληνες πολίτες για τη διενέργεια των διακοπών τους. Το

τέταρτο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει ερωτήσεις που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της ζήτησης του τουρισμού που σχετίζονται με τον τρόπο άφιξης – αναχώρησης των Ελλήνων πολιτών στον τόπο που επιλέγουν για τις διακοπές τους, ενώ το πέμπτο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει ερωτήσεις που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της ζήτησης τουρισμού που σχετίζονται με την ασφάλεια που επιζητούν οι Έλληνες πολίτες για τις διακοπές τους.

Σημειώνεται πως το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει ερωτήσεις της 5θμιας κλίμακας Likert, τα οποία αποτελούνταν από τις κλίμακες «καθόλου, λίγο, κανονικά, πολύ, πάρα πολύ».

4.5 Διαδικασία Έρευνας

Η επιλογή των συμμετεχόντων έγινε με βάση την εμπειρία τους στον τομέα του Ελληνικού τουρισμού. Η ενημέρωσή τους περιείχε το αντικείμενο μελέτης και τις προεκτάσεις του, ενώ συγχρόνως τους δόθηκε διά ζώσης το έντυπο ενημέρωσης. Στη συνέχεια ενημερώθηκαν, επίσης δια ζώσης, για τους όρους της μελέτης, που σχετίζονται με την ελεύθερη συμμετοχή τους σε αυτήν και με το δικαίωμά τους να αποχωρήσουν για οποιοδήποτε λόγο χωρίς να προκληθεί κάποια επίπτωση από αυτό.

Οι πολίτες που επελέγησαν ήταν κάτοικοι Αττικής, ενώ αυτοί που απάντησαν θετικά στο κάλεσμα για συμμετοχή τους στην έρευνα άγγιξαν τους 100, όπου και τους ζητήθηκε το email τους για να τους αποσταλεί το ερωτηματολόγιο. Επισημαίνεται ότι οι 14 από τους 100 ζήτησαν τηλεφωνική επικοινωνία για τη διεξαγωγή του ερωτηματολογίου. Αφού ολοκληρώθηκε η διαδικασία, ακολούθησε συλλογή των ερωτηματολογίων και κατηγοριοποίηση των απαντήσεών τους. Η στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια του λογισμικού Microsoft Excel 2007.

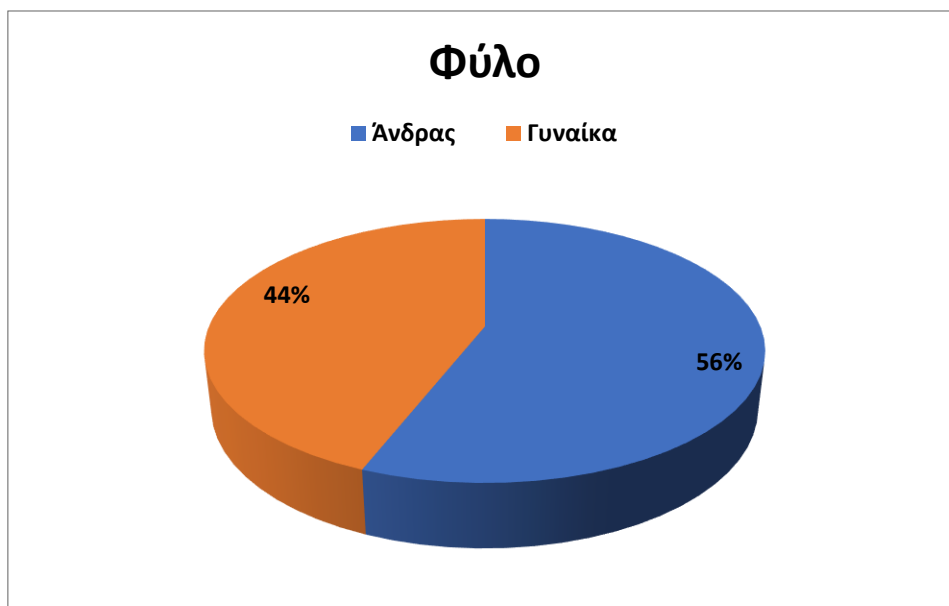
4.6 Περιορισμοί Έρευνας

Σημειώνεται ότι η παρούσα ερευνητική εργασία έχει ξεκάθαρους περιορισμούς. Συγκεκριμένα, η συζήτηση, καθώς και τα συμπεράσματα που θα προκύψουν μετά την ανάλυση των αποτελεσμάτων δεναφορούντο στο σύνολο των Ελλήνων πολιτών. Για τη σύνταξη καθολικών συμπερασμάτων είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθεί εκτεταμένη έρευνα, η οποία να αφορά όλο το σύνολο των Ελλήνων πολιτών.

Κεφάλαιο 5ο: Αποτελέσματα

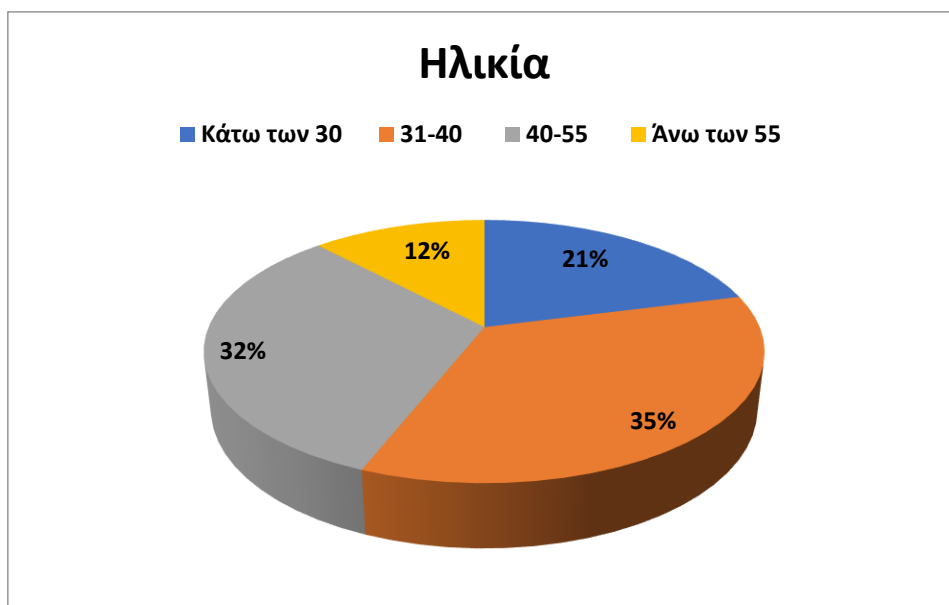
5.1 Δημογραφικά Στοιχεία

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 1, οι συμμετέχοντες είναι αρκετά διαμοιρασμένοι ανάμεσα στα δύο φύλα, με ελάχιστη παρατηρούμενη μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών (56%) σε σχέση τη συμμετοχή των ανδρών (44%).

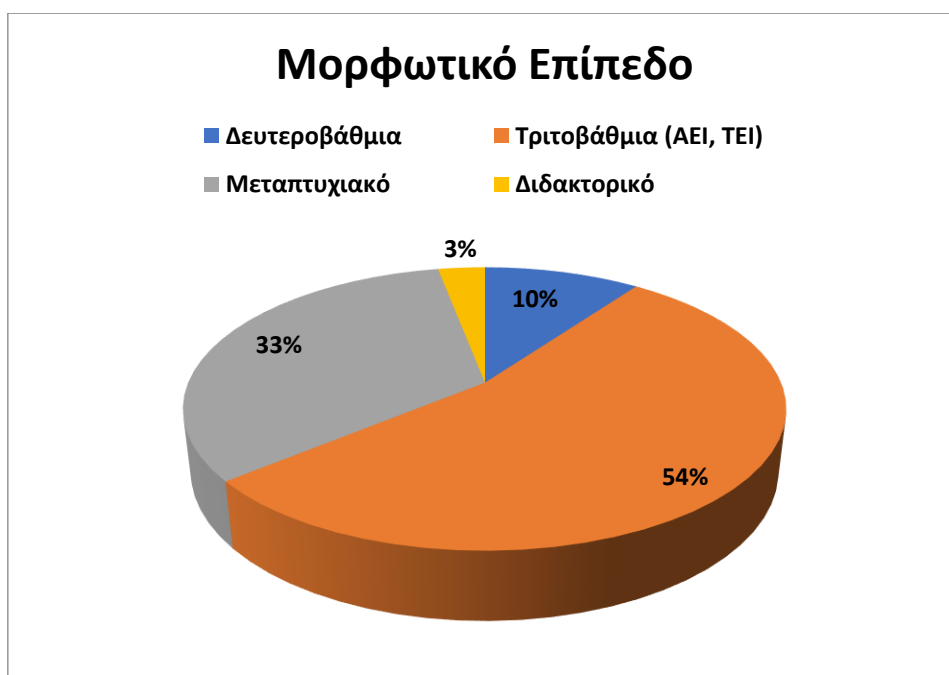
Γράφημα 1. Φύλο συμμετεχόντων

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 2, υπήρχε συμμετοχή από το σύνολο των ηλικιακών ομάδων. Συγκεκριμένα, το 35% των συμμετεχόντων ανήκε στην ομάδα 31-40 ετών και το 32% στην ομάδα 40-55 ετών. Αμέσως επόμενη είναι η ομάδα των κάτω των 30 ετών, με ποσοστό 21%, ενώ στην τελευταία ηλικιακή κατηγορία ανήκαν οι ερωτηθέντες άνω των 55 ετών, με ποσοστό 12%.

Γράφημα 2. Ηλικία συμμετεχόντων

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 3, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων έχει ολοκληρώσει ανώτατη εκπαίδευση – το 54% είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το 33% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου. Αντιστοίχως, μόλις το 10% είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το 3% κάτοχοι διδακτορικού τίτλου.

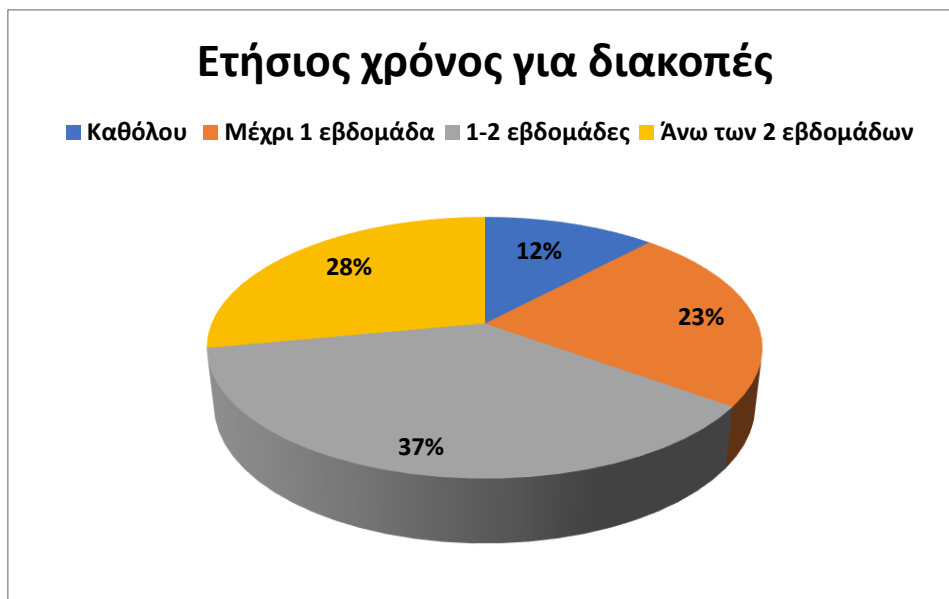
Γράφημα 3. Μορφωτικό επίπεδο συμμετεχόντων

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 4, υπάρχει σχεδόν ισοψηφία μεταξύ των άγαμων (28%), των παντρεμένων χωρίς παιδιά (34%) καθώς και των οικογενειών με ένα παιδί (31%), ενώ το 7% αποτελεί μονογονεϊκή οικογένεια με ένα ή περισσότερα παιδιά. Όπως καθίσταται σαφές, απουσιάζουν οι οικογένειες με παραπάνω του ενός παιδιού.

Γράφημα 4. Οικογενειακή κατάσταση συμμετεχόντων)

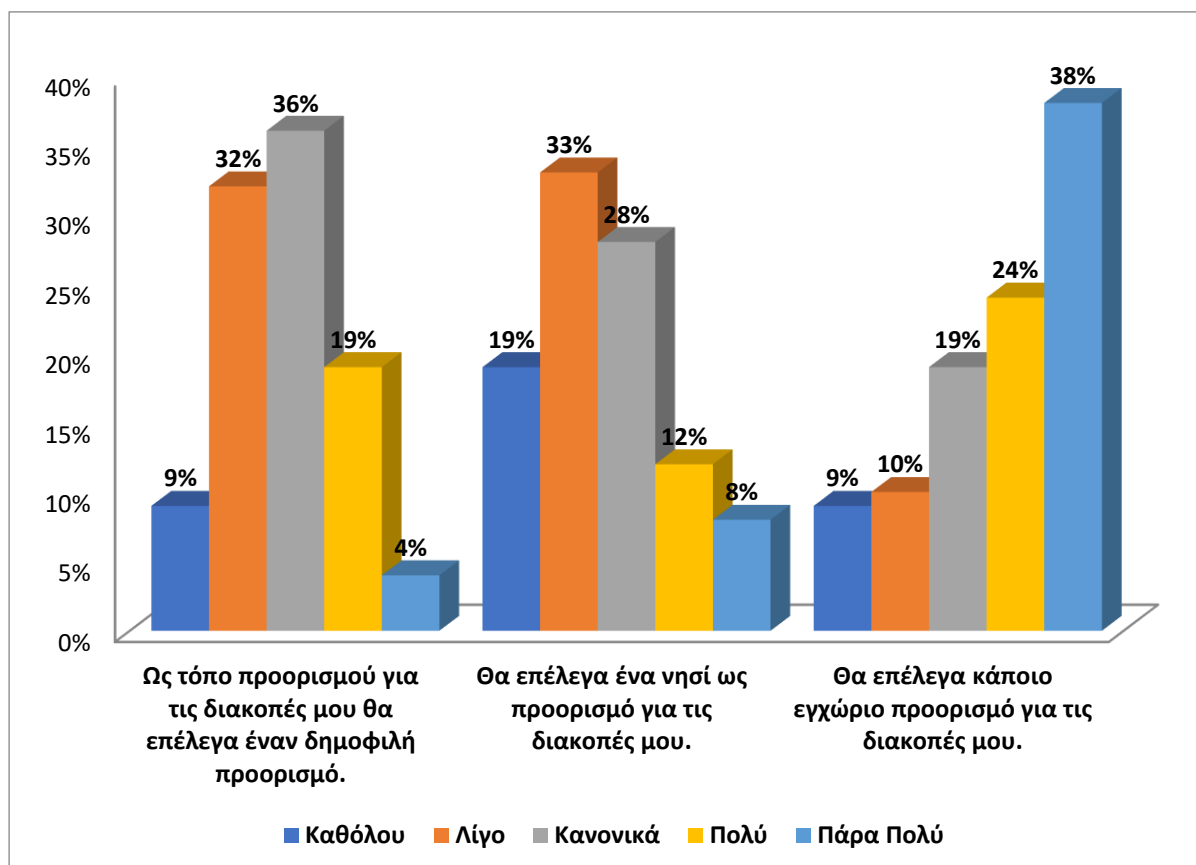
Όπως φαίνεται στο Γράφημα 5, οι περισσότεροι συμμετέχοντες διαθέτουν ετήσιο χρόνο διακοπών 1-2 εβδομάδες (37%), ενώ μεγάλα ποσοστά έχουν είτε μόνο μια εβδομάδα διακοπών (28%) είτε πάνω από δύο εβδομάδες (23%). Ένα όχι αμελητέο ποσοστό (12%) δεν διαθέτει καθόλου χρόνο για διακοπές.

Γράφημα 5. Ετήσιος χρόνος διακοπών για τους συμμετέχοντες

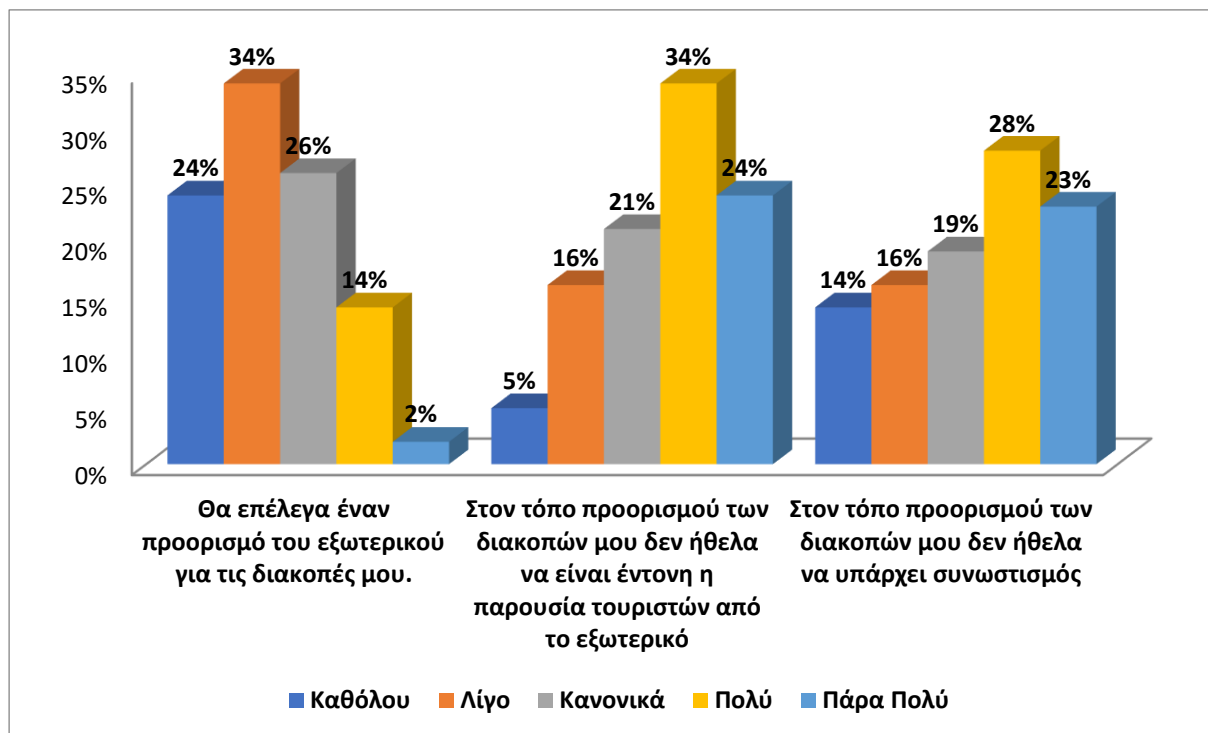
5.2 Χαρακτηριστικά Τόπου Διεξαγωγής Διακοπών

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 6, οι προτιμήσεις των ερωτηθέντων όσον αφορά τον τόπο διακοπών ποικίλουν. Ειδικότερα το 68% των ερωτηθέντων θα επέλεγε έναν δημοφιλή προορισμό για διακοπές σε μικρό και μέτριο βαθμό, ενώ μόνο το 20% των ερωτηθέντων θα επέλεγε έναν νησιωτικό προορισμό για διακοπές σε μεγάλο και πολύ μεγάλο βαθμό. Συντριπτικά μεγάλο είναι, τέλος, το ποσοστό των ατόμων που θα επέλεγε να πραγματοποιήσει διακοπές εντός Ελλάδος (24% + 38% σε μεγάλο και πολύ μεγάλο βαθμό, αντίστοιχα), ενώ μόλις το 16% θα επέλεγε κάποια χώρα του εξωτερικού.

Γράφημα 6. Προτιμήσεις συμμετεχόντων ως προς τα χαρακτηριστικά του τουριστικού προορισμού (Μέρος 1)

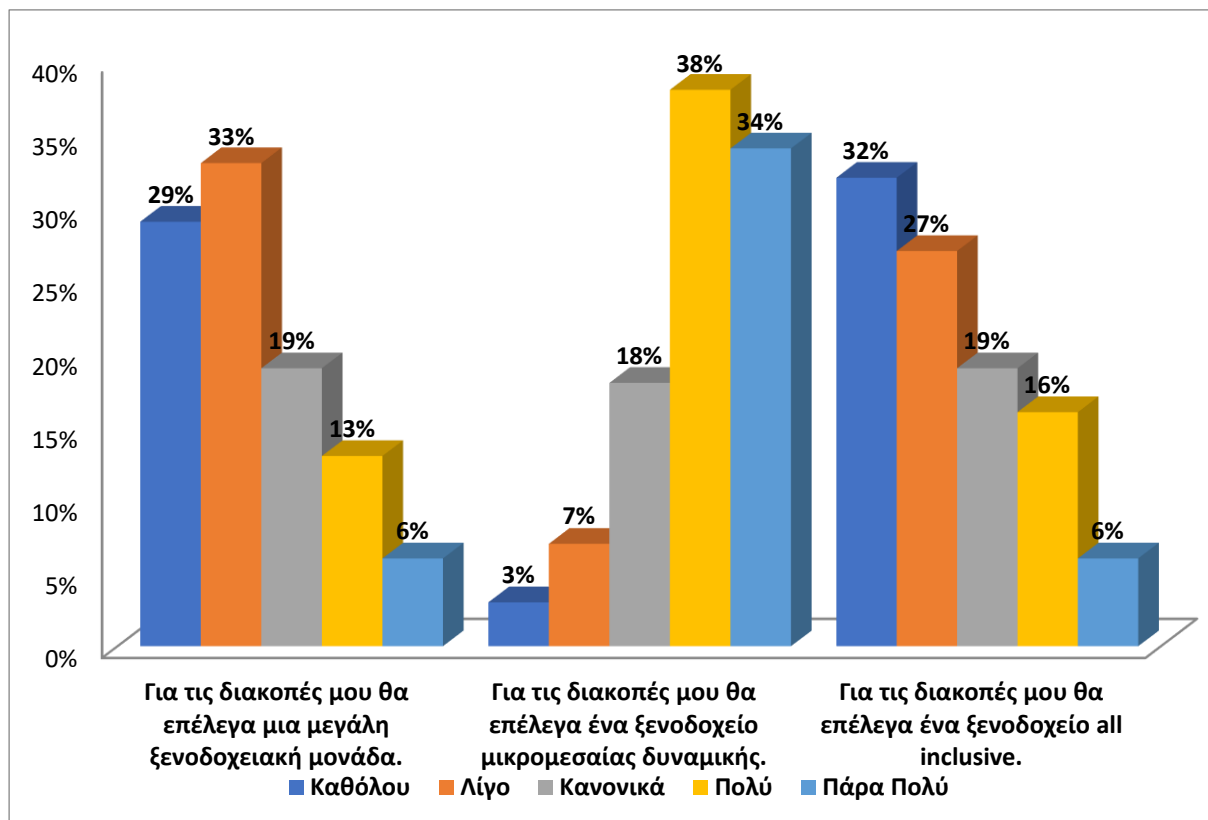
Όπως φαίνεται στο Γράφημα 7, το 24% δε θα επέλεγε χώρα του εξωτερικού για διακοπές, ενώ μόλις το 16% θα επέλεγε σε μεγάλο και πολύ μεγάλο βαθμό. Σχετικά με την επιθυμία τους να περιλαμβάνει ο τουριστικός προορισμός τουρίστες από το εξωτερικό – το 58% διαφωνεί με την παρουσία τουριστών από το εξωτερικό. Τέλος, επίσης μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων (51%) δε θα ήθελε να υπάρχει συνωστισμός στον προορισμό διακοπών του.

Γράφημα 7. Προτιμήσεις συμμετεχόντων ως προς τα χαρακτηριστικά του τουριστικού προορισμού. (Μέρος 2)

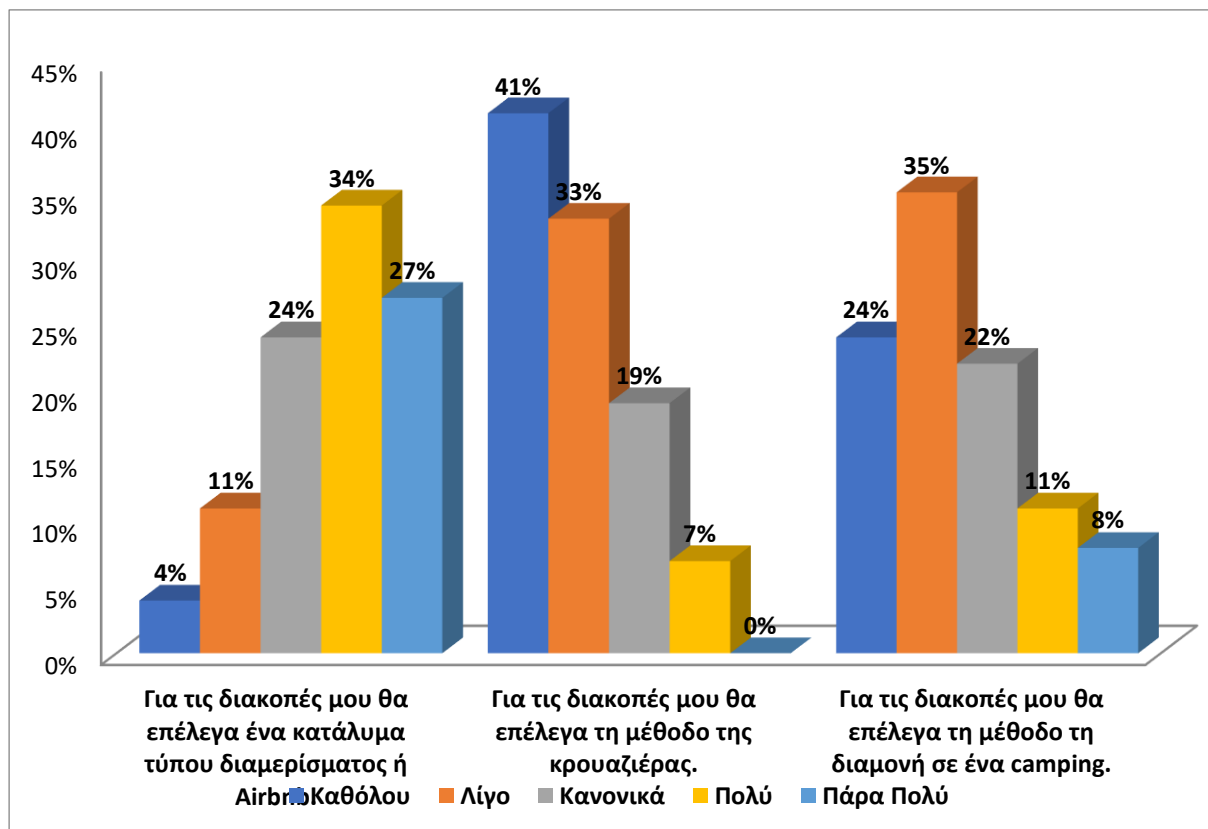
5.3 Χαρακτηριστικά Τόπου Διαμονής

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 8, οι περισσότεροι ερωτηθέντες (62%) είτε δε θα επέλεγαν καθόλου μια μεγάλη ξενοδοχειακή μονάδα για τη διαμονή τους είτε θα την επέλεγαν σε μικρό βαθμό. Ομοίως, δεν θα επέλεγαν μια μονάδα allinclusive, σε ποσοστό 59% (32% καθόλου και 27% σε μικρό βαθμό, αντίστοιχα). Αντιθέτως, οι περισσότεροι ερωτηθέντες (72%) υποστηρίζουν ότι θα επέλεγαν ξενοδοχεία μικρομεσαίας δυναμικής (38% σε μεγάλο βαθμό και 34% σε πολύ μεγάλο βαθμό, αντίστοιχα).

Γράφημα 8. Προτιμήσεις συμμετεχόντων ως προς τα χαρακτηριστικά του τύπου διαμονής στον τουριστικό προορισμό (Μέρος 1)

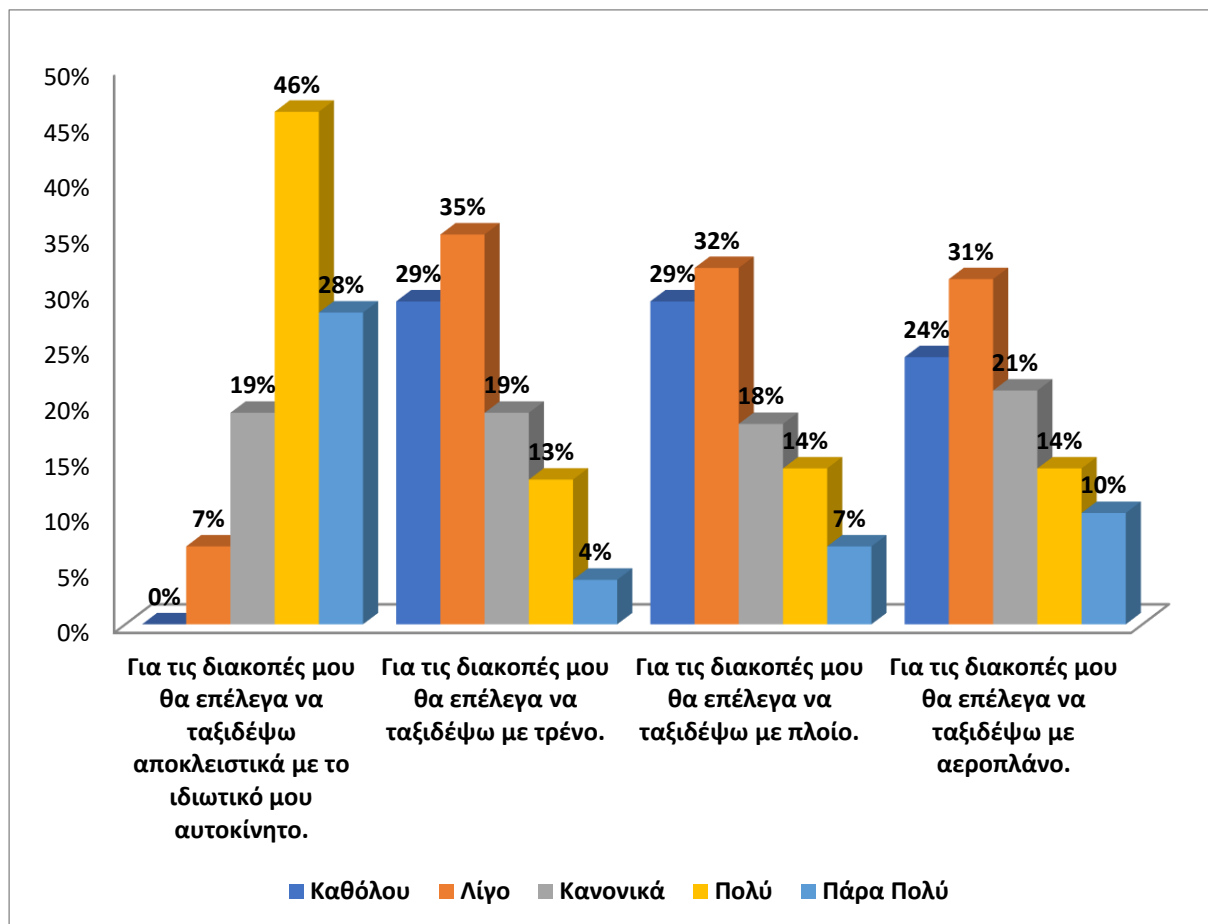
Όπως φαίνεται στο Γράφημα 9, το 61% των ερωτηθέντων θα επέλεγε να μείνει σε ένα διαμέρισμα τύπου *airbnb*, ενώ οι περισσότεροι δήλωσαν πως δε θα επέλεγαν κρουαζιέρα (74%) και κάμπινγκ (59%), στο πλαίσιο των διακοπών τους.

Γράφημα 9. Προτιμήσεις συμμετεχόντων ως προς τα χαρακτηριστικά του τύπου διαμονής στον τουριστικό προορισμό (Μέρος 2)

5.4 Τρόπος Ταξιδιού από και προς τον Τουριστικό Προορισμό

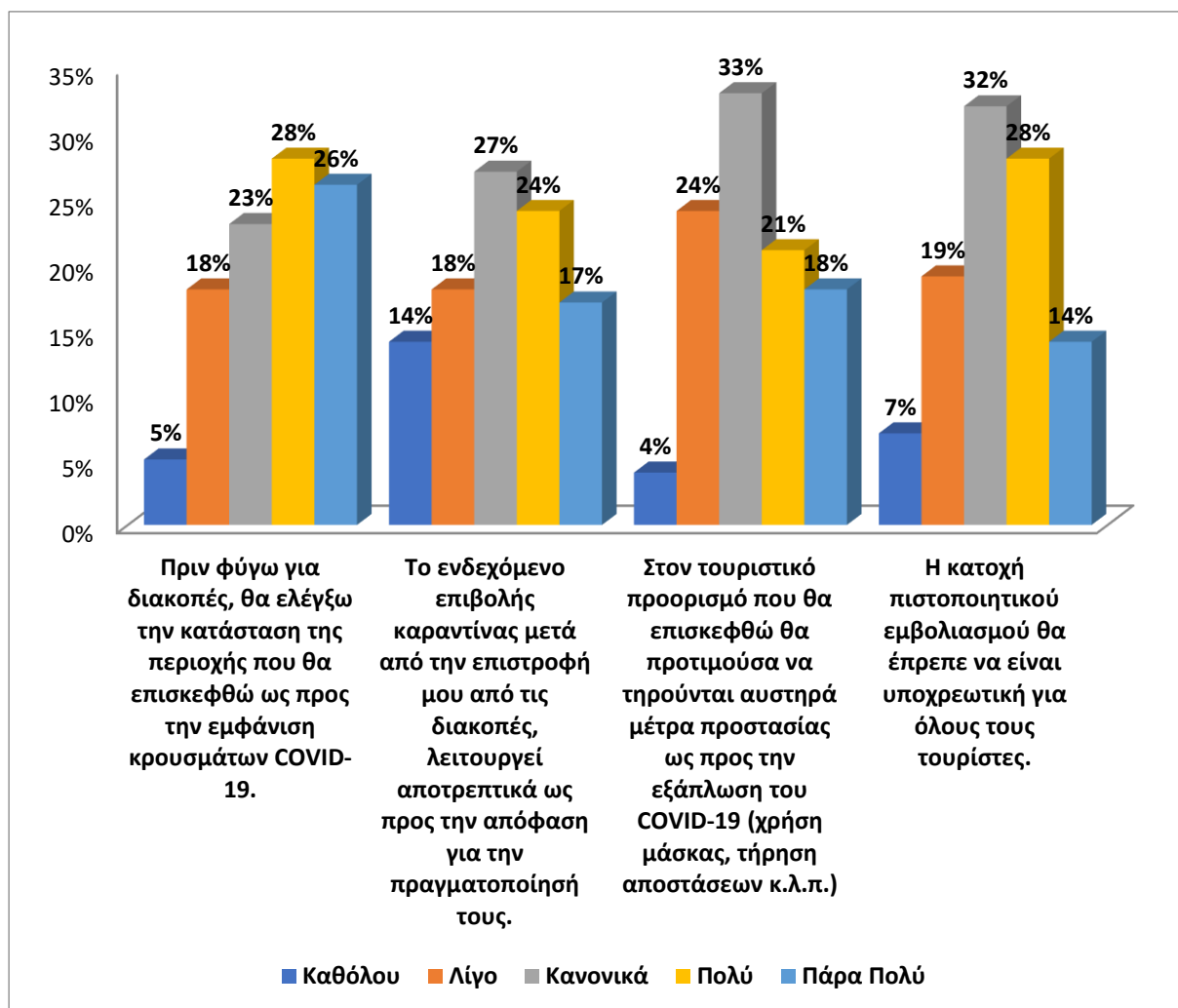
Σύμφωνα με το Γράφημα 10, η εποχή μετά τον Covid-19 σήμανε την έντονη αύξηση των μεταφορών με ιδιωτικά οχήματα. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (74%) δήλωσε ότι θα χρησιμοποιούσε το ιδιωτικό τους όχημα, ενώ οι περισσότεροι απάντησαν αρνητικά σχετικά με τη χρήση τρένου (64%), πλοίου (61%) ή αεροπλάνου (55%), καθώς είτε δεν θα χρησιμοποιούσαν καθόλου τα παραπάνω μεταφορικά μέσα είτε θα τα χρησιμοποιούσαν σε μικρό βαθμό.

Γράφημα 10. Προτιμήσεις συμμετεχόντων ως προς τον τρόπο ταξιδιού από και προς τον τουριστικό προορισμό

5.5 Ασφάλεια Τουριστικού Προορισμού

Σύμφωνα με το Γράφημα 11, οι ερωτηθέντες είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί στις επιλογές τους ώστε να είναι ασφαλείς από την πανδημία. Το 54% δήλωσε ότι θα ελέγξει σε μεγάλο και πολύ μεγάλο βαθμό την περιοχή σχετικά με κρούσματα COVID-19 πριν την επισκεφθεί, ενώ το 39% θεώρησε από πολύ ως πάρα πολύ σημαντική την τήρηση αυστηρών μέσων προστασίας για την εξάπλωση του ιού. Το 41% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι το να τίθεται κάποιος σε καραντίνα μετά τις διακοπές είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει αρνητικά την επιλογή προορισμού σε μεγάλο βαθμό, ενώ το 42% θεώρησε πολύ και πάρα πολύ σημαντική την κατοχή πιστοποιητικού εμβολιασμού για τους τουρίστες.

Γράφημα 11. Απαντήσεις συμμετεχόντων ως προς την ασφάλεια του τουριστικού προορισμού

Κεφάλαιο 6ο: Συμπεράσματα

Κάθε χώρα στον κόσμο έχει επηρεαστεί σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από την πανδημία COVID-19 με την παγκοσμιοποίηση να έχει γίνει ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες στην εξάπλωση της νόσου. Ο ιός αποτελεί πρόκληση για όλες τις κυβερνήσεις, για τις πολιτικές, τις οικονομικές και κοινωνικές δομές του κόσμου. Τα δικαιώματα που αποκτήθηκαν μέσω της Σύμβασης του Σικάγου για τη Διεθνή Πολιτική Αεροπορία το 1944 που προστάτευε τις λεγόμενες «Ελευθερίες του Αέρα», τα ανοικτά σύνορα και τη χαλάρωση των περιορισμών στις απαιτήσεις εισόδου, τον εκδημοκρατισμό των ταξιδιών και τη συνεχή αύξηση της διεθνούς συνδεσιμότητας, έχουν καταφέρει να αυξήσουν το βιοτικό επίπεδο σε πολλές πόλεις και προορισμούς σε όλο τον κόσμο, αλλά αυτά τα δικαιώματα ανεστάλησαν για την καταπολέμηση της παγκόσμιας πανδημίας(Rasul, 2020).

Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να είναι ευέλικτα, να εναρμονίζονται με την κατάσταση της τοπικής υγείας και να επιτρέπουν τη σταδιακή επαναλειτουργία των τουριστικών τμημάτων. Η τρέχουσα κατάσταση καταδεικνύει την ανάγκη να διασφαλιστεί η συμμόρφωση με τις απαιτήσεις υγείας και ασφάλειας και υπογραμμίζει τη σημασία της παροχής ενημερωμένων και εύκολα προσβάσιμων πληροφοριών στους ταξιδιώτες. Καθώς η επιβίωση των ΜΜΕ είναι ουσιώδης για τις εθνικές οικονομίες σε ολόκληρη την ΕΕ, η στήριξή τους αποτελεί μέρος ενός συνολικού πακέτου που παρέχεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον Όμιλο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε μια σειρά μέτρων που θα επέτρεπαν ένα σταδιακό και συντονισμένο εκ νέου άνοιγμα των τουριστικών υπηρεσιών και εγκαταστάσεων, καθώς και ειδική υποστήριξη των τουριστικών επιχειρήσεων που περιελάμβαναν ρευστότητα για τις μικρές επιχειρήσεις.

Οι εν λόγω δράσεις ανάκτησης περιλαμβάνουν άμεσες ενισχύσεις, φορολογικές μειώσεις, μειώσεις και εγγυήσεις, καθώς και επιδοτήσεις που επιτρέπουν στις τουριστικές και ξενοδοχειακές εταιρείες να ξεκινήσουν εκ νέου γρήγορα, με επίκεντρο τις ΜΜΕ, τα προγράμματα διατήρησης θέσεων εργασίας και τις επιχορηγήσεις για την κάλυψη μέτρων προσαρμογής των επιχειρήσεων όσον αφορά το προσωπικό, τις υποδομές και τα τεχνολογικά ή λειτουργικά πρωτόκολλα. Οι εταιρείες μεταφορών πρέπει επίσης να απολαύουν ειδικής μεταχείρισης, δεδομένης της υψηλής στρατηγικής αξίας τους, ιδίως σε προορισμούς μεσαίων και μεγάλων αποστάσεων, προκειμένου να τους δοθεί η δυνατότητα να ξαναρχίσουν τη λειτουργία τους, να διασφαλίσουν τη ροή των ανθρώπων και να διατηρήσουν την

κινητικότητα των επιβατών.

Επιπλέον, οι περισσότερες χώρες της ΕΕ έχουν θεσπίσει μέτρα για την κάλυψη των προγραμμάτων μερικής απασχόλησης και παρόμοιων πρωτοβουλιών για την προστασία των εργαζομένων και των αυτοαπασχολούμενων μέχρι την πλήρη άρση των περιορισμών. Έτσι, προκειμένου να ξεκινήσουν εκ νέου οι δραστηριότητές τους, συνιστούμε οι τουριστικοί προορισμοί να διαθέτουν ένα σαφές και επίσημο χρονοδιάγραμμα για το άνοιγμα των τουριστικών και ξενοδοχειακών προϊόντων και υπηρεσιών και να παρέχουν τυποποιημένα πρωτόκολλα δράσης για μελλοντικές διαδικασίες πιστοποίησης χωρίς COVID και την προσαρμογή των δημόσιων και ιδιωτικών υποδομών.

Σε σχέση με αυτό, τα λιμάνια και τα αεροδρόμια είναι «σανίδες σωτηρίας» και οι διαδικασίες άφιξης και αναχώρησης απαιτούν ειδική ανάλυση και αναδιάρθρωση, ώστε οι προγραμματισμένοι ασφαλείς διάδρομοι να λειτουργούν αποτελεσματικά. Από αυτήν την άποψη, η Ισπανία διαπραγματεύτηκε πρόσφατα με το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γερμανία και τις σκανδιναβικές χώρες να ανοίξουν ταξιδιωτικούς διαδρόμους στα ισπανικά νησιά (Βαlearίδες και Κανάριοι Νήσοι). Επίσης, η Δημοκρατία της Τσεχίας εξετάζει σχέδια για τη δημιουργία διαδρόμου με τη Σλοβακία και την Κροατία, και χώρες όπως η Μάλτα υποστηρίζουν την ιδέα των "ασφαλών διαδρόμων μεταξύ εδαφών και περιοχών" που διαχειρίστηκαν με επιτυχία τον ιό. Αυτοί οι ασφαλείς διάδρομοι θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν "σαφή νέα πρωτόκολλα για τις πτήσεις, τη διαμονή, την αλληλεπίδραση, τα γεύματα και τις επισκέψεις" και έτσι θα εξαιρούσαν τους επισκέπτες από την ανάγκη να αυτοαπομονωθούν κατά την επιστροφή τους. Συγκεκριμένα, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ειδικές διαφημιστικές εκστρατείες για να αναζωογονηθεί το ενδιαφέρον των εξερχομένων αγορών για τουριστικούς προορισμούς.

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εργάζεται επί του παρόντος για την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και για την ενθάρρυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού των τουριστικών υπηρεσιών με σκοπό την προστασία των τουριστών και των προορισμών, τη σύνδεση των πολιτών με τοπικές προσφορές και την προώθηση της Ευρώπης ως ασφαλούς τουριστικού προορισμού. Ωστόσο, η πανδημία COVID-19 εγείρει ερωτήματα σχετικά με την ευπάθεια, καθώς ο αντίκτυπος στον τουρισμό θα είναι πολύ πιο σημαντικός στις φτωχές χώρες, ενώ οι χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας στον ξενοδοχειακό τομέα έχουν επηρεαστεί από την κρίση. Τέλος, η πανδημία COVID-19 παρέχει μαθήματα στη βιομηχανία του τουρισμού, σε φορείς χάραξης πολιτικής

και σε ερευνητές του τουρισμού σχετικά με παγκόσμιες στρατηγικές και τακτικές για τον μετριασμό των επιπτώσεων στο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον.

Σκοπός της έρευνας που διεξήχθη είναι η ανάλυση των χαρακτηριστικών της ζήτησης που θα έχει ο τουρισμός στη μετά COVIDεποχή, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί ήδη μέσα από τις επιλογές και τις προτιμήσεις του ελληνικού τουριστικού κοινού. Τα ερευνητικά ερωτήματα σχετίζονται με διάφορες παραμέτρους, όπως τον τόπο όπου οι Έλληνες επιλέγουν να κάνουν τις διακοπές τους, τα χαρακτηριστικά που θα έχει ο τόπος διαμονής, το μεταφορικό μέσο που θα επιλέξουν και γενικά τον τρόπο με τον οποίο θα ταξιδέψουν, ζητήματα τα οποία σχετίζονται με ασφάλεια και τρόπους με τους οποίους θεωρούν ότι το περιβάλλον θα γινόταν ασφαλέστερο για τους ίδιους.

Τα συμπεράσματα τα οποία προέκυψαν από την έρευνα παρέχουν απαντήσεις σχετικά με τον τόπο, τον τύπο διαμονής, τον τρόπο άφιξης και αναχώρησης των πολιτών, καθώς και την ασφάλεια που επιζητούν για τις διακοπές τους. Σχετικά με τον τόπο διεξαγωγής των διακοπών, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε ότι θα επιλέξει προορισμό εγχώριο και όχι στο εξωτερικό, και ακόμη και εντός της Ελλάδας θα αποφύγει προορισμούς οι οποίοι είναι αρκετά δημοφιλείς, είναι νησιωτικοί – οπότε και χρειάζεται να μεταφερθούν με πλοίο ή αεροπλάνο, ακόμη και περιορισμούς οι οποίοι συγκεντρώνουν μεγάλο πλήθος τουριστών από το εξωτερικό. Ακόμη δηλώνουν ότι θα αποφύγουν προορισμούς με μεγάλο συνωστισμό. Φαίνεται συνεπώς ότι ο COVID-19 έχει επηρεάσει έντονα την επιλογή προορισμών, καθώς οι άνθρωποι τείνουν να αποφύγουν περιοχές τις οποίες θεωρούν αυξημένου κινδύνου για τη μετάδοση του ιού.

Σχετικά με τον τύπο των διακοπών, κι εκεί είναι ξεκάθαρη η επιρροή της πανδημίας στις επιλογές των ατόμων. Οι περισσότεροι θα επέλεγαν είτε μια μικρομεσαία ξενοδοχειακή μονάδα (πιθανώς για την αποφυγή συνωστισμού ή / και την υποστήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, αλλά και λόγω της οικονομικής επιδείνωσης) ή ένα ιδιωτικό κατάλυμα *airbnb*. Έντονη είναι η απόρριψη επιλογών, όπως το κάμπινγκ και οι κρουαζιέρες, πιθανώς λόγω της ευκολίας συνωστισμού και μετάδοσης του ιού. Τέλος, οι περισσότεροι απορρίπτουν και τις αρκετά μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες, οι οποίες είναι και *allinclusive*, φανερώνοντας την οικονομική δυσπραγία ενός μεγάλου ποσοστού του πληθυσμού που έχει πληγεί από την πανδημία.

Όσον αφορά τον τρόπο άφιξης και αναχώρησης είναι έντονη η προτίμηση ιδιωτικών οχημάτων, όπως το αμάξι, για την αποφυγή επαφής με άγνωστο κόσμο, χαρακτηριστικά από τα 2/3 των ερωτηθέντων. Περισσότεροι από τους μισούς απορρίπτουν μέσα μεταφοράς, όπως το τρένο, το αεροπλάνο και το πλοίο, παρότι ως τώρα αποτελούσαν τα βασικά μέσα μεταφοράς στις διακοπές εντός και εκτός της χώρας. Και στο σημείο αυτό είναι εμφανής η επιρροή της πανδημίας στις επιλογές των ανθρώπων.

Τέλος, έντονη είναι και η επιθυμία των ερωτηθέντων για τη διασφάλιση της ασφάλειάς τους σε ένα επερχόμενο ταξίδι. Η πλειοψηφία κατηγοριοποίησε ως πολύ σημαντικούς παράγοντες τον αριθμό κρουσμάτων σε έναν πιθανό τόπο επιλογής, την τήρηση αυστηρών μέσων προστασίας για την εξάπλωση του ιού και την κατοχή πιστοποιητικού εμβολιασμού για όλους τους τουρίστες. Αρνητική είναι συνολικά και η γνώμη σχετικά με την επιβεβλημένη καραντίνα μετά την επιστροφή από διακοπές, η οποία θα επηρεάσει έντονα την επιλογή προορισμού.

Συνολικά, φαίνεται ότι η κατάσταση, όπως έχει διαμορφωθεί στη μετά-COVIDεποχή, έχει επηρεάσει σημαντικά τη γνώμη των Ελλήνων σχετικά με τις διακοπές τους. Η οικονομική δυσκολία, ο φόβος για την ασθένεια, καθώς και η ανάγκη προφύλαξης είναι τα βασικότερα ζητήματα για την επιλογή των προορισμών. Αξιοσημείωτο είναι ότι η τάση προς τη μία ή την άλλη επιλογή ακολουθεί ποσοστά της τάξεως του 70% περίπου. Το γεγονός αυτό καθιστά ακόμη πιο σαφές και σημαντικό το συμπέρασμα ότι η πανδημία έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τον τουρισμό στην Ελλάδα, αλλάζοντας ριζικά το τοπίο και τις επιλογές των ανθρώπων.

Βιβλιογραφία

- Abdullah, A. S. M., Thomas, G. N., McGhee, S. M., & Morisky, D. E. (2004). Impact of severe acute respiratory syndrome (SARS) on travel and population mobility: implications for travel medicine practitioners. *Journal of travel medicine*, 11(2), 107.
- Ajzen, I. (2005). *Attitudes, personality, and behavior*. McGraw-Hill Education (UK) 89-95.
- Alan, C. B., So, S., & Sin, L. (2006). Crisis management and recovery: how restaurants in Hong Kong responded to SARS. *International Journal of Hospitality Management*, 25(1), 3-11.
- Assaf, A., & Scuderi, R. (2020). COVID-19 and the recovery of the tourism industry.
- Aubrecht, P., Essink, J., Kovac, M., & Vandenberghe, A. S. (2020). Centralized and decentralized responses to COVID-19 in federal systems: US and EU comparisons. *Available at SSRN 3584182 152-168*.
- Bakar, N. A., & Rosbi, S. (2020). Effect of Coronavirus disease (COVID-19) to tourism industry. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, 7(4), 189-193.
- Bassil, C., Saleh, A. S., & Anwar, S. (2019). Terrorism and tourism demand: a case study of Lebanon, Turkey and Israel. *Current Issues in Tourism*, 22(1), 50-70.
- Bastardo, N., & Van Vugt, M. (2019). The nature of followership: Evolutionary analysis and review. *The Leadership Quarterly*, 30(1), 81-95.
- Beerli, A., & Martin, J. D. (2004). Factors influencing destination image. *Annals of tourism research*, 31(3), 657-681.
- Bénaben, F., Laurus, M., Truptil, S., & Salatgé, N. (2016, January). A metamodel for knowledge management in crisis management. In *2016 49th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS)* (pp. 126-135). IEEE.
- Chang, C. L., McAleer, M., & Ramos, V. (2020). A charter for sustainable tourism after COVID-19.
- Chinadaily. (2020b). Group tours, travel packages suspended across China.
- Dolnicar, S., & Zare, S. (2020). COVID19 and Airbnb—Disrupting the disruptor. *Annals of tourism research* 9 205-211.

- Elgin, C., Basbug, G., & Yalaman, A. (2020). Economic policy responses to a pandemic: Developing the COVID-19 economic stimulus index. *Covid Economics*, 1(3), 40-53.
- Farzanegan, M. R., Gholipour, H. F., Feizi, M., Nunkoo, R., & Andargoli, A. E. (2021). International tourism and outbreak of coronavirus (COVID-19): A cross-country analysis. *Journal of Travel Research*, 60(3), 687-692.
- Faus, J. (2020, March). This is how coronavirus could affect the travel and tourism industry. In *World Economic Forum* (Vol. 17, p. 2020).
- Fernandes, N. (2020). Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy. Available at SSRN 3557504.
- Gocaj, L., & Meunier, S. (2013). Time will tell: The EFSE, the ESM, and the euro crisis. *Journal of European Integration*, 35(3), 239-253.
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20.
- Griskevicius, V., & Kenrick, D. T. (2013). Fundamental motives: How evolutionary needs influence consumer behavior. *Journal of Consumer Psychology*, 23(3), 372-386.
- Hastie, T. J., & Tibshirani, R. J. (1990). Monographs on statistics and applied probability. *Generalized additive models*, 43, 205-208.
- Hoque, A., Shikha, F. A., Hasanat, M. W., Arif, I., & Hamid, A. B. A. (2020). The effect of Coronavirus (COVID-19) in the tourism industry in China. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, 3(1), 52-58.
- Jamal, T., & Budke, C. (2020). Tourism in a world with pandemics: local-global responsibility and action. *Journal of Tourism Futures* 87-93.
- Joo, H., Maskery, B. A., Berro, A. D., Rotz, L. D., Lee, Y. K., & Brown, C. M. (2019). Economic Impact of the 2015 MERS Outbreak on the Republic of Korea's Tourism-Related Industries. *Health Security*, 17(2), 100-108.
- Karabulut, G., Bilgin, M. H., Demir, E., & Doker, A. C. (2020). How pandemics affect tourism: International evidence. *Annals of Tourism Research*, 84, 102991.
- Kock, F., Josiassen, A., & Assaf, A. G. (2018). On the origin of tourist behavior. *Annals of Tourism Research*, 73(C), 180-183.

- Koo, C., Joun, Y., Han, H., & Chung, N. (2016). A structural model for destination travel intention as a media exposure. *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 42-57.
- Lapointe, D. (2021). Tourism territory/territoire (s) touristique (s): when mobility challenges the concept. In *Progress in French Tourism Geographies* (pp. 105-116). Springer, Cham 102-108.
- Leone, L., Perugini, M., & Ercolani, A. P. (2004). Studying, practicing, and mastering: A test of the model of goal-directed behavior (MGB) in the software learning domain. *Journal of applied social psychology*, 34(9), 1945-1973.
- Li, W. L., & Zhang, G. L. (2020). Impact of new coronary epidemic on China's economy (In Chinese). First Institute of Finance and Economics 2020.
- Mair, J., Ritchie, B. W., & Walters, G. (2016). Towards a research agenda for post-disaster and post-crisis recovery strategies for tourist destinations: A narrative review. *Current issues in tourism*, 19(1), 1-26.
- Mariolis, T., & Soklis, G. (2018). The static Sraffian multiplier for the Greek economy: Evidence from the supply and use table for the year 2010. *Review of Keynesian Economics*, 6(1), 114-147.
- Mariolis, T., Ntemiroglou, N., & Soklis, G. (2018). The static demand multipliers in a joint production framework: comparative findings for the Greek, Spanish and Eurozone economies. *Journal of Economic Structures*, 7(1), 1-20.
- Mariolis, T., Rodousakis, N., & Soklis, G. (2020). The COVID-19 multiplier effects of tourism on the Greek economy. *Tourism Economics*, 1354816620946547.
- Mariolis, T., Rodousakis, N., & Soklis, G. (2020). The COVID-19 multiplier effects of tourism on the Greek economy. *Tourism Economics*, 1354816620946547.
- Mathieson, A., & Wall, G. (1982). *Tourism, economic, physical and social impacts*. Longman.
- McKercher, B., & Chon, K. (2004). The over-reaction to SARS and the collapse of Asian tourism. *Annals of tourism research*, 31(3), 716.
- McKibbin, W. J., & Fernando, R. (2020). Global macroeconomic scenarios of the COVID-19 pandemic 214-221.
- Moravcsik, A. (2005). The European constitutional compromise and the neofunctionalist legacy. *Journal of European Public Policy*, 12(2), 349-386.

- Niu, G., & Melenberg, B. (2014). Trends in mortality decrease and economic growth. *Demography*, 51(5), 1755-1773.
- Novelli, M., Burgess, L. G., Jones, A., & Ritchie, B. W. (2018). 'No Ebola... still doomed'—The Ebola-induced tourism crisis. *Annals of Tourism Research*, 70, 76-87.
- Paccas, A. M., & Weimer, M. (2020). From diversity to coordination: A European approach to COVID-19. *European Journal of Risk Regulation*, 11(2), 283-296.
- Papanikos, G. T. (2020). The impact of the Covid-19 pandemic on Greek tourism. *Athens J Tourism*, 7, 87-100.
- Pavlatos, O., & Paggios, I. (2009). Activity-based costing in the hospitality industry: evidence from Greece. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 33(4), 511-527.
- Pavlatos, O., Kostakis, H., & Digkas, D. (2021). Crisis management in the Greek hotel industry in response to COVID-19 pandemic. *Anatolia*, 32(1), 80-92.
- Piattoni, S. (2015). Multi-level governance: Underplayed features, overblown expectation and missing linkages. In *Multi-level governance: the missing linkages*. Emerald Group Publishing Limited 108-116.
- Polyzos, S., Samitas, A., & Spyridou, A. E. (2020). Tourism demand and the COVID-19 pandemic: An LSTM approach. *Tourism Recreation Research*, 1-13.
- Rasul, I. (2020, May). The economics of viral outbreaks. In *AEA Papers and Proceedings* (Vol. 110, pp. 265-68).
- Reddy, M. V., Boyd, S. W., & Nica, M. (2020). Towards a post-conflict tourism recovery framework. *Annals of tourism research*, 84, 102940.
- Reisinger, Y., & Mavondo, F. (2005). Travel anxiety and intentions to travel internationally: Implications of travel risk perception. *Journal of travel research*, 43(3), 212-225.
- Rodousakis, N., & Soklis, G. (2020). Tourism and the coronavirus: The effects on the Greek economy and the compensatory role of the public sector. 78-86
- Sanabria-Díaz, J. M., Aguiar-Quintana, T., & Araujo-Cabrera, Y. (2021). Public strategies to rescue the hospitality industry following the impact of COVID-19: A case study of the European Union. *International Journal of Hospitality Management*. 141-152
- Seraphin, H. (2021, January). COVID-19: An opportunity to review existing grounded theories in event studies. In *Journal of Convention & Event Tourism* (Vol. 22, No. 1, pp.

- 3-35). Routledge.
- Seraphin, H., & Dosquet, F. (2020). Mountain tourism and second home tourism as post COVID-19 lockdown placebo?. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes* 78-84
- Sharma, A., & Nicolau, J. L. (2020). An open market valuation of the effects of COVID-19 on the travel and tourism industry. *Annals of tourism research* 131-145.
- Stergiou, D. P., & Farmaki, A. (2021). Ability and willingness to work during COVID-19 pandemic: Perspectives of front-line hotel employees. *International Journal of Hospitality Management*, 93, 102770.
- Taylor, S. J., & Letham, B. (2017). Forecasting at scale. PeerJ Preprints.
- Tsionas, M. G. (2020). COVID-19 and gradual adjustment in the tourism, hospitality, and related industries. *Tourism Economics*, 1354816620933039.
- UNWTO (2020b). International tourist number could fall 60–80% in 2020. Retrieved from <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numberscould-fall-60-80-in-2020>
- UNWTO. (2020). Tourism and covid-19. Retrieved from <https://www.unwto.org/tourism-covid-19>
- Vagionis, N., & Soklis, G. (2019). Developments in the Greek tourism sector, Greek Economic Outlook.
- Welfens, P. J. (2020). Macroeconomic and health care aspects of the coronavirus epidemic: EU, US and global perspectives. *International Economics and Economic Policy*, 17, 295-362.
- Williams, C. C., & Kayaoglu, A. (2020). COVID-19 and undeclared work: Impacts and policy responses in Europe. *The Service Industries Journal*, 40(13-14), 914-931.
- Wiweka, K., Wachyuni, S. S., Simawang, S. P., Adnyana, P., & Wihartaty, E. (2019). Current issues of backpacking tourism development: profile and characteristics of “sharecost” and “opentrip” tourist. *Journal of Education, Society and Behavioural Science*, 1-12.
- Wu, L., Zhang, J., & Fujiwara, A. (2011). Representing tourists’ heterogeneous choices of destination and travel party with an integrated latent class and nested logit model. *Tourism Management*, 32(6), 1407-1413.

- Yang, Y., Zhang, H., & Chen, X. (2020). Coronavirus pandemic and tourism: Dynamic stochastic general equilibrium modeling of infectious disease outbreak. *Annals of tourism research*.
- Yu, M., Li, Z., Yu, Z., He, J., & Zhou, J. (2020). Communication related health crisis on social media : a case of COVID-19 outbreak. *Current Issues in Tourism*.
- Zenker, S., & Kock, F. (2020). The coronavirus pandemic—A critical discussion of a tourism research agenda. *Tourism management*, 81, 104164.
- Zhang, H., Fu, X., Cai, L. A., & Lu, L. (2014). Destination image and tourist loyalty: A meta-analysis. *Tourism management*, 40, 213-223.
- Zhang, K., Hou, Y., & Li, G. (2020). Threat of infectious disease during an outbreak: Influence on tourists' emotional responses to disadvantaged price inequality. *Annals of Tourism Research*, 84, 102993.

ΠαράρτημαΑ: «Ερωτηματολόγιο»

ΕνότηταΙ: Δημογραφικά Στοιχεία

Φύλο:

Ανδρας ☐

Γυναίκα ☐

Ηλικία:

Κάτω των 30 ☐

31-40 ☐

40-55 ☐

Ανω των 55 ☐

Εκπαίδευση:

Δευτεροβάθμια ☐

Τριτοβάθμια (ΑΕΙ, ΤΕΙ) ☐

Μεταπτυχιακό ☐

Διδακτορικό ☐

Οικογενειακή κατάσταση:

Άγαμος/η

Παντρεμένος/η χωρίς παιδιά ☐

Οικογένεια με 1 παιδί/ιά ☐

Μονογονεϊκή οικογένεια με παιδί/ιά ☐

Χρόνος που διαθέτω για διακοπές ετησίως:

Καθόλου ☐

Μέχρι 1 εβδομάδα ☐

1-2 εβδομάδες ☐

Ανω των 2 εβδομάδων ☐

Ενότητα II: Χαρακτηριστικά Τόπου Διεξαγωγής Διακοπών

Αξιολογήστε την ισχύ των ακόλουθων προτάσεων που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά του τόπου διεξαγωγής των διακοπών που θα επιθυμούσατε να διεξάγετε, σημειώνοντας με X την κατάλληλη επιλογή.

(1 = Καθόλου, 2= Λίγο, 3 = Μέτρια, 4= Πολύ, 5= Πάρα Πολύ)

	1	2	3	4	5
Ως τόπο προορισμού για τις διακοπές μου θα επέλεγα έναν δημοφιλή προορισμό.					
Θα επέλεγα ένα νησί ως προορισμό για τις διακοπές μου.					
Θα επέλεγα κάποιο εγχώριο προορισμό για τις διακοπές μου.					
Θα επέλεγα έναν προορισμό του εξωτερικού για τις διακοπές μου.					
Στον τόπο προορισμού των διακοπών μου δεν ήθελα να είναι έντονη η παρουσία τουριστών από το εξωτερικό					
Στον τόπο προορισμού των διακοπών μου δεν ήθελα να υπάρχει συνωστισμός					

Ενότητα III: Χαρακτηριστικά Τόπου Διαμονής

Αξιολογήστε την ισχύ των ακόλουθων προτάσεων που σχετίζονται με τον τύπο διαμονής που θα επιλέγατε κατά την περίοδο των διακοπών σας, σημειώνοντας με X την κατάλληλη επιλογή.

(1 = Καθόλου, 2= Λίγο, 3 = Μέτρια, 4= Πολύ, 5= Πάρα Πολύ)

	1	2	3	4	5
Για τις διακοπές μου θα επέλεγα μια μεγάλη ξενοδοχειακή μονάδα.					
Για τις διακοπές μου θα επέλεγα ένα ξενοδοχείο μικρομεσαίας δυναμικής.					

Για τις διακοπές μου θα επέλεγα ένα ξενοδοχείο allinclusive.					
Για τις διακοπές μου θα επέλεγα ένα κατάλυμα τύπου διαμερίσματος ή Airbnb.					
Για τις διακοπές μου θα επέλεγα τη μέθοδο της κρουαζιέρας.					
Για τις διακοπές μου θα επέλεγα τη μέθοδο τη διαμονή σε ένα camping.					

Ενότητα IV: Τρόπος Ταξιδιού από και προς τον Τουριστικό Προορισμό

Αξιολογήστε την ισχύ των ακόλουθων προτάσεων που σχετίζονται με τον τρόπο άφιξης – αναχώρησης από και προς τον τουριστικό προορισμό που θα επιλέγατε για τις διακοπές σας, σημειώνοντας με X την κατάλληλη επιλογή.

(1 = Καθόλου, 2= Λίγο, 3 = Μέτρια, 4= Πολύ, 5= Πάρα Πολύ)

	1	2	3	4	5
Για τις διακοπές μου θα επέλεγα να ταξιδέψω αποκλειστικά με το ιδιωτικό μου αυτοκίνητο.					
Για τις διακοπές μου θα επέλεγα να ταξιδέψω με τρένο.					
Για τις διακοπές μου θα επέλεγα να ταξιδέψω με πλοίο.					
Για τις διακοπές μου θα επέλεγα να ταξιδέψω με αεροπλάνο.					

Ενότητα V: Ασφάλεια Τουριστικού Προορισμού

Αξιολογήστε την ισχύ των ακόλουθων προτάσεων που σχετίζονται με την ασφάλεια των διακοπών σας, σημειώνοντας με X την κατάλληλη επιλογή.

(1 = Καθόλου, 2= Λίγο, 3 = Μέτρια, 4= Πολύ, 5= Πάρα Πολύ)

	1	2	3	4	5
Πριν φύγω για διακοπές, θα ελέγξω την κατάσταση της περιοχής που θα επισκεφθώ ως προς την εμφάνιση κρουσμάτων COVID-19.					

Το ενδεχόμενο επιβολής καραντίνας μετά από την επιστροφή μου από τις διακοπές, λειτουργεί αποτρεπτικά ως προς την απόφαση για την πραγματοποίησή τους.					
Στον τουριστικό προορισμό που θα επισκεφθώ θα προτιμούσα να τηρούνται αυστηρά μέτρα προστασίας ως προς την εξάπλωση του COVID-19 (χρήση μάσκας, τήρηση αποστάσεων κ.λ.π.)					
Η κατοχή πιστοποιητικού εμβολιασμού θα έπρεπε να είναι υποχρεωτική για όλους τους τουρίστες.					

Ευχαριστούμε για το χρόνο σας!